

David

- man naar Gods hart -
bruggenbouwer tussen theologie en politie

M.E. Vroonland
25 juli 2014

Begeleiders:

Prof. dr. K. Spronk
PD Dr. D. Erbele-Küster
Dhr. H. Bloemhof



© 2014, Madelon Vroonland
Uitgegeven in eigen beheer

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

DAVID
– MAN NAAR GODS HART –
BRUGGENBOUWER TUSSEN THEOLOGIE EN POLITIE

“Hoe predikanten Oudtestamentische teksten,
en dan met name die rond Koning David,
kunnen gebruiken in hun ontmoeting met politiemensen
die (potentieel) traumatische gebeurtenissen hebben meegemaakt”

M.E. Vroonland (0800236)
25 juli 2014

Begeleiders:

Prof. dr. K. Spronk, verbonden aan de Protestantse Theologische Universiteit te Amsterdam

PD Dr. D. Erbele-Küster, verbonden aan de Johannes-Gutenberg-Universität te Mainz

Dhr. H. Bloemhof, als inspecteur van politie tot 1 juli 2014 werkzaam bij de Politieacademie te Apeldoorn, voorzitter van het Pastoraatteam van de politie vakorganisatie ACP te Leusden

Vakgebied: Oude Testament

Protestantse Theologische Universiteit Amsterdam

TOELICHTING OP DE OMSLAG

De omslag van deze scriptie is vormgegeven door Henk Batenburg. Centraal element vormt de afbeelding van David, als bruggenbouwer. David heeft aan een kant banden met de kerk, die rechts achter de figuur staat. In het Oude Testament komt hij ons tegemoet, als de schaapherder die koning wordt. Tegelijkertijd weet David ook wat het is om in de 'echte' wereld te staan, buiten de muren van de kerk. Hij staat met een been in de drek. Hij kent de donkere kanten van de maatschappij, van het leven. De donkere kanten, waar politiemensen die (potentieel) traumatische gebeurtenissen hebben meegemaakt, ook mee te maken hebben gekregen en waar politiemensen in het algemeen mee te maken krijgen. Zij staan niet als een schaap op groen gras, maar in de drek van de maatschappij.

Doordat David, als Bijbels figuur, zowel een relatie heeft met de context van de kerk, waar zijn verhaal en psalmen gelezen worden, als met de donkere kanten van het leven, doordat hij weet wat het is om geconfronteerd te worden met geweld en onmacht, kan hij een brug vormen tussen beide werelden. Daarnaast kan hij predikanten als herders helpen om de stap te zetten van de kerk, met het groene gras en de schapen die daar grazen, naar de drek, met de schapen die daarin werken. De politiewereld is een wereld op zich, zei eens iemand tegen mij. De wereld van de theologie is een andere. David kan ons helpen om die werelden bij elkaar te brengen. Daarom zijn de elementen van koning/politieman en kerk/drek ook kruislings in beeld gebracht. 'Mijn David' wil niet uit twee helften bestaan, maar uit een brug, uit een onderlinge verbondenheid, van beide kanten.

WOORD VOORAF

Voor u ligt het resultaat van een denk- en schrijfproces van enkele jaren. Wat begon als een opdracht om een ander werkveld te verkennen, is nu geëindigd in de vorm van een scriptie, waar ik met veel passie aan heb gewerkt. Ik hoop dat dit geen eindstation is, maar een stap op weg naar meer aandacht voor de mensen waarvoor ik dit onderzoek heb gedaan, de politiemensen die 24/7 voor ‘ons’ burgers klaarstaan. Een stap op weg naar meer begrip, meer aandacht, meer zorg, meer oog hebben voor hulpverleners, voor de mensen *in* de uniformen.

Het resultaat had ik nooit alleen kunnen bereiken. Ik ben veel mensen dank verschuldigd. Enkelen wil ik op deze plaats dan ook nadrukkelijk noemen. Allereerst mijn begeleiders. Ik wil prof. dr. K. Spronk bedanken voor de ruimte die hij mij gegeven heeft om te ‘pionieren’, zoals hij het zelf verwoordde en PD dr. D. Erbele-Küster voor haar nauwe betrokkenheid per mail en skype, waardoor onze fysieke afstand werd overbrugd. Ook dhr. Bloemhof, die met zijn praktijkervaring vanuit politiewerk, werkzaamheden aan de politieacademie en het pastoraatteam van het ACP, mijn werk toetste aan de praktijk. Ik wilde geen ‘ivorentoren-verhaal’ schrijven, maar iets wat bruikbaar zou kunnen zijn in de praktijk. Dank voor de feedback.

Vervolgens wil ik mijn gesprekspartners bedanken: onderzoekers, predikanten en politiemensen. De namen kan ik niet noemen, vanwege privacyoverwegingen. Toch wil ik expliciet zeggen: Dank! Dank voor het vertrouwen dat jullie mij gegeven hebben, in het delen van jullie ervaringen en verhalen. Dank voor het verrijken van mijn kennis, vanuit de praktijk. Ook dank aan een van de politiemensen, voor het meelesen van mijn scriptie.

Henk Batenburg wil ik voorts noemen, aangezien hij het voor elkaar heeft gekregen mijn ideeën, van Koning David als bruggenbouwer, uit te drukken in een tekening. Bedankt voor het vormgeven van de omslag van mijn scriptie!

Tenslotte wil ik mijn ouders bedanken. Mijn vader, voor het sparren over het onderwerp. Voor het meedenken en de voorzet in 2011, om de politiewereld te verkennen. Voor het ter beschikking stellen van zijn netwerk en het delen van zijn praktijkkennis. Daarnaast mijn moeder, voor de kritische taalkundige controle. Bijzonder, om zo’n ‘team’ om mij heen te hebben staan!

Madelon Vroonland

INHOUD

TOELICHTING OP DE OMSLAG	4
WOORD VOORAF	6
INHOUD	8
1 INLEIDING	12
1.1 AANLEIDING TOT DE SCRIPTIE EN KEUZE VOOR HET ONDERWERP	13
1.2 RELEVANTIE EN EERDERE ONDERZOEKEN.....	13
1.3 VRAAGSTELLING, DEELVRAGEN EN DOELSTELLING.....	14
1.4 METHODE.....	14
1.5 OPBOUW VAN DE THESIS.....	15
1.6 TENSLOTTE ZIJ NOG OPGEMERKT.....	15
2 (POTENTIEEL) TRAUMATISCHE GEBEURTENISSEN: NADERE KENNISMAKING MET DE DONKERE KANTEN VAN HET POLITIEWERK	18
2.1 INLEIDING OP HET HOOFDSTUK.....	19
2.2 (POTENTIEEL) TRAUMATISCHE GEBEURTENISSEN – VOORBEELDEN	20
2.2.1 Incidenten die groots worden opgepakt door de media.....	21
2.2.2 Incidenten die de media niet of nauwelijks halen.....	22
2.2.3 Incidenten waar collega's bij betrokken zijn.....	23
2.2.4 Thuisfront.....	24
2.3 BEDRIJFSOPVANG.....	24
2.3.1 BOT – Bedrijfsopvangteam.....	24
2.3.2 Overige opvang.....	26
2.4 ONDERZOEK OP HET GEBIED VAN BEDRIJFSOPVANG.....	26
2.5 CASUS OM MEE TE WERKEN: TBS'ER OMGEKOMEN BIJ ARRESTATIE, 9 MAART 2014.....	27
2.6 VRAGEN, DILEMMA'S EN THEMA'S	29
2.6.1 Geweld.....	29
2.6.2 Onmacht.....	29
3 THEOLOGISCHE HOOFDLIJNEN: GEWELD, ONMACHT EN HET OUDE TESTAMENT	30
3.1 INLEIDING OP HET HOOFDSTUK.....	31
3.2 GEWELD.....	31
3.2.1 Definities van geweld.....	31
3.2.1.1 Definities vanuit 'niet-theologische contexten'.....	31
3.2.1.2 Definities vanuit 'theologische contexten'.....	31
3.2.1.3 De in dit onderzoek te gebruiken definitie.....	32
3.2.2 Geweld in onderzoeken van de politie.....	32
3.2.3 Geweld in de theologie van het Oude Testament.....	33
3.2.4 Geweld in de teksten van het Oude Testament.....	36
3.3 EXCURS - HET ZESDE GEBOD: GIJ ZULT NIET DOODSLAAN.....	36
3.3.1 Het gebod nader bekeken.....	37
3.3.2 Literatuur over het zesde gebod.....	38
3.4 ONMACHT.....	40
3.4.1 Definities.....	40
3.4.2 Onmacht in onderzoeken van de politie.....	41

3.4.3	Onmacht in de theologie van het Oude Testament.....	41
3.4.3.1	<i>Het theodiceeprobleem</i>	42
3.4.4	Onmacht in de teksten van het Oude Testament.....	42
3.5	VERBAND MET POLITIE IN HET ALGEMEEN EN CASUS IN HET BIJZONDER.....	43
3.5.1	Dilemma's	43
3.5.2	Handreikingen.....	44
4	KONING DAVID: MAN NAAR GODS HART, MAN MET ERVARING, BRUGGENBOUWER.....	46
4.1	INLEIDING OP HET HOOFDSTUK.....	47
4.2	TEKSTGENRES.....	47
4.3	DAVID EN DE BOEKEN VAN SAMUEL	48
4.3.1	David in literatuur.....	49
4.3.2	David in toelichtingen in Bijbels.....	51
4.3.3	Theologische thema's in Davids leven.....	52
4.4	DAVID EN POEZIE – DE PSALMEN.....	54
4.4.1	Genres binnen de Psalmen.....	55
4.4.2	Thema's binnen de Psalmen.....	55
4.4.3	David in de Psalmen.....	56
4.4.4	Doorwerking van besproken thema's in de Psalmen.....	57
4.5	DAVID ALS BRUGGENBOUWER TUSSEN THEOLOGIE EN POLITIE.....	57
4.5.1	David als identificatiefiguur: “Je bent niet de enige die dit doormaakt”	58
4.5.2	Voorbeelden van psalmen met een brugfunctie.....	59
4.6	BESPREKING VAN PSALM 23.....	62
4.6.1	Exegese.....	63
4.6.2	De psalm vanuit het perspectief van de politiecontext.....	64
4.7	VERBAND MET CASUS.....	65
4.7.1	Dilemma's.....	65
4.7.2	Handreikingen.....	65
5	NAAR DE PRAKTIJK: DE MOGELIJKE ROL VAN PREDIKANTEN TEN AANZIEN VAN POLITIEMENSEN.....	66
5.1	INLEIDING OP HET HOOFDSTUK.....	67
5.2	DE ROL VAN PREDIKANTEN TEN AANZIEN VAN POLITIEMENSEN IN HET VERLEDEN.....	67
5.2.1	Ervaringen van predikanten.....	67
5.2.2	Ervaring van een predikant die vroeger politieman was.....	68
5.2.3	Ervaring van een politieman.....	68
5.2.4	Eigen ervaringen met predikanten.....	69
5.3	WAAROM PREDIKANTEN MEER BETROKKEN DIENEN TE ZIJN BIJ POLITIEMENSEN.....	69
5.4	DO'S AND DON'TS VOOR PREDIKANTEN.....	71
5.5	HOE PREDIKANTEN BETROKKEN KUNNEN ZIJN BIJ POLITIEMENSEN.....	73
5.6	VERBAND MET CASUS.....	74
6	SAMENVATTING, CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN.....	76
6.1	SAMENVATTING.....	77
6.2	CONCLUSIES.....	77
6.3	AANBEVELINGEN.....	78

NAWOORD	80
BIJLAGEN	82
BIJLAGE 1 - VOORBEELDEN UIT DE MEDIA.....	83
BIJLAGE 2 - GESPREKSVERSLAGEN.....	86
BIJLAGE 3 - ARTIKELEN UIT POLITIEBLADEN.....	100
BIJLAGE 4 - DOCUMENTEN IN HET KADER VAN BEDRIJFSOPVANG	118
BIJLAGE 5 - EINDVERSLAG BIJVAK ETHIEK.....	124
BIJLAGE 6 - PSALM 121	132
LITERATUURLIJST	134

HOOFDSTUK 1

INLEIDING

“Dit heb je niet achter je bureau bedacht”

1.1 AANLEIDING TOT DE SCRIPTIE EN KEUZE VOOR HET ONDERWERP

In 2011 kreeg ik de opdracht om een werkveld te verkennen dat anders was dan het werkveld waarin ik na mijn afstuderen terecht dacht te komen (een kerkelijke gemeente). Ik besloot een werkveld te kiezen dat vanuit mijn opleiding niet voor de hand lag, maar waar ik zelf wel een zekere betrokkenheid mee heb: de politie, de organisatie waar mijn vader 42 jaar heeft gewerkt. Het leek mij zeer actueel om dit werkveld te verkennen, daar de strandrellen in Hoek van Holland in die tijd slechts twee jaar geleden waren. Ik vroeg me af hoe de geestelijke verzorging voor de betrokken politiemensen geregeld was. In dit kader zocht ik contact met ds. De Boer, die betrokken was bij de oprichting van het pastoraatteam binnen de christelijke politievakbond, het ACP. Met hem had ik een gesprek op de dag voor het drama van Alphen a/d Rijn, waar bij een schietpartij in winkelcentrum De Ridderhof doden en gewonden vielen. De actualiteit van mijn keuze voor dit werkveld werd toen reeds pijnlijk duidelijk. Daarnaast las ik destijds het boek *Spoedassistentie Hoek van Holland* van Sigrid van Iersel¹.

Tijdens het uitwerken van de opdracht kwam ik tot een voor mij verrassende ontdekking: naast drie geestelijk verzorgers in heel Nederland en het pastoraatteam van het ACP, dat uit vrijwilligers bestaat en neerkomt op ongeveer een teamlid per provincie, is er (nog) geen sprake van een georganiseerd netwerk voor geestelijke verzorging. De geestelijke zorg voor politiemensen komt daardoor grotendeels te liggen bij de eigen (wijk)predikanten. Ik vraag mij af of die zich daar bewust van zijn. Daarnaast vraag ik mij af of het niet wenselijker zou zijn als er daadwerkelijk een georganiseerd netwerk voor geestelijke verzorging komt, zoals bij defensie het geval is. Die geestelijke verzorgers hebben immers meer kennis van het werkveld waar hun pastoranten zich in bevinden. In de huidige situatie is hier echter helaas (nog) geen sprake van.

Nu zijn er reeds onderzoeken verschenen die ingaan op de wenselijkheid en waardering van geestelijke verzorging. Het leek mij niet voor de hand liggend om dergelijke onderzoeken (gedeeltelijk) te herhalen. Daarom besloot ik op het inhoudelijk vlak in te steken: Wat heeft het Oude Testament, als een van de bronnen van het christelijk geloof, te bieden aan politiemensen die (potentieel) traumatische ervaringen hebben meegemaakt, dus aan de mensen *in* de uniformen? Daarbij zal ik tevens ingaan op de rol die (wijk)predikanten op zich kunnen nemen. Zolang er geen sprake is van een georganiseerde vorm van geestelijke verzorging, zoals bij defensie, zijn zij, zijn wij, mijns inziens namelijk de eerst aangewezenen om in het 'gat' te stappen.

Als het gaat om de Oudtestamentische teksten, zal ik in het bijzonder aansluiten bij de figuur van Koning David: een man naar Gods hart die tegelijkertijd met zijn benen in de drek staat. Die weet hoe hard het 'echte leven' kan zijn en geen man was die zich terugtrok in een 'ivoren toren'. Dat maakt hem mijns inziens interessant in verbinding met de politiecontext. Het verhaal van David en de woorden van de Psalmen kunnen politiemensen mijns inziens veel te bieden hebben.

1.2 RELEVANTIE EN EERDERE ONDERZOEKEN

De relevantie van mijn onderzoek bevindt zich mijns inziens tenminste op een aantal vlakken. Allereerst is de zorg om het welzijn van politiemensen een actueel thema. Berichten op nieuwssites en in kranten, maar ook stukken in personeelsbladen en tv-programma's wijzen hierop. Het gaat dan bijvoorbeeld om geweld tegen politiemensen, om werkgerelateerde PTSS of het welzijn van politiemensen in relatie tot hun werk². Daarnaast is, op het moment dat ik voor een laatste keer dit werk doorneem, de eerste uitzending van 'Helden in de knel' net een paar dagen geleden uitgezonden³. In deze serie gaat het om de mensen *in* de uniformen.

¹ Iersel, S. van, (2010), *Spoedassistentie Hoek van Holland. Persoonlijke verhalen van agenten uit het korps Rotterdam-Rijnmond over de strandrellen op 22 augustus 2009*, Rotterdam.

² Zie bijlage 1 voor enkele voorbeelden.

³ <http://www.npo.nl/artikelen/helden-in-de-knel--2>, d.d. 18 juli 2014.

Tegelijkertijd ontbreekt echter de (zichtbare) aandacht voor deze doelgroep vanuit ‘theologenland’. Vanuit dat perspectief is mijn onderzoek relevant als het gaat om een stuk bewustwording en daarnaast om het bieden van een eerste handreiking om dit ‘gat’ op te kunnen vullen. Literatuur op dit vlak is namelijk nog niet beschikbaar.

Voor zover ik weet, kan wat betreft de status quaestionis in dit verband dan ook slechts in zekere mate naar twee publicaties verwezen worden, te weten de verkennende studie *‘Onder je pet praten’*, van S.H.M. de Wit en *‘De barometer van de “grensganger”’*, een doctoraalscriptie van P. Bloemberg⁴. In beide gevallen gaat het hier echter om geestelijke verzorging bij de politie. In het eerste werk gaat het om een verkennende studie naar de wenselijkheid van geestelijke verzorging bij de politie, bij het tweede gaat het om een onderzoek naar de waardering van de geestelijke zorgverlening bij de politie. De mogelijke rol van de (wijk)predikant blijft hier echter buiten beschouwing. Ook vanuit dat perspectief is mijn onderzoek, naar mijn mening, dus relevant.

1.3 VRAAGSTELLING, DEELVRAGEN EN DOELSTELLING

De vraag die centraal staat in mijn onderzoek, luidt: Hoe kunnen Oudtestamentische teksten, en dan met name die rond Koning David, door predikanten gebruikt worden in hun ontmoeting met politiemensen die (potentieel) traumatische gebeurtenissen hebben meegemaakt? Deelvragen hierbij werk ik uit in deelonderwerpen. Dit betreft allereerst het gedeelte ‘(potentieel) traumatische gebeurtenissen’. Wat wordt daaronder verstaan? Hoe wordt er vanuit de politiecontext mee omgegaan? Het tweede deelonderwerp betreft thema’s die opkomen uit de politiecontext en de wijze waarop diezelfde thema’s terugkeren in de theologie en teksten van het Oude Testament. Het derde deelonderwerp betreft vervolgens een nadere toespitsing: hoe komen deze thema’s terug in het levensverhaal van Koning David, zoals dat is uitgewerkt in de boeken van Samuel? Hoe werken die thema’s door in de psalmen die aan hem zijn toegeschreven? Op welke wijze kan David met zijn leven en psalmen van waarde en toegankelijk gemaakt worden voor politiemensen? Het vierde en laatste deelonderwerp betreft vervolgens de stap naar de praktijk: hoe brengen we de theorie als (wijk)gemeentepredikant in praktijk?

Doelstelling bij dit alles is, in lijn met de centrale vraag, het onderzoeken hoe Oudtestamentische teksten, en dan met name die rond koning David, relevant gemaakt kunnen worden voor politiemensen die (potentieel) traumatische gebeurtenissen hebben meegemaakt. Dit beperk ik in mijn onderzoek tot geweldssituaties en situaties waarin men geconfronteerd werd/wordt met onmacht. Onderliggende doelstelling is het aandacht vragen voor de doelgroep van hulpverleners, voor de mensen *in* de uniformen, die nu buiten de eigen organisatie om vaak vergeten dreigen te worden als het gaat om nazorg.

1.4 METHODE

Voor ik aan het schrijven van de thesis begon, heb ik eerst gesprekken gevoerd met zeven mensen die vanuit verschillende invalshoeken betrokken zijn bij het thema van mijn onderzoek. Het betreft twee politiemensen, twee predikanten, een predikant die vroeger werkzaam is geweest bij de politie en twee onderzoekers. Door met hen in gesprek te gaan, trachtte ik mijn kennis van de praktijk te verbreden⁵. Gelijktijdig ben ik ook begonnen met een literatuurstudie. Tenslotte heb ik in de afgelopen maanden krantenberichten en artikelen in personeelsbladen van de politie verzameld, die als ondersteuning kunnen dienen van mijn onderzoek. Door deze drie

⁴ Wit, S.H.M. de, (1999), *‘Onder je pet praten’*. Een verkennende studie naar de wenselijkheid van geestelijke verzorging bij de politie, Leusden en Bloemberg, P., (2005), *‘De barometer van de “grensganger”’*. Een onderzoek naar de waardering van de geestelijke zorgverlening bij de politie, Kampen. Bij het laatste onderzoek zij opgemerkt dat daar nog sprake was van zes geestelijke verzorgers in Nederland, waar dat nu, anno 2014, nog drie geestelijke verzorgers betreft.

⁵ De bijbehorende gespreksverslagen heb ik opgenomen in bijlage 2.

informatiebronnen met elkaar in contact te brengen, hoopte ik een goede uitgangspositie voor mijzelf te verwerven om te kunnen beginnen aan het uitwerken van mijn thesis.

In mijn thesis zal ik vanuit de context van de politie vragen stellen aan de theologie. Vanuit de theologie van het Oude Testament, zal ik voorts inzoomen op de figuur van Koning David, aan de hand van proza (de boeken van Samuel) en poëzie (Psalmen). Van daaruit zal ik trachten een brug te slaan tussen de context van de politie en de context van de theologie, met gebruikmaking van de figuur van Koning David. Tenslotte wil ik ook een stap terug naar de praktijk zetten: wat kunnen we hier concreet mee?

Methoden die ik voorts vanuit Oudtestamentisch perspectief in mijn onderzoek, impliciet, zal gebruiken zijn de hermeneutiek en receptiegeschiedenis. Hoe kunnen teksten uit het Oude Testament in deze tijd, binnen de context van de politie, betekenis krijgen, geïnterpreteerd worden? Daarnaast: hoe is in het verleden, in de literatuur, in de theologie rond het Oude Testament omgegaan met thema's die opkomen uit de politiecontext? Dat zijn de vragen die mijns inziens van belang zijn.

1.5 OPBOUW VAN DE THESIS

Mijn thesis bestaat, na deze inleiding, uit vier hoofdstukken. Hoofdstuk 2 is getiteld: *(Potentieel) traumatische gebeurtenissen: nadere kennismaking met de donkere kanten van het politiewerk*. In dit hoofdstuk zal ik ingaan op de context van de politie en (potentieel) traumatische gebeurtenissen die zich daarbinnen kunnen afspelen. Tevens zal ik stilstaan bij de vraag hoe daar vanuit de politieorganisatie mee wordt omgegaan. Daarnaast neem ik een casus op, waar ik in de rest van mijn thesis steeds een terugkoppeling naar zal maken. Tenslotte formuleer ik thema's en dilemma's die voorgelegd kunnen worden aan de theologie.

Hoofdstuk 3 is getiteld: *Theologische hoofdlijnen: geweld, onmacht en het Oude Testament*. Naast de thema's 'geweld' en 'onmacht', zal ik hier, in een excurs, ook het zesde gebod uit de Tien Geboden bespreken: 'Gij zult niet doodslaan'. Tenslotte komt ook het theodiceeprobleem in dit hoofdstuk kort naar voren. Hoofdstuk 4 is getiteld: *Koning David: man naar Gods hart, man met ervaring, bruggenbouwer*. In dit hoofdstuk zal ik, na een paragraaf over tekstgenres, ingaan op het verhaal van Davids leven in de boeken van Samuel en de liederen van David in de Psalmen. Aansluitend zal ik uitwerken hoe David een bruggenbouwer kan zijn tussen de theologie en de politie. Ook zal ik Psalm 23 nader uitwerken en bespreken, mede vanuit de politiecontext.

Het laatste hoofdstuk is getiteld: *Naar de praktijk: de mogelijke rol van predikanten ten aanzien van politiemensen*. In dit hoofdstuk zal ik de overgang naar de praktijk maken. Wat zijn (enkele) ervaringen uit het verleden? Waarom dienen predikanten meer betrokken te zijn bij politiemensen? Wat zijn daarbij de do's and don'ts? En hoe kan het contact met politiemensen er concreet uitzien? Tenslotte maak ik aan het eind van hoofdstuk 3, 4 en 5 een terugkoppeling naar de casus van hoofdstuk 2.

1.6 TENSLOTTE ZIJ NOG OPGEMERKT...

Tenslotte wil ik nog drie dingen opmerken. Allereerst een praktisch punt. Onder iedere hoofdstuktitel, vindt u een citaat. De citaten komen voort uit gesprekken, door mij bestudeerde literatuur en eigen gedachten, die in de loop van mijn onderzoek opkwamen. Bij de bronvermelding aan het einde van de thesis voeg ik een opsomming toe waar deze citaten 'vandaan komen'.

Daarnaast: in de maanden van mijn onderzoek ben ik verschillende keren tegen een hardnekkige opvatting aangelopen, waar ik vooraf alvast een standpunt over wil innemen. Dit betreft de verdeling slachtoffer – dader – betrokken buitenstaander. Politie mensen, hulpverleners, worden vaak als 'betrokken buitenstaanders' gezien: ze hebben meestal niet zelf met 'de ellende' te maken, maar komen 'als het leed al is geschied'. Daar ben ik het niet mee eens. Goed, vaak

komen de hulpdiensten in actie nadat er iets is gebeurd, maar dit is niet altijd het geval. Politie mensen kunnen net zo goed in de rol van slachtoffer en/of dader terechtkomen, denk bijvoorbeeld maar aan de strandrellen in Hoek van Holland. Daar ondergingen zij geweld en werden zij gedwongen geweld toe te passen. Daarnaast zijn politie mensen, wanneer zij wel pas aankomen 'nadat het leed al is geschied' niet alleen betrokken buitenstaanders. Ze zijn dan geen buitenstaanders, maar maken volop deel uit van wat er gebeurt of is gebeurd. Daarom wil ik dan ook bij voorbaat zeggen dat ik hulpverleners zie als 'ambtshalve betrokkenen'. Vanwege hun beroep, hun ambt, zijn zij betrokken bij de situatie.

Tenslotte blijkt uit het bovenstaande nog een ander punt: de spanning politie mensen – hulpverleners. Ik zie mijn scriptie als een toespitsing van een groter geheel. Wanneer ik meer tijd en ruimte zou hebben, voor een groter onderzoek dan een scriptie, zou mijn insteek breder zijn. Ik zou mij dan richten op de rol van geestelijk verzorgers, in de zin van pastores, imams, rabbijnen, enzovoorts, ten aanzien van hulpverleners, in de zin van politie mensen, brandweermannen, ambulancepersoneel en dergelijke. Daar ik mij, vanwege de omvang van dit onderzoek, moet beperken, spits ik het onderzoek toe op predikanten en politie mensen. Het grotere geheel kan daarbij in gedachte worden meegenomen en zal zo nu en dan ook naar voren komen.

HOOFDSTUK 2
(POTENTIEEL) TRAUMATISCHE GEBEURTENISSEN: NADERE
KENNISMAKING MET DE DONKERE KANTEN VAN HET POLITIEWERK

“Een gewoon mens maakt dit niet mee”

2.1 INLEIDING OP HET HOOFDSTUK

In dit hoofdstuk zal ik ingaan op (potentieel) traumatische gebeurtenissen waar politiemensen in hun dagelijkse werk mee te maken kunnen krijgen. Voor ingegaan kan worden op het relevant maken van Oudtestamentische teksten voor politiemensen met dergelijke ervaringen, is het immers noodzakelijk om eerst te weten waar we het precies over hebben.

Wie 'trauma' opzoekt in het woordenboek van Van Dale vindt twee definities, een psychologische en een medische. In mijn onderzoek gaat het om de eerste. Trauma wordt in dat geval omschreven als een "psychische stoornis ontstaan door een schokkende ervaring"⁶. Een traumatische gebeurtenis is vervolgens een gebeurtenis "van de aard van een trauma"⁷, dus een gebeurtenis die als schokkend ervaren wordt en waardoor een psychische stoornis ontstaat.

Zonder af te willen doen aan de uiterste gevallen waarin een schokkende gebeurtenis inderdaad tot een psychische stoornis leidt, wil ik hier toch een paar kanttekeningen plaatsen. Niet iedere gebeurtenis die potentieel traumatisch is, zal een psychische stoornis tot gevolg hebben. In die zin is de definitie van Van Dale voor mijn onderzoek niet toereikend. Tevens heb ik moeite met het begrip 'psychische stoornis', daar dit, in ieder geval bij mij, een wereld oproept van psychologie en psychiatrie. Als aanstaand predikant kan en wil ik echter niet op de stoel van een psycholoog of psychiater zitten. Nu wil ik daarmee niet zeggen dat een predikant iemand, die een psychische stoornis heeft ontwikkeld naar aanleiding van een schokkende gebeurtenis, niets te bieden heeft. In de meeste gevallen zal er echter bij de hulpverleners (nog) geen sprake van een stoornis zijn. Om dan toch van een stoornis te spreken kan het gevolg hebben dat met name negatieve associaties worden opgeroepen. Alsof bepaalde reacties op heftige gebeurtenissen 'niet normaal' zouden zijn. Daarom spreek ik zelf liever van 'psychische schade'.

Daarnaast kies ik ervoor, zoals ook blijkt uit mijn formuleringen, te spreken van '(potentieel) traumatische gebeurtenissen'. Dit, omdat een schokkende ervaring niet noodzakelijkerwijs leidt tot psychische schade. Sterker nog, een en dezelfde schokkende situatie kan, door twee op eenzelfde wijze betrokken hulpverleners, heel verschillend worden ervaren. Voor de een kan het traumatiserend zijn, terwijl de ander geen psychische schade ondervindt.

Het gaat mij in mijn onderzoek dus om schokkende ervaringen die tot psychische schade kunnen leiden. Daarmee komt mijn definitie van traumatische gebeurtenissen mijns inziens dicht bij de definitie die wordt gehanteerd in *Luisterend helpen*, een cursus voor politiemensen die zich willen inzetten voor het Bedrijfsopvangteam (in het vervolg: BOT). Daarnaast is deze cursus ook minder 'kort door de bocht', waardoor ik de daar gehanteerde interpretatie van traumatische gebeurtenissen beter werkbaar vind. Ter illustratie twee citaten:

"Samenvattend: de kern van een traumatische ervaring is dat je plotseling iets heftigs meemaakt, daarvan getuige bent of erover hoort waar je heel erg van schrikt en daarop met intense angst en persoonlijke machteloosheid reageert. Het gaat om een plotselinge confrontatie met de dood, vaak vergezeld van geweld. Het kan goed aflopen, maar voor de betrokkene levert de gebeurtenis heel heftige gevoelens op. Er vindt een besef van de eigen sterfelijkheid plaats. Hoe iemand een gebeurtenis beleeft is dus heel wezenlijk: wat voor de één traumatisch is betekent voor de ander weinig of niets. Het ligt eraan wat je tijdens en na de gebeurtenis voelt en denkt en het gaat erom wat er had kunnen gebeuren"^{8,9}

⁶ Sterkenburg, P.G.J. van, et al., (1996²), *Van Dale. Handwoordenboek Hedendaags Nederlands*, Utrecht/Antwerpen, 1030.

⁷ Sterkenburg, van 1996, 1030.

⁸ Luijpen, R., et al., (1994), *Luisterend helpen. Theorie en praktijk van de eerste opvang bij schokkende gebeurtenissen*, n.pl., 7.

⁹ De elementen die een ingrijpende gebeurtenis 'schokkend' maken, noemt Luijpen eerder in zijn werk. In het citaat komen ze ook naar voren, maar voor de volledigheid wijs ik op zijn opsomming: 1) Gevoel van machteloosheid, 2) Een acute ontwrichting van het bestaan en 3) Een zeer sterk gevoel van onbehagen, m.n. angst (doodsangst). Zie Luijpen 1994, 6-7.

“Centraal element in de schokverwerkingsbenadering is op de eerste plaats het inzicht dat het psychologische verwerken van een schokkende gebeurtenis een normaal proces is. Iedereen reageert op zijn eigen manier op gebeurtenissen. Omdat schokkende gebeurtenissen eigenlijk extreme gebeurtenissen zijn, is het dan ook absoluut geen teken van stoornis of ziekte wanneer iemand op zo’n gebeurtenis zeer emotioneel of op anderszins “extreme” wijze reageert. Verwerken is niet vergeten. Schokkende gebeurtenissen vergeet je nooit. Wel is het zo dat als je iets succesvol verwerkt hebt, er steeds meer tijd voorbij gaat zonder dat je er aan denkt; en als je eraan denkt, heb je jezelf onder controle¹⁰”.

(Potentieel) traumatische gebeurtenissen zijn dan dus gebeurtenissen, die door hulpverleners als schokkend ervaren worden en die zouden kunnen leiden tot psychische schade. Een vraag die vervolgens opkomt, is wat we ons daarbij moeten voorstellen. Om wat voor gebeurtenissen gaat het dan? Waar hebben we het over? Om daar als niet-politieman/vrouw een idee van te krijgen, zal ik in de volgende paragraaf een aantal concrete voorbeelden bespreken aan de hand van verhalen uit de praktijk.

In paragraaf 2.3 zal ik vervolgens ingaan op de vraag hoe de bedrijfsopvang in dit soort situaties geregeld is. Onderzoeken die in dit kader plaatsvinden of recentelijk hebben plaatsgevonden, zal ik bespreken in paragraaf 2.4. Daarna zal ik, in paragraaf 2.5, een casus uitwerken: *TBS’er omgekomen bij arrestatie*, naar aanleiding van wat gebeurde op 9 maart 2014¹¹. Het is een voorbeeld waar ik uitgebreider op in zal gaan en van waaruit ik de overgang naar de theologie zal proberen te maken. In de laatste paragraaf maak ik daar een begin mee, door in te gaan op vragen, dilemma’s en thema’s die vanuit de casus opkomen en voorgelegd kunnen worden aan de theologie.

2.2 (POTENTIEEL) TRAUMATISCHE GEBEURTENISSEN – VOORBEELDEN

Na in te zijn gegaan op wat (potentieel) traumatische gebeurtenissen nu eigenlijk zijn, rijst zoals gezegd de vraag: waar hebben we het dan concreet over? Een definitie is handig, maar hoe ziet dat er in de praktijk uit?

(Potentieel) traumatische gebeurtenissen zijn er in zeer uiteenlopende soorten. Om enig onderscheid aan te brengen, zal ik drie categorieën hanteren: 1) incidenten die groots worden opgepakt door de media, 2) incidenten die de media slechts beperkt of in zijn geheel niet halen en 3) incidenten waar collega’s bij betrokken zijn. Vanzelfsprekend zijn er incidenten die in meerdere categorieën vallen (met name als het gaat om incidenten in categorie 3, die ook in andere categorieën opgenomen kunnen worden): de weerbarstige praktijk laat zich immers niet in hokjes en vakjes duwen. De door mij aangebrachte ‘scheidslijnen’ dienen dan ook als hulpmiddel en niet als ‘ijzeren wet’ gezien te worden¹².

In iedere paragraaf zal ik een aantal voorbeelden noemen van (potentieel) traumatische gebeurtenissen in de betreffende categorie. Daarnaast zal ik verwijzen naar artikelen in het personeelsblad van de politie (24/7) en in het Bondsmagazine van het ACP (Algemeen Christelijke Politiebond). Het zijn vanzelfsprekend slechts enkele van de vele voorbeelden die hier genoemd zouden kunnen worden. Ik heb gekozen voor een brede selectie van voorbeelden, om de diversiteit van de gebeurtenissen enigszins te laten zien. Een volledig beeld is niet te geven, daar iedere situatie eigen, unieke, kenmerken heeft. Met de gekozen voorbeelden hoop ik echter toch een goede schets te geven van wat er op het pad kan komen van politiemensen.

¹⁰ Luijpen 1994, 8.

¹¹ Zie bijvoorbeeld het artikel <http://nos.nl/artikel/621131-tbser-omgekomen-bij-arrestatie.html>, d.d. 9 maart 2014. Verdere uitwerking en toelichting volgt in paragraaf 2.5.

¹² Daarbij zij opgemerkt dat ik deze scheidslijnen heb geplaatst vanuit het perspectief en met het oog op de beleving van de predikant, vanuit de benadering van incidenten ‘van buitenaf’. In het vijfde hoofdstuk kom ik hier nader op terug.

Daarbij zij nog opgemerkt dat ik de voorbeelden niet wil toevoegen om details te laten zien, of om theologen, oneerbiedig gezegd, ‘spannende verhalen’ voor te leggen. Het gaat mij erom een kader te schetsen van wat politiemensen voor hun kiezen kunnen krijgen. De concrete verhalen van betrokken agenten vanuit de personeelsbladen en de praktijk dienen vervolgens om de hulpverleners, de politiemensen, een gezicht te laten krijgen.

Tenslotte zal ik in een vierde subparagraaf ingaan op het thuisfront. Zoals in het vervolg zal blijken, krijgt het thuisfront ook te maken met de donkere kanten van het politiewerk. Tegelijkertijd is een veilig thuisfront, dat een basis vormt, juist in die gevallen van groot belang.

2.2.1 Incidenten die groots worden opgepakt door de media

Allereerst zijn er ingrijpende ervaringen die kunnen leiden tot psychische schade bij politiemensen waar ook ‘de rest van Nederland’ grootschalig van op de hoogte wordt gebracht door de media. Het zijn vaak incidenten waar veel mensen/slachtoffers bij betrokken zijn, of incidenten waar kinderen door getroffen worden.

Te denken valt hierbij aan concrete gebeurtenissen zoals de vuurwerkramp in Enschede (13 mei 2000), de aanslag op Koninginnedag in Apeldoorn (30 april 2009), de strandrellen in Hoek van Holland (22 augustus 2009) en de schietpartij in de Ridderhof te Alphen aan den Rijn (9 april 2011). Daarnaast ook aan de vermissing en vondst van Milly Boele (maart 2010) en de broertjes Julian en Ruben (mei 2013).

Zoals gezegd is dit slechts een kleine greep uit de talloze voorbeelden die genoemd kunnen worden. Daarnaast heeft elk incident eigen accenten. De aanslag in Apeldoorn was gepland, de ramp in Enschede kwam voor iedereen toch eigenlijk volkomen onverwacht. Bij de strandrellen in Hoek van Holland hebben verschillende agenten zich gedwongen gevoeld om te schieten, nadat hooligans hen tot in de duinen achtervolgden, in Alphen aan den Rijn moesten agenten juist op zoek gaan naar de dader van een schietpartij waarbij meerdere doden gevallen waren. In de zaak rond de verdwenen broertjes kreeg de politie hulp van veel goedwillende burgers die meehielpen bij de zoektocht, bij Milly Boele bleek een collega de dader te zijn... Kortom, verschillende incidenten die groots werden uitgemeten in de media en op veel punten niet met elkaar te vergelijken zijn.

Mensen van buiten de politie zien op dit soort momenten dat politiewagens naar het incident toegaan, dat politiemensen uitstappen en dat ze meteen gaan handelen. ‘Ze doen waarvoor ze zijn opgeleid’. Dat klopt ook. Maar wat vaak onzichtbaar blijft, waar mensen vaak niet bij stilstaan, is dat deze hulpverleners na hun dienst hun uniform weliswaar uittrekken, maar hun ervaringen daar niet in kunnen laten zitten. Oftewel, wanneer het incident achter de rug is en de agenten niet meer ‘moeten handelen’, komt er tijd voor het besef van wat er is gebeurd, en later ook voor verwerking. Pas als de agenten weg zijn van de plaats delict en zij alles afgehandeld hebben, kunnen de impact en heftigheid in beeld komen. Daar hebben ‘we’ als buitenstaanders normaliter geen zicht op....

Een concreet voorbeeld betreft de strandrellen in Hoek van Holland, nu bijna vijf jaar geleden. Velen van buiten de politie hoorden er de andere ochtend van. Wat een feest moest zijn, liep compleet uit de hand. Hooligans hadden politiemensen in het nauw gedreven en uiteindelijk is er door deze politiemensen geschoten. Een hooligan kwam om het leven. Dat is ongeveer wat ‘we’ meekregen vanuit de media. Ook, dat er later zo nu en dan weer berichten verschenen, in diezelfde media, over de onderzoeken die achteraf plaatsvonden en het juridische proces dat plaatsvond naar aanleiding van de dood van de jongen.

Voor de betrokken agenten is het een ingrijpende ervaring geweest. De een ‘heeft er meer last van’ dan de ander. In het kader van mijn onderzoek sprak ik met een van hen¹³. Hij had die avond dienst en werd met zijn collega’s achtervolgd tot in de duinen. Daar was hij een van de

¹³ Zie voor het gespreksverslag bijlage 2a.

agenten die gericht schoot op de jongen die uiteindelijk geraakt is en overleed. Na afloop was hij in de veronderstelling dat hij degene was die het dodelijke schot gelost had. Enkele weken later bleek dit niet zo te zijn.

De ervaring heeft hij, zoals hij daar nu op terug kan kijken, goed kunnen verwerken. Wel heeft hij er in het begin mee geworsteld dat hij geschoten had en dus iemand *had* kunnen doden, terwijl hij christen is. Concreet ging het om 'de Bijbelse gedachte dat je niet mag doden'. Een toelichting op het zesde gebod, 'Gij zult niet doodslaan', van een predikant uit de wijk waar hij op dat moment werkte, maakte dat hij het toch met elkaar kon verenigen. Verder had hij vooral last van de media. Wat er daarin en daardoor gezegd en geschreven werd. Of het nu wel of niet waar was.

Uit het verhaal van deze politieman blijkt, dat wat in eerste instantie, door mensen 'van buiten', gedefinieerd zou kunnen worden als een (potentieel) traumatische gebeurtenis, niet een dergelijke impact hoeft te hebben. Daarmee blijft het echter wel een potentieel traumatische gebeurtenis, maar het is door de betrokken politieman niet beleefd als traumatisch. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor de schietpartij in Alphen aan den Rijn. Ook hier 'had de een er meer last van dan de ander', zo blijkt uit het verhaal van Theo, wijkagent in de wijk waar de schietpartij plaatsvond¹⁴.

Dat door anderen een ingrijpend incident dat groots wordt uitgemeten in de media wel als traumatisch ervaren kan worden, blijkt tenslotte uit het verhaal van Claudia, een agente die op de dag van de vuurwerkramp in Enschede werkte in de noodhulp¹⁵. Bij haar is naderhand PTSS (posttraumatische stressstoornis) vastgesteld¹⁶.

2.2.2 Incidenten die de media niet of nauwelijks halen

Naast deze incidenten, die groots werden uitgemeten in de media, zijn er talloze incidenten die de media nauwelijks of zelfs niet halen. Met nauwelijks bedoel ik dan een kort berichtje op de radio, een krantenartikeltje ergens op pagina zoveel of een kort artikel op een nieuwssite. Daarnaast zijn er dan nog de vele incidenten die zo'n vermelding niet eens halen.

Het uitblijven van zo'n vermelding doet niets af aan de potentiële heftigheid van dit soort incidenten. Of de potentiële traumatiserende werking ervan. Een voorbeeld is een reanimatie. Dat kan op zich al aangrijpend zijn, maar zeker wanneer je er binnen een beperkte tijd een aantal achter elkaar hebt. En een of meerdere niet succesvol blijken te zijn. Of wanneer je een kind, of een baby moet reanimeren. De eerder genoemde politieman die betrokken was bij Hoek van Holland stelde bijvoorbeeld dat de reanimatie van een baby door hemzelf als ingrijpender ervaren was dan de gebeurtenissen in Hoek van Holland¹⁷.

Een ander voorbeeld vormt de confrontatie met een hulpweigeraar. Bij een aanrijding raakt een Jehovagetuige gewond en hij of zij weigert bloed... Je weet dat hij of zij gered is wanneer bloed wordt toegediend, maar dat wil diegene niet en dus *mag* je niet handelen. Je weet dat het mogelijk is, maar moet machteloos toekijken hoe iemand overlijdt.

Weer een ander voorbeeld is het aankomen bij een dodelijke aanrijding. Dat je een personenauto onder een vrachtwagen gefrommeld ziet zitten, zoals bij Marcel en Nicolai¹⁸. Of dat je bij een melding komt en wilt optreden, maar van hogerhand nog niet mag optreden.

¹⁴ Zie voor zijn verhaal bijlage 3a.

¹⁵ Ze zat dus met een collega in een politieauto toen de melding binnenkwam en ging direct naar de plaats van de brand toe.

¹⁶ Zie bijlage 3b. Voor meer informatie over PTSS, zie bijvoorbeeld http://www.pdcentrum.nl/info/over_ptss.htm, d.d. 12 juli 2014. Daarnaast ook Fuller Rogers, D., (2002), *Pastoral Care for Post-Traumatic Stress Disorder. Healing the Shattered Soul*, New York. Over trauma's tenslotte Pargament, K.I., (1997), *The Psychology of Religion and Coping*, New York en Herman, J.L., (2007¹²), *Trauma en herstel. De gevolgen van geweld – van mishandeling thuis tot politiek geweld*, trans. Camp, M. op den, et al., Amsterdam.

¹⁷ Zie bijlage 2a.

¹⁸ Zie bijlage 3c.

Bijvoorbeeld omdat je op versterking moet wachten. Dat je hoort hoe het misgaat en dat je, wanneer de versterking aankomt, te laat blijkt te zijn...

Een voorbeeld dat soms groot de media haalt, maar vaak juist ook onopgemerkt blijft, is vervolgens de confrontatie met slachtoffers en daders van zedenzaken. Met volwassenen en kinderen. Of zoiets als wat Marco meemaakte, dat een huis ontploft en dat je slechtnieuws-gesprekken moet voeren met twee tieners die hun ouders, huis en spullen in een klap verloren hebben¹⁹.

Maar ook geweldsincidenten vallen onder deze noemer, waar politiemensen letterlijk of figuurlijk klappen oplopen of moeten uitdelen. Of die gevallen, waar een politiemann of -vrouw het wapen moet trekken om mensen op afstand te houden. En waarbij soms geschoten moet worden, omdat er geen andere opties meer zijn. Zo kwam een andere politiemann, die ik in het kader van mijn onderzoek heb gesproken, circa vijfentwintig jaar geleden samen met zijn collega zo in het nauw dat hij moest schieten²⁰. Door de media werd het minder grootschalig opgepakt dan een incident als bijvoorbeeld de strandrellen in Hoek van Holland, maar dat maakt niet dat het niet ingrijpend zou zijn.

Het laatste voorbeeld dat ik op dit punt wil noemen is het aantreffen van zelfdodingen. Mensen, van alle leeftijden, die geen andere uitweg zien dan een eind te maken aan hun leven. Op wat voor manier dan ook. Manieren, die je je, wanneer je er nog niet eerder over gehoord hebt, haast niet voor kunt stellen. Zoals bij het verhaal van Patrick: *“In een uitgestrekt bosgebied moet Patrick [...] met zijn collega Daan op zoek naar een man met zelfmoordplannen. De tijd dringt. Als ze zijn blauwe Volkswagen eindelijk vinden, onthoofd de man zichzelf voor hun ogen”*²¹.

Wederom betreft dit zeer uiteenlopende incidenten. Incidenten waar wij hooguit kort van horen, bijvoorbeeld omdat een autosnelweg gedeeltelijk is afgesloten of omdat treinen op een bepaald traject niet rijden vanwege ‘een aanrijding met een persoon’. Zeker in het laatste geval hoor je vaak gemopper: nu moeten we alweer omreizen. Maar wie staat stil bij degenen die er ambtshalve naartoe moeten? Die de dode(n) en/of gewonde(n) aantreffen en moeten handelen, of dat juist niet mogen, zoals bij een hulpweigeraar, of niet kunnen, vanwege gevaar voor eigen leven?

2.2.3 Incidenten waar collega’s bij betrokken zijn

Tenslotte zijn er dan nog de incidenten waarbij collega’s betrokken zijn. Twee daarvan kwamen zojuist al naar voren. Allereerst denk ik dan namelijk aan Hoek van Holland, waar agenten zagen dat vier collega’s in het nauw kwamen, waarna zij het terrein opgingen en vervolgens zelf in het nauw kwamen en moesten schieten. Vervolgens denk ik aan de zaak van Milly Boele, waar een collega ineens de dader bleek te zijn.

Maar er zijn ook andere voorbeelden te noemen. Bijvoorbeeld gebeurtenissen waar een collega bij gewond raakt of zelfs overlijdt, zoals met Jan Wind in Enschede, Gabrielle Cevat in Amstelveen of Dick Haveman in Baflo. Wederom betreft dit zeer uiteenlopende incidenten, waarbij andere agenten op verschillende manieren betrokken raakten²².

Daarnaast kan het ook indirect gebeuren, in die zin dat niet een directe collega gewond raakt of overlijdt, maar een van diens naasten. Zo vertelt Gert in zijn ‘De dag van...’ over een dodelijke aanrijding, waarbij het slachtoffer de vrouw van zijn collega bleek te zijn²³. Dit soort incidenten maken dat het nog dichterbij komt, omdat het ‘een van ons’ betreft of raakt.

¹⁹ Zie bijlage 3d.

²⁰ Zie voor het gespreksverslag bijlage 2b.

²¹ Straathof, E., (2013), ‘De dag van Patrick Boogers’, 24/7. *Personeelsblad van de politie* 11 (2013), p. 27. Zie voor het verslag bijlage 3e.

²² Voor verhalen van betrokken collega’s, zie bijlage 3f, 3g en 3h.

²³ Zie bijlage 3i.

2.2.4 Thuisfront

Zoals uit het bovenstaande naar voren komt, kunnen politiemensen in hun dagelijkse werk met zeer verschillende situaties te maken krijgen. Zeer ingrijpende situaties ook. En of het nu wel of niet leidt tot psychische schade, bij thuiskomst betekent het uittrekken van het uniform niet dat alle heftige ervaringen daarmee ook ‘uitgetrokken’ worden. Als politieman neem je die ervaringen mee naar huis. De een zal erover praten, de ander minder of niet. Maar vaak merkt het thuisfront wel dat er iets aan de hand is.

Welke rol het thuisfront kan spelen en hoe belangrijk het is, komt bijvoorbeeld naar voren in de gesprekken die ik mocht hebben met de eerder genoemde twee politiemannen. Bij degene die betrokken was bij Hoek van Holland bestond zijn thuisfront uit zijn vrouw, die ook bij de politie werkt. Bij andere incidenten vangen ze elkaar op: dan mag degene die iets ingrijpends heeft meegemaakt “een paar dagen de eikel uithangen”. In het geval van Hoek van Holland was dat lastiger, omdat beiden op een eigen manier betrokken waren bij de strandrellen. “We wilden allebei de eikel uithangen, we wilden allebei ons verhaal kwijt kunnen”, aldus de politieman.

Bij de andere politieman, die circa vijftientig jaar geleden betrokken raakte bij een schietincident, bestond het thuisfront destijds uit zijn ouders en zus. In zijn geval was zijn thuisfront vooral belangrijk omdat daar veiligheid was en rust. De ouderlijke warmte, het zorgen voor. Daar ging het om. Hij had niet de behoefte om thuis over het voorval te praten. Maar de zorg die hem werd geboden, heeft hij erg gewaardeerd.

Naast het ruimte bieden om te praten en het zorgen voor, heeft het thuisfront nog een belangrijke rol. De gezinsleden van de politieman of –vrouw zijn de eersten die het merken wanneer hij of zij zich na een ingrijpende gebeurtenis anders gaat gedragen. Zij vangen in dat opzicht de gevolgen van de gebeurtenis als eerste op. Iemand kan stiller worden, een korter lontje hebben, of zelfs agressief worden, om maar een paar mogelijkheden te noemen. In het signaleren vormen zij dus ook een belangrijke schakel.

Wel moet hierbij in gedachten worden gehouden dat niet iedere politieman- of vrouw het thuisfront op de hoogte wil of kan stellen. Dit, bijvoorbeeld omdat er geen stabiel thuisfront is, of omdat hij of zij het thuisfront in bescherming wil nemen, zoals het geval was bij Halil²⁴.

2.3 BEDRIJFSOPVANG

Zoals blijkt uit bovenstaande incidenten, kan er heel wat op een politieman of politievrouw afkomen. Wanneer zij in actie komen, zijn zij hulpverleners. Maar, zoals reeds bleek, ook deze hulpverleners hebben nazorg nodig in die zin, dat zij ook ruimte nodig hebben om het gebeurde te verwerken. Het thuisfront kan in dat geval een belangrijke rol vervullen. Daarnaast zijn er binnen de organisatie ook een aantal wegen te bewandelen. Hieronder zal ik deze uitwerken. Ik zal beginnen met het BOT, dat bestaat uit collega's (ook wel ‘collegiale opvang’ genoemd). Daarna bespreek ik andere mogelijkheden binnen de politie.

2.3.1 BOT – Bedrijfsopvangteam

Het BOT is het bedrijfsopvangteam binnen de politie. Politiemensen kunnen na een cursus lid worden van een dergelijk team. Het gaat dus om collegiale ondersteuning. Doelstellingen van dit team zijn in eerste instantie de politieman (of –vrouw) “zijn verhaal te laten verwoorden en zijn gevoelens te laten gaan; kortom om hem de gelegenheid te bieden zich te ontladen zoals hij dat wil”²⁵. De tweede doelstelling is “om voorlichting te verschaffen. Over de emotionele en lichamelijke reacties die op kunnen treden na een kritiek incident en, afhankelijk van het incident,

²⁴ Zie bijlage 3j.

²⁵ Luijpen 1994, 1.

over de verdere procedures en/of onderzoeken die zullen volgen”²⁶. Voor beide doelstellingen worden handvaten aangereikt in twee protocollen²⁷.

In de inleiding van de cursus wordt vervolgens ook ingegaan op de vraag waarom collega's idealiter voor de eerste opvang zouden moeten zorgen: “Veel mensen, dus ook politiemensen, hebben problemen met het verwerken van traumatische ervaringen, omdat ze er niet over kunnen of durven praten. Als nu echter de mogelijkheid gecreëerd zou worden om over een kritiek incident te praten, dan is de kans aanwezig dat er geen traumatisering optreedt. Om te bereiken dat iemand zijn verhaal volledig vertelt, dient er een sfeer van respect en vertrouwen te zijn. Vertrouwen is een belangrijke voorwaarde voor een succesvolle opvang. Vaak ontbreekt dit in eerste instantie t.a.v. psychologen, psychiaters en andere professionele hulpverleners. Daarom is het van belang dat collega's de eerste opvang na een ingrijpend incident kunnen bieden. Collega's hebben immers kennis van het politiewerk, van de organisatie en van de cultuur. Bovendien staat een collega naast je, i.p.v. tegenover je”²⁸.

Het BOT, dat in de jaren '90 van de vorige eeuw is opgericht, komt in actie bij bepaalde meldingen, die zijn opgenomen in een ‘incidentenlijst’²⁹. Daarnaar kijkend, komen alle in paragraaf 2.2 genoemde incidenten hiervoor in aanmerking. Ook wanneer we dit vergelijken met de inzetcriteria die zijn opgenomen in de *Richtlijn psychosociale ondersteuning geüniformeerd*³⁰. Bij nagenoeg alle (potentieel) traumatische incidenten wordt dus in principe het BOT ingezet. Nagenoeg, aangezien een honderd procent zekerheidsgarantie in ‘mensenwerk’ niet te geven is.

In de praktijk meldt de leidinggevende het incident bij het BOT en geeft daarbij ook aan wie er bij betrokken was³¹. In het opvangproces worden, vanuit het BOT gezien, vervolgens drie fasen onderscheiden: de begin-, midden- en eindfase³². De eerste fase start onmiddellijk na het incident en duurt tot enkele dagen daarna. In deze fase wordt contact gelegd en een eerste afspraak gepland. “Het bieden van praktische hulp en het rustig maken staat op de voorgrond”³³. Later in dezelfde fase, dat is dus binnen enkele dagen, wordt met de betrokkene getracht de gebeurtenis te reconstrueren. “Dat doet men door het verhaal van de gebeurtenis nauwgezet door te nemen en eventuele gaten daarin aan te vullen. Als het verhaal compleet wordt, zal betrokkene daar minder over piekeren. Ook bespreekt men met betrokkene hoe hij met de ervaring om zal gaan en geeft men hem voorlichting over het proces van schokverwerking.. Het is belangrijk om de gebeurtenis te normaliseren...”³⁴.

In de middenfase vindt na drie tot zes weken een tweede gesprek plaats. In dit gesprek is aandacht voor eventuele lacunes in het verhaal van de gebeurtenis, voor het verloop van het verwerkingsproces, voor de vraag hoe het gaat met de betrokkene en voor de manier waarop hij of zij door de omgeving is bejegend. Van groot belang in deze fase is het bepalen en vastleggen van de aard en duur van verwerkingsreacties, daar die het criterium voor een eventuele doorverwijzing vormen.

De eindfase is meestal na drie maanden. Dan wordt bekeken welke verwerkingsreacties er nog zijn en of het aantal en de intensiteit ten opzichte van het vorige gesprek wel of niet verminderd zijn. Bij een afname kan men constateren dat het goed gaat met het

²⁶ Luijpen 1994, 2.

²⁷ Zie bijlage 4a en 4b.

²⁸ Luijpen 1994, 1.

²⁹ Zie bijlage 4c.

³⁰ Brake, H. te (ed.), (2012²), *Richtlijn psychosociale ondersteuning geüniformeerd*, Amsterdam, 71. Geraadpleegd via <http://www.impact-kenniscentrum.nl/sites/default/files/Psychosociale%20Ondersteuning%20Geunifomeerden%20tweede%20druk%202012%20%28enkel%29.pdf>, d.d. 3 juni 2014. Zie bijlage 4d voor de inzetcriteria.

³¹ Brake, te 2012, 42.

³² Luijpen 1994, 26vv.

³³ Luijpen 1994, 26.

³⁴ Luijpen 1994, 26.

verwerkingsproces, indien dit niet het geval is, zal worden doorverwezen naar gespecialiseerde hulpverlening³⁵. Vanzelfsprekend kan ook eerder al doorverwezen worden, bijvoorbeeld in het geval van een vermoeden van PTSS.

2.3.2 Overige opvang

Naast het BOT zijn er meerdere 'wegen' voor opvang binnen de organisatie. In de "*Blauwdruk Mentale Zorglijn Politie*" wordt onderscheid gemaakt tussen de directe omgeving, eerstelijnszorg en gespecialiseerde GGZ³⁶. De directe omgeving bestaat hierbij uit "familie en vrienden, collega's, lotgenoten, georganiseerde collegiale ondersteuning [*denk aan het BOT, MEV*], leidinggevend en geestelijk verzorgers". Onder eerstelijnszorg vallen de bedrijfsarts, bedrijfsmaatschappelijk werk, de huisarts en de eerstelijnspsycholoog.

Daarbij valt op dat 'geestelijk verzorgers' onder de directe omgeving vallen³⁷. Dat wil zeggen dat zij, mijns inziens, vanuit de blauwdruk niet als zorg-professionals gezien worden. Aan een kant te begrijpen, daar zij niet in de officiële routes opgenomen zijn en er ook slechts drie geestelijk verzorgers in Nederland in dienst zijn bij de politie, aan de andere kant toch opvallend, aangezien zij nu op een lijn gezet worden met de 'niet-specifiek-voor-professionele-opvang-opgeleide-aanwezigen'.

Aan de 'directe omgeving' zou ik vanuit dit perspectief nog wel een onderdeel willen toevoegen, namelijk het pastoraatteam van het ACP, wat inmiddels onderdeel uitmaakt van de Stichting Leden voor Leden³⁸. Dit team is opgericht in 2001 en bestaat uit tien vrijwilligers (een per een of twee provincies) die, zoals de website het verwoordt, beschikbaar zijn voor een 'goed gesprek'.

Zo zijn er naast het BOT, dat belast is met de eerste opvang, dus verschillende andere 'wegen' voor nadere opvang binnen de organisatie beschikbaar. Nu zijn er ook incidenten waar naast politie ook andere hulpdiensten betrokken zijn. In dat geval komt ook het BOT van de Veiligheidsregio in beeld³⁹. In een telefonisch gesprek met een medewerker bleek echter dat dit BOT 'los staat' van de politiecontext. Daarom volsta ik met een verwijzing naar het bestaan ervan en naar de eerder genoemde *Richtlijn psychosociale ondersteuning geïnnificeerden*, waar de inzetcriteria voor bedrijfsopvang van de afzonderlijke hulpdiensten zijn opgenomen⁴⁰.

2.4 ONDERZOEK OP HET GEBIED VAN BEDRIJFSOPVANG

Zowel binnen als buiten de organisatie wordt onderzoek gedaan naar bedrijfsopvang. Een voorbeeld van een intern onderzoek betreft de eerder genoemde *Blauwdruk Mentale Zorglijn Politie*. De vraag die in dit onderzoek centraal staat, is of politiemedewerkers de psychische zorg krijgen die nodig is. Het onderzoek maakt deel uit van een overkoepelend programma, genaamd 'Versterking Professionele Weerbaarheid', en komt met drie modellen van zorg⁴¹. Ook worden 17 aanbevelingen gedaan⁴².

³⁵ Luijpen 1994, 27.

³⁶ Gersons, B.P.R., et al., (2012), *Blauwdruk Mentale Zorglijn Politie*, n.pl., 25vv. Geraadpleegd via <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/02/04/blauwdruk-mentale-zorglijn-politie.html>, d.d. 3 juni 2014.

³⁷ Zie voor het kringenmodel waaruit dit blijkt en waar in de *Blauwdruk Mentale Zorglijn Politie* naar verwezen wordt ook bijlage 4e.

³⁸ <http://www.stichtingledenvoorleden.nl/>, d.d. 3 juni 2014.

³⁹ Een veiligheidsregio is "een afgebakend gebied in Nederland waarbij samenwerking is tussen verschillende overheidsorganen die zich bezig houden met veiligheid. Dit bestaat o.a. uit de brandweer, rampenbeheersing, crisisbeheersing, Geneeskundige Hulpverlening bij Ongevallen en Rampen (GHOR) en de politie. Al deze partijen dragen bij aan de handhaving van openbare orde en veiligheid". Nederland kent 25 veiligheidsregio's. Zie <http://www.crisisinformatie.nl/wat-is-een-veiligheidsregio/>, d.d. 3 juni 2014.

⁴⁰ Zie voor de inzetcriteria Brake, te 2012, 70vv.

⁴¹ Gersons 2012, 49vv.

Wat in het kader van geestelijke verzorging opvalt, is dat geestelijk verzorgers door politiemensen, die contact hebben gehad met een geestelijk verzorger, worden omschreven als “onpartijdige personen die een luisterend oor bieden, ook voor de niet direct werkgerelateerde vragen”⁴³. Verder wijst Gersons op de vertrouwensband die vaak blijkt te bestaan tussen politiemedewerker en geestelijk verzorger en op de ‘doorverwijsrol’ die geestelijk verzorgers in de praktijk hebben⁴⁴. Een ander opvallend punt is de zesde aanbeveling: “Betrekt veel meer het thuisfront bij de politieorganisatie en leer van Defensie”⁴⁵. Dit is iets wat door een door mij gesproken politiemans juist gemist werd en wat ik later in dit onderzoek verder op zal pakken. Voor nu wil ik het alleen aanstippen.

Zoals gezegd wordt er ook extern onderzoek gedaan naar bedrijfsopvang. Ik vond in dit kader de scriptie *De nazorg nader bekeken. Een onderzoek naar het nazorgtraject na incidenten met agressie en geweld tegen politieambtenaren*, van Nanet Vink⁴⁶. De conclusie van het onderzoek luidt als volgt: “Er kan geconcludeerd worden dat politieambtenaren uit de Eenheid Rotterdam over het algemeen tevreden zijn over de nazorg na incidenten met geweld die tegen hen zijn gericht. De belangrijkste argumenten hiervoor zijn de duidelijkheid en betrokkenheid die politieambtenaren ervaren van directe collega’s uit hun team en van collega’s uit het bedrijfsopvangteam (BOT) en team Geweld Tegen Politieambtenaren (GTPA). Zelf beoordelen de politieambtenaren de steun die zij ontvangen gemiddeld met een acht”⁴⁷.

Een van de aanbevelingen van Vink heeft wederom aandacht voor het thuisfront: “Gezien de behoeften van politieambtenaren aan een luisterend oor is het raadzaam dat de Eenheid Rotterdam in de hulpverlening aan politieambtenaren aandacht besteedt aan de thuissituatie van haar werknemers. Politieambtenaren kunnen vanwege bezorgdheid en onbegrip niet altijd hun verhaal thuis kwijt. Het is dus van belang om juist deze politieambtenaren extra hulpverlening vanuit de politieorganisatie te bieden. Zo kan de politieorganisatie ‘in het gat springen’ nadat geconcludeerd wordt dat een agent vanuit de thuissituatie onvoldoende ondersteuning ontvangt. Het is eveneens aan te raden om de partner of andere familieleden bij het nazorgtraject te betrekken, zodat politieambtenaren ook van hen voldoende erkenning, waardering en begrip ontvangen”⁴⁸.

2.5 CASUS OM MEE TE WERKEN: TBS’ER OMGEKOMEN BIJ ARRESTATIE, 9 MAART 2014.

Na een brede introductie, zal ik nu uitgebreider ingaan op een concrete casus, naar aanleiding waarvan ik een stap naar de theologie zal trachten te zetten. Het betreft een casus die valt in de categorie ‘Incidenten die de media niet of nauwelijks halen’. Op 9 maart 2014 verscheen op nos.nl een nieuwsbericht: “Tbs’er omgekomen bij arrestatie”⁴⁹. Een dag later stond het ook in de krant. Zo kopte het Algemeen Dagblad (op pagina 8!)⁵⁰:

⁴² Gersons 2012, 55.

⁴³ Gersons 2012, 35.

⁴⁴ Gersons 2012, 35. NB. De relevantie van de waardering van geestelijk verzorgers voor predikanten zal opgepakt worden in hoofdstuk 4.

⁴⁵ Gersons 2012, 55.

⁴⁶ Vink, N., (2013), *De nazorg nader bekeken. Een onderzoek naar het nazorgtraject na incidenten met agressie en geweld tegen politieambtenaren*, Utrecht. Geraadpleegd via <http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/280409>, d.d. 3 juni 2014.

⁴⁷ Vink 2013, 2.

⁴⁸ Vink 2013, 36.

⁴⁹ <http://nos.nl/artikel/621131-tbser-omgekomen-bij-arrestatie.html>, d.d. 9 maart 2014.

⁵⁰ Kortekaas, L., (2014), ‘Tbs’er komt om bij arrestatie in Alkmaar’, *Algemeen Dagblad* maandag 10 maart (2014), 8.

AD 8

maandag 10 maart 2014

Tbs'er komt om bij arrestatie in Alkmaar

LUUK KORTEKAAS
ALKMAAR Een tbs'er is in Alkmaar omgekomen nadat hij zich had verzet tegen zijn arrestatie. De man bedreigde agenten met een mes. De politie schoot hem daarop in zijn been, waarna de man zichzelf in zijn nek stak en overleed.

De tbs'er keerde zaterdag niet terug van onbegeleid verlof. Toen de politie hem gistermiddag wilde arresteren, verzette hij zich hevig. Nadat op hem was geschoten, stak de man in een doodlopende steeg aan de Nieuwlandersingel het mes in zijn nek en overleed aan zijn verwondingen. Het zou gaan om een stanleymes.

Omwonenden vertellen dat zij voordat de politie en de tbs'er wapens gebruikten, een woordenwisseling hoorden. Daarbij zou de politie hebben geprobeerd de man te overtuigen zichzelf niet te verwonden of te vermoorden. Volgens een getuige die anoniem wil blijven zou een paar keer tegen de tbs'er zijn geroepen zijn mes weg te gooien.

Volgens omwonende Hugo de Jong is ongeveer een kwartier geprobeerd de man te reanimeren. Zijn buurvrouw, mevrouw Veen, verklaart vijf schoten te hebben gehoord.

Over de identiteit of het misdrijf van de tbs'er zegt Justitie niets. De man zat elders in het land in een tbs-kliniek.



▲ De tbs'er ligt op straat nadat hij zich in de nek had gestoken. FOTO: HH

Zware rellen ontsieren voetbalduels

AMSTERDAM Voetbalhooligans hebben rond drie verschillende wedstrijden in de eredivisie ernstige onregeligheden veroorzaakt. De zwaarste incidenten vonden gisteren plaats rond de Amsterdam Arena, waar fans van Ajax en Cambuur slaags raakten. Ze gooiden ook met voorwerpen naar de ME. Sommige agenten zagen zich genoodzaakt hun wapen te trekken.

Ook bij Groningen-Feyenoord was het erg onrustig. Op de tribune ontstonden vechtpartijen tussen hooligans, tot afgrijzen van veel ouders met kinderen die

De casus betreft dus een situatie die letterlijk geen voorpaginanieuws was, maar wat iedere politieman of -vrouw in principe wel zou kunnen meemaken. De eerste alinea van het artikel in het AD maakt mijns inziens direct duidelijk waarom ik deze casus nader wil bespreken. Ik citeer:

“Een tbs'er is in Alkmaar omgekomen nadat hij zich had verzet tegen zijn arrestatie. De man bedreigde agenten met een mes. De politie schoot hem daarop in zijn been, waarna de man zichzelf in zijn nek stak en overleed”⁵¹.

Deze alinea bevat drie belangrijke elementen. Allereerst bedreigde de man agenten. Agenten werden dus geconfronteerd met de dreiging van geweld dat hen zou kunnen worden aangedaan. Daarop schoot de politie hem in zijn been. Van bedreigd worden met geweld werd dus overgegaan tot het ambtshalve inzetten van geweld. Geweld moest dus worden toegepast in deze situatie. Daarna, dus nadat de dreiging van geweld richting de betrokken agenten verminderd was en de tbs'er als agressor uitgeschakeld leek te zijn, stak hij alsnog zichzelf in zijn nek en overleed. Op dat moment werden de agenten geconfronteerd met een situatie van onmacht: je ziet hem het doen, je probeert hem daarna te reanimeren en dan overlijdt hij tenslotte alsnog.

Drie elementen spelen een rol, te weten: zelf slachtoffer (dreigen te) worden van geweld, geweld moeten toepassen en geconfronteerd worden met onmacht. Drie elementen waarvan een of meer ook in de eerder besproken situaties een rol speelden. Denk immers maar aan het zowel zelf slachtoffer worden van (de dreiging van) geweld als het moeten toepassen van geweld in Hoek van Holland, of de onmacht die gevoeld kan worden bij een mislukte reanimatie.

Nu wil ik hier wel met klem zeggen dat dit, mijn analyse van wat gebeurde in Alkmaar, een interpretatie is op grond van wat ik meekreeg uit de media. Ik heb geen van de betrokken hulpverleners gesproken. Op basis van de verslaglegging van wat er in hoofdlijnen is gebeurd (verzet bij arrestatie, dreiging van geweld door tbs'er, toepassen van geweld door agent(en) en zelfdoding door tbs'er), komen er echter wel belangrijke elementen aan het licht die deze casus geschikt maken om te bespreken. Verschillende lijnen komen immers samen, zowel twee kanten van geweld, als de confrontatie met onmacht. Vandaar dat ik juist deze casus heb gekozen.

In het vervolg van mijn onderzoek zal ik 'de theorie' aan het eind van ieder hoofdstuk trachten te verbinden met deze casus. In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk zal ik, vanuit de casus, beginnen met het zetten van voorzichtige stappen in de richting van het stellen van vragen en het voorleggen van dilemma's aan de theologie.

⁵¹ Kortekaas 2014, 8. Met aanpassing van spelfout 'Akmaar' naar 'Alkmaar'.

2.6 VRAGEN, DILEMMA'S EN THEMA'S

Zoals gezegd kunnen vanuit de concrete casus van de tbs'er in Alkmaar vragen gesteld en dilemma's voorgelegd worden aan de theologie. Deze vragen en dilemma's dienen zich voornamelijk aan rond twee grote thema's: geweld en onmacht. Bij vrijwel alle ingrijpende ervaringen die psychische schade kunnen veroorzaken speelt een van deze thema's, of een combinatie daarvan, een rol. In de casus van de tbs'er komen de verschillende aspecten bij elkaar, maar ook bij alle in het voorgaande genoemde incidenten was sprake van geweld en/of onmacht. Voor een heldere analyse van de begrippen zal ik deze afzonderlijk van elkaar bespreken. Daarbij moet wel in ogenschouw genomen worden dat in veel gevallen eerder van een samenhang tussen beiden gesproken kan worden⁵².

2.6.1 Geweld

Een eerste hoofdthema dat vragen stelt en dilemma's voorlegt aan de theologie is dus geweld. Hierbij gaat het om drie dimensies: geweld toepassen, geweld ondergaan en getuige zijn van geweld.

Bij het toepassen van geweld kunnen vragen opkomen als: mag dit? Zoals de politieman die betrokken was bij de strandrellen zich afvroeg: ik ben christen, er staat 'dat je niet mag doden', maar wat nu, als mijn schot dodelijk was geweest? Hoe kan ik dat met elkaar verenigen? Bijkomend dilemma is dan ook de vraag hoe de inzet van geweld vanuit ethisch-theologisch oogpunt gewaardeerd kan worden. Tevens kunnen er schuldgevoelens ontstaan, met daarbij vragen als: kan God mij ooit vergeven? Hoe kan ik verder?

Bij het ondergaan en getuige zijn van geweld kunnen heel andere vragen opkomen. Meest voor de hand liggend: waarom? Waarom moest dit gebeuren? Waarom overkomt dit mij? Waarom overkomt dit hen? Thema's als de rechtvaardigheid van God, vragen rond God als vergeldende God en dilemma's als het theodiceeprobleem⁵³ kunnen hierbij een rol spelen.

Daarnaast spelen ook dilemma's rond vergeving. Kan ik de ander vergeven wat hij of zij mij heeft aangedaan?

Nu kan ik in het kader van de omvang van dit onderzoek helaas niet alle thema's uitwerken. De thema's die kunnen terugkeren in een algemenere pastorale setting laat ik in het volgende hoofdstuk dan ook buiten beschouwing. In dit geval gaat het met name om schuld(gevoel) en vergeving. Het theodiceeprobleem pak ik daarnaast op onder het kopje 'onmacht', omdat het probleem ook met dit thema sterk verbonden is.

2.6.2 Onmacht

Een tweede hoofdthema dat vragen stelt en dilemma's voorlegt aan de theologie is onmacht. Hierbij gaat het om de onmacht die door politiemensen wordt ervaren tijdens ingrijpende gebeurtenissen. Ook hier is sprake van verschillende dimensies: onmacht vanwege het niet kunnen optreden, onmacht vanwege het niet mogen optreden en onmacht als gevolg van de daden van anderen. In alle gevallen betreft dit vrij plotselinge onmacht, geen structurele.

Een vraag die hier kan spelen is hoe om te gaan met deze ervaring van onmacht. Grote thema's als schuld(gevoel) blijven helaas ook hier achterwege. Het theodiceeprobleem zal ik daarentegen wel oppakken. Het gaat daarbij wederom om vragen als: hoe kan God dit toelaten? Waarom greep hij niet in? enzovoorts.

⁵² Dit geldt met name voor geweld, wat vaak gepaard gaat met onmacht. Onmacht daarentegen hoeft niet altijd gepaard te gaan met geweld, zoals duidelijk werd bij de eerder genoemde hulpweigeraar (Jehovagetuige).

⁵³ In het kort gaat het hierbij om de vraag: Hoe is een Almachtige God die een God van liefde is te rijmen met het kwaad in de wereld? Is God dan niet almachtig? Of niet al goed? Enzovoorts.

HOOFDSTUK 3
THEOLOGISCHE HOOFDLIJNEN
GEWELD, ONMACHT EN HET OUDE TESTAMENT

“Toen wij het terrein opgingen, voelde het
alsof we in een arena vol wilde leeuwen stapten,
klaar om ons op te vreten.”

3.1 INLEIDING OP HET HOOFDSTUK

In dit hoofdstuk zal ik ingaan op de theologische hoofdlijnen die voortkomen uit hoofdstuk 2. Achtereenvolgens bespreek ik de thema's geweld en onmacht. Daartussen maak ik een uitstap vanuit het thema geweld naar een bespreking van het zesde gebod: Gij zult niet doodslaan. Na de bespreking van het thema onmacht, met als onderdeel een gedeelte omtrent het theodiceeprobleem, besluit ik dit hoofdstuk tenslotte met een bespreking van het verband tussen dit hoofdstuk en de in het voorgaande hoofdstuk besproken casus.

3.2 GEWELD

3.2.1 Definities van geweld

Alvorens ingegaan kan worden op het thema geweld, is het noodzakelijk 'geweld' van een definitie te voorzien. Dit, om helder te krijgen waar we het bij 'geweld' over hebben, zodat van eventuele spraakverwarringen geen sprake kan zijn. Ik zal onderscheid maken tussen definities vanuit 'niet-theologische contexten' en definities vanuit 'theologische contexten'.

3.2.1.1 Definities vanuit 'niet-theologische contexten'

In het *Van Dale Handwoordenboek Hedendaags Nederlands* wordt geweld gedefinieerd als 1) uitoefening van macht, 2) kracht die met hevigheid wordt uitgeoefend of 3) zeer sterk gedruis⁵⁴. Vervolgens worden nog psychisch (dwang, niet lichamelijk middel), seksueel en verbaal (een stortvloed van woorden) geweld uitgewerkt. Tenslotte wordt opgemerkt dat "met, door geweld" staat voor "door gewelddadige middelen of dwang".

In de *Ambtsinstructie voor de politie* wordt geweld vervolgens gedefinieerd als "elke dwangmatige kracht van meer dan geringe betekenis uitgeoefend op personen of zaken"⁵⁵. Het aanwenden van geweld is vervolgens "het gebruiken van geweld en het dreigen met geweld, waaronder wordt begrepen het ter hand nemen van een vuurwapen"⁵⁶.

3.2.1.2 Definities vanuit 'theologische contexten'

Geweld is, zoals eerder bleek, ook een thema binnen de theologie. Bij het zoeken naar definities binnen deze context viel mij op dat *The Anchor Bible Dictionary* geen lemma heeft omtrent 'geweld'⁵⁷. Peels wijst hier ook op. In zijn *God en geweld in het Oude Testament* stelt hij dat de aandacht voor geweld in feite pas van recente datum is en dat de kentering zich voltrok rond 1980⁵⁸. Zelf geeft hij geen definitie van geweld, maar wel acht voorbeelden van typen geweld, waaronder geweld tussen individuen, geweld in de maatschappij en goddelijk geweld⁵⁹.

In *The New Interpreter's Dictionary of the Bible* is inmiddels wel een lemma met betrekking tot geweld opgenomen. Daar wordt gesteld dat geweld de vorm van expliciet fysieke kracht, resulterend in lichamelijk letsel, aan kan nemen, maar ook systematisch en structureel kan zijn⁶⁰.

⁵⁴ Sterkenburg, van 1996, 342.

⁵⁵ Art. 3b Ambtsinstructie voor de politie. Geraadpleegd via <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/richtlijnen/2007/05/08/ambtsinstructie-voor-de-politie.html>, d.d. 4 juni 2014. Hierbij zij opgemerkt dat "dwangmatig" hier zoveel betekent als 'met dwang'. Het is dus niet een kracht die degene die de kracht toepast ondervindt - degene die geweld gebruikt doet dit dus niet onder dwang -, maar de uitgeoefende kracht wordt met dwang toegepast. Degene waartegen geweld wordt ingezet ondervindt dus dwang.

⁵⁶ Art. 3c Ambtsinstructie voor de politie.

⁵⁷ Freedman, D.N., et al. (eds.), (1992), *The Anchor Bible Dictionary*, vol. 6, New York, 853.

⁵⁸ Peels, H.G.L., (2007), *God en geweld in het Oude Testament*, Apeldoorn, 17.

⁵⁹ Peels 2007, 15vv.

⁶⁰ Sakenfeld, K.D., et al. (eds.), (2009), *The New Interpreter's Dictionary of the Bible S-Z*, vol. 5, Nashville, 783.

In het laatste geval kan vervolgens gedacht worden aan racistische of etnocentrische maatschappelijke structuren, slavernij, een patriarchale samenleving of een onrechtvaardig economisch systeem.

Irmgard Fischer wijst erop dat de definitie van 'geweld' afhangt van wat binnen een maatschappij ervaren wordt als geweld, iets wat afhankelijk is van het daar geldende waardesysteem⁶¹. Naast structureel, fysiek en psychisch geweld, bespreekt zij tenslotte legitiem geweld: geweld dat uitgeoefend wordt door de staat, nadat de macht door individuen middels een verbond aan de staat is gegeven⁶².

3.2.1.3 De in dit onderzoek te gebruiken definitie

Wanneer bovenstaande definities met elkaar vergeleken worden, kom ik tot de volgende conclusies. Allereerst bevat de definitie van de *Ambtsinstructie voor de politie* in een zin de beide eerste definities van *Van Dale*. Voor de verschillende aspecten van geweld die voorts volgen bij *Van Dale* (psychisch, verbaal en seksueel geweld) blijft in de *Ambtsinstructie voor de politie* ook ruimte, daar 'dwangmatige kracht' mijns inziens ook op die wijze is te interpreteren. Vanwege de compactheid van de *Ambtsinstructie voor de politie* ten opzichte van *Van Dale* gaat mijn voorkeur uit naar het hanteren van de definitie uit de ambtsinstructie.

Wanneer vervolgens wordt gekeken naar de definitie, zoals die naar voren komt in *The New Interpreter's Dictionary of the Bible*, valt het op dat daar naast het fysieke aspect, ook het systematische en structurele aspect van geweld naar voren wordt gebracht. Dit laatste valt mijns inziens buiten de (Nederlandse) geweldscontexten die in dit onderzoek naar voren komen, maar het is wel een aspect om in het achterhoofd te houden. Daarnaast valt op dat het psychische, verbale of seksuele aspect van geweld in de theologische definitie buiten beschouwing blijft. Bij systematisch en structureel geweld wordt immers gewezen op maatschappelijke structuren, niet op anders-dan-fysiek geweld in kleinere verbanden dan het samenlevingsverband. Fischer heeft wel oog voor psychisch geweld, maar komt niet tot een specifieke definitie, daar zij van mening is dat een definitie afhankelijk is van het waardesysteem binnen een maatschappij.

Dit alles maakt dat ik in mijn onderzoek bij 'geweld' zal uitgaan van de definitie zoals deze is verwoord in de *Ambtsinstructie voor de politie*. Deze definitie is naar mijn mening het meest omvattend en het meest relevant tegelijk.

3.2.2 Geweld in onderzoeken van de politie

Met betrekking tot het thema 'geweld', in relatie tot de politie, wordt vervolgens binnen de (context van de) politie regelmatig onderzoek gedaan. Zo vertelde de onderzoeker die ik sprak, dat hij zich in zijn onderzoek onder meer richt op geweld van en tegen politieagenten, op de cijfers, de opleiding/training en aansturing en op specialismen, zoals de ME of het arrestatieteam, een en ander vanuit bestuurswetenschappelijk perspectief⁶³. Daarnaast verricht hij onderzoek naar het effect van bepaalde munitie. Zijn onderzoek is ook Europees en internationaal gericht.

Een concreet voorbeeld van de onderzoeken die gedaan worden, is vervolgens het miniprogramma *Omgaan met geweld*, dat overigens door een andere onderzoeker is uitgewerkt, in vijf publicaties. In dit programma is onderzoek gedaan naar het gebruik van geweld, door en tegen de politie en de samenhang tussen beiden⁶⁴. Achtereenvolgens wordt ingegaan op

⁶¹ Fischer, I. (ed.), (2013), *Macht – Gewalt – Krieg im Alten Testament. Gesellschaftliche Problematik und das Problem ihrer Repräsentation*, Freiburg, 11vv.

⁶² Fischer 2013, 13.

⁶³ Zie bijlage 2c voor het gespreksverslag.

⁶⁴ Naeyé, J., (2010), *Uitgangspunten voor politieoptredens in agressie- en geweldssituaties*, Apeldoorn en Amsterdam, 153. Dit betreft deel 5. De andere delen zijn getiteld: 'Kracht van meer dan geringe betekenis': Politiegeweld in de basispolitiezorg; 'Kracht van meer dan geringe betekenis': Sturing en toetsing van de politieke geweldsbevoegdheid; Agressie en geweld tegen politiemensen en Belediging en bedreiging van politiemensen.

politiegeweld (deel 1 en 2), agressie en geweld tegen de politie (deel 3), verbaal geweld tegen de politie (deel 4) en de vraag hoe politiemensen omgaan met de confrontatie met geweld (deel 5). Twee punten vallen mij hierbij op.

Allereerst omvat geweld in de publicaties naast fysiek ook verbaal geweld. In die zin wordt de eerder genoemde definitie van geweld volgens de *Ambtsinstructie voor de politie* dus daadwerkelijk breder opgevat.

Daarnaast wordt in deze publicaties vooral rationeel gereageerd op 'geweld'. Daarmee bedoel ik dat het met name gaat om de feiten. Wat gebeurt er en hoe wordt er (al handelend) op gereageerd. Zaken als wat het met mensen doet, het geweld dat hen overkomt of wat ze moeten toepassen, worden niet meegenomen in de onderzoeken. Waar bijvoorbeeld gesproken wordt over de ingrijpendheid van geweldsincidenten of ziekteverzuim als gevolg van geweldsincidenten, blijft het bij percentages⁶⁵. De 'emotionele' kant ontbreekt dus in het onderzoek, dat gericht is op het 'rationele'. Dat is bijvoorbeeld ook het geval bij *Politiewerk in gevaarsituaties*⁶⁶ van Jaap Timmer. Hij beschrijft daar acht verschillende typen gevaarsituaties. Hoe men die gevaarsituaties beleeft, wordt echter wederom niet meegenomen.

De onderzoekster die ik in het kader van mijn onderzoek sprak, vertelde dat er nu een metaliteratuurstudie wordt gedaan op het gebied van geweld en onmacht⁶⁷. Hiermee bedoelt zij dat er onderzoek wordt gedaan naar wat reeds verschenen is in 'witte literatuur' en daarbuiten, bijvoorbeeld in de vorm van scripties, over deze thema's. Het gaat daarbij voornamelijk om de gevolgen in de persoonlijke sfeer, wat zij "moral injuring" noemt. Wat dat betreft lijkt er dus oog te komen voor de emotionele kant, de persoonlijke beleving, van geweld.

3.2.3 Geweld in de theologie van het Oude Testament

Met betrekking tot het thema 'geweld' zijn in de laatste decennia verschillende publicaties verschenen binnen de theologie. In het kader van de omvang van dit onderzoek, beperk ik mij tot een selectie daaruit. Wat daarbij opvalt, is dat de auteurs van de door mij bestudeerde boeken het thema op uiteenlopende wijze behandelen, maar tegelijkertijd ook regelmatig dezelfde subthema's oppakken. Enkele grote lijnen die mij opvielen bij de bestudering zal ik in het nu volgende uitwerken.

Een eerste aspect vormt de omgang met het begrip 'geweld'. Zoals in paragraaf 3.2.1.2 bleek, komen niet alle auteurs tot de formulering van een definitie. Dat geldt in ieder geval voor Peels, Fischer, Lascaris en Rooze⁶⁸. Peels en Rooze gaan geheel aan het definiëren van geweld voorbij, Fischer en Lascaris geven aan dat een enkele definitie niet te geven is. Uit hun verdere uitwerking blijkt soms toch welke definitie de auteurs globaal hanteren. In het geval van Peels is dit af te leiden uit de acht soorten geweld die hij opsomt. Hij hanteert dus een brede definitie. Ed Noort lijkt 'geweld' daarentegen te versmallen tot 'oorlog', waarvan hij overigens wel opmerkt dat dit thema, oorlog dus, geen zelfstandig thema is binnen het Oude Testament⁶⁹.

Voorts wordt het aspect van 'verging' door verschillende auteurs opgepakt. Het gaat daarbij om verschillende aspecten. Allereerst gaan zowel Noort als Schuman in op het ogenschijnlijk niet te verdringen beeld van "de wrede en wraakzuchtige God"⁷⁰. Noort doet dit heel kort, Schuman besteedt zo ongeveer zijn gehele boek aan dit thema. Hij bespreekt daarin de

⁶⁵ Naeyé, J., et al., (2008), *Agressie en geweld tegen politiemensen*, Apeldoorn en Amsterdam, 151vv.

⁶⁶ Timmer, J.S., (1999), *Politiewerk in gevaarsituaties. Omgaan met agressie en geweld van burgers in het basispolitiewerk*, Amsterdam.

⁶⁷ Zie bijlage 2d voor het gespreksverslag.

⁶⁸ Peels 2007, Fischer 2013, Lascaris, A., (1993), *Het Soevereine Slachtoffer. Een theologisch essay over geweld en onderdrukking*, Baarn en Rooze, E., (1997), *Amalek. Over geweld in het Oude Testament*, Kampen.

⁶⁹ Noort, E., (1990²), *Geweld in het Oude Testament. Over woorden en verhalen aan de rand van de kerkelijke praktijk* (Ter Sprake 28), Den Haag, 33.

⁷⁰ Noort 1990, 8 en Schuman, N.A., (1993), *Gelijk om gelijk. Verslag en balans van een discussie over goddelijke vergelding in het Oude Testament*, Amsterdam, 5.

polemiek van Klaus Koch tegen een “vergeldingsdogma” van het Oude Testament⁷¹. Koch stelt, aldus Schuman: “Het menselijk lot wordt bepaald door ’s mensen eigen daden. [...] JHWH is bij dit proces ten volle betrokken. Hij [...] garandeert in alle gevallen dat de daad weer bij de dader terechtkomt, in eigenlijke zin: terugkomt. [...] Het is misleidend om ‘diesen Bereich israelitischen Denkens’ te bestempelen als ‘vergelding’”⁷². Lascaris lijkt er een zelfde soort definitie op na te houden. Hij stelt: “God is degene die de wereld zo inricht dat de bedrijver van onrecht inderdaad met de gevolgen van zijn handelen geconfronteerd wordt. Doorgaans gebeurt dit door andere mensen [...] God wordt dan meer gezien als degene die deze onderneming zegent”⁷³.

Vanuit dit perspectief is er geen sprake van een God van vergelding. Wat mensen doen komt als een boemerang terug, God zorgt er alleen voor dat dit daadwerkelijk gebeurt. Hij vergeldt niet het ene kwaad met het andere. Hij is geen rechter. Op deze visie, en dan met name op de wijze waarop Koch het verwoordde, is veel kritiek gekomen. Schuman stelt zelfs dat op basis van deze kritiek er niet zoveel van de theorie over kan blijven⁷⁴. Er zijn wel aspecten die hij van waarde acht, zoals het verzet tegen ‘God als rechter’, maar als geheel kan de theorie niet in stand blijven.

Zelf stelt Schuman dat het vergeldingsprincipe in het Oude Testament op “veelsoortige wijze” tot uitdrukking wordt gebracht, op zo’n manier dat aan de mens “het hem toekomende complement van eigen houding of handelen toevalt”⁷⁵. Echter, dit is niet alleen het gevolg van een binnenwerelds mechanisme, maar ook de manifestatie van de wijze “waarop JHWH met mensen omgaat”. Schuman ziet dit als iets positiefs: “Bij de confrontatie met ongerechtigheid [...] riep Israël om recht, zong het zijn psalmen over Gods gerechtigheid, dan sprak het zijn visioenen uit over goddelijke vergelding. Dat heeft niets met platte wraak te maken, maar alles met geloof en volharding: dat er nog gerechtigheid is”⁷⁶. Peels citeert in dit kader ook A.A. van Ruler, die een zelfde positieve positie ten aanzien van vergelding inneemt.”⁷⁷.

Op de achtergrond van deze interpretaties staat vervolgens het thema van de goddelijke gerechtigheid, al dan niet in relatie tot de goddelijke barmhartigheid⁷⁸. Hoe uit zich de goddelijke gerechtigheid: als negatief of positief ervaren vergelding? Is God wel barmhartig als hij een vergeldende God is? Enzovoorts.

Lascaris wijst in zijn werk tenslotte op nog een ander aspect van vergelding. Hij verwijst naar Psalm 73 en het boek Job en stelt daarover dat beiden antwoorden proberen te vinden “op de vraag of mensen wel recht wordt gedaan”⁷⁹. Daarbij merkt hij voorts op dat vergelding later “naar de eindtijd verschoven” wordt. Later komt hij daarop terug onder verwijzing naar ‘het eindvisioen van Daniël’⁸⁰. Bij deze invalshoek worden dus vragen gesteld met betrekking tot daadwerkelijke vergelding. Gebeurt het wel? Dat, terwijl hij er eerder nog op wees dat de dader geconfronteerd wordt met zijn handelen en dat God “deze onderneming” zegent. Indien het antwoord ‘nog niet’ lijkt te zijn, kan, zoals bij Lascaris blijkt, een antwoord gevonden worden in het ‘later’: ‘later’, zal recht geschieden.

Lascaris geeft op deze wijze echter wel blijk van waar ook Schuman al op wees: het geloof dat er nog gerechtigheid is. Beide auteurs geven dus ruimte aan de vraag of vergelding, waar we

⁷¹ Schuman 1993, 29. Zie voor Kochs definitie van vergelding Schuman 1993, 95.

⁷² Schuman 1993, 109.

⁷³ Lascaris 1993, 90.

⁷⁴ Schuman 1993, 500.

⁷⁵ Schuman 1993, 505.

⁷⁶ Schuman, *Gelijk om gelijk*, 508. Waar Schuman vergelding als iets anders dan wraak ziet, wat ook geldt voor Peels, blijft dit bij Rooze in het midden. Lascaris daarentegen blijkt wraak op één lijn te zetten met vergelding (1993, 91). Het voert te ver om hier uitgebreid op in te gaan, maar zou wel aanleiding kunnen zijn tot een verder onderzoek naar de verhouding tussen ‘vergelding’ en ‘wraak’.

⁷⁷ Peels 2007, 32.

⁷⁸ Schuman 1993, 16vv. en Lascaris 1993, 93.

⁷⁹ Lascaris 1993, 91.

⁸⁰ Lascaris 1993, 140.

menselijkerwijs naar verlangen, in die zin, dat ‘recht’ gedaan moet worden, daadwerkelijk nu al zichtbaar is, of dat het, met name ook in de teksten, eerder een verzuchting en gebed is, dat er toch vergelding mag komen.

Bij Schuman wijst dit vervolgens op een ander subthema. Of eigenlijk, op een andere invalshoek. Waar verschillende auteurs het thema geweld vanuit de Schrift benaderen, laat hij zien gevoelig te zijn voor tekstgenres. Hij spreekt van de roep om recht, het zingen van psalmen over Gods gerechtigheid en visioenen over goddelijke vergelding. In het volgende hoofdstuk zal ik hier uitgebreider op ingaan, maar het is goed dit nu reeds te accentueren.

Dit is overigens een andere benadering dan die van Noort of Lascaris, wanneer zij stellen dat, zoals Noort het verwoordt, “een groot deel van de geweldteksten geen historische werkelijkheid beschrijft”, maar dat de teksten een andere bedoeling hadden⁸¹. Deze ‘oplossingen’ vallen onder de opsomming van Peels’ oplossingen om ‘geweld’ te kunnen ‘verklaren’⁸², iets waar hij zich tegen verzet. Zijns inziens moeten we “nuchter constateren dat de Bijbel een boek is dat in al zijn geledingen ook van geweld getuigt”⁸³. Schumans gevoeligheid voor tekstgenres zie ik niet als een dergelijke ‘oplossing’, maar als een insteek die nader verkend dient te worden.

Een volgend subthema betreft vervolgens een positieve benadering van het thema geweld, zowel rond het terugkeren van dit thema in het Oude Testament, als rond de inzet van geweld zoals we dat in de teksten tegenkomen. Peels stelt in dit kader: “Mogen we in zekere zin niet juist *blij* zijn dat het in de Bijbel óók over geweld gaat? [...] Het kwaad doet ertoe, mensen worden verantwoordelijk gesteld, de dimensie van het geweld wordt niet verzwegen”⁸⁴. Vervolgens: “Er is geweld dat verderft en door-en-door slecht is, maar er is ook noodzakelijk geweld dat grenzen stelt aan het grote kwaad van moord- en machtswellust, uitbuiting en sadisme”⁸⁵.

Rooze bespreekt in dit verband de midrasj van de rodeef: “Een ‘rodeef’ is een achtervolger, een individu of een collectief, die het oogmerk heeft te doden. [...] Geconfronteerd met de rodeef staat de mens voor de keuze tussen twee soorten geweld: passief geweld en actief geweld. Of hij laat de rodeef leven en wordt daardoor medeplichtig aan de moord die het gevolg is en die hij misschien had kunnen voorkomen, óf hij doodt de rodeef en voorkomt daarmee moord. Wat we ook kiezen, belangrijk is in te zien dat het passieve geweld van de ene keuze niet beter of onschuldiger is dan het actieve geweld van de andere keuze”⁸⁶. Als je niets doet, zo stelt Rooze, schiet je in feite te kort: “er vloeit bloed en dát had misschien kunnen worden voorkomen”⁸⁷. Het nalaten van verweer, van tegengeweld, moet zijns inziens dan ook niet worden verheerlijkt als pacifisme.

Lascaris stelt in dit verband dan ook dat de keuze doorgaans niet gaat “tussen het gebruik van geweld en het afzien ervan, maar tussen het aanwenden van geweld en nalatigheid die vernietigend geweld toelaat”⁸⁸. Veel oudtestamentische teksten waarin geweld voorkomt moeten zijns inziens dan ook “gelezen en begrepen worden vanuit de overtuiging dat er recht gedaan moet worden, wil menselijk samenleven mogelijk blijven”⁸⁹.

Dat een dergelijk ‘tegengeweld’ niet een grotere reactie dient te zijn dan noodzakelijk, komt bijvoorbeeld terug in de uitwerking van Rooze, wanneer hij de beperkte inzet van geweld in de strijd tegen Amalek beschrijft⁹⁰.

⁸¹ Noort 1990, 54.

⁸² Peels 2007, 18vv.

⁸³ Peels 2007, 23.

⁸⁴ Peels 2007, 13.

⁸⁵ Peels 2007, 24.

⁸⁶ Rooze 1997, 173.

⁸⁷ Rooze 1997, 177.

⁸⁸ Lascaris 1993, 84.

⁸⁹ Lascaris 1993, 95.

⁹⁰ Rooze 1997, 162.

Twee laatste subthema's rondom het 'grote' thema geweld wil ik tenslotte slechts kort benoemen: partijdigheid en vergeving.

Rooze stelt in zijn werk dat "men niet neutraal boven de partijen kan blijven toezien, maar partijdig moet worden, moet kiezen"⁹¹, al gaat het hier niet om een onvoorwaardelijke keuze. Lascaris stelt daarentegen dat partij kiezen ongewenst is: "Dit is een vorm van het zondebokmechanisme en houdt geen rekening met de context, [...] het continueert het geweld in plaats van een nieuw begin te maken. De uitdaging is om – paradoxaal – partij te kiezen voor alle partijen die slachtoffer worden, ook wanneer zij gewild of ongewild dader zijn geweest"⁹².

Vergeving wordt tenslotte als subthema opgepakt door zowel Schuman als Lascaris. Zoals ik in het vorige hoofdstuk aangaf is het mijns inziens een te groot en veelomvattend thema om in dit onderzoek op te pakken, maar ik wil toch opmerken dat hier in de context van de bespreking van geweld wel aandacht voor is⁹³.

3.2.4 Geweld in de teksten van het Oude Testament

Na de bespreking van het thema 'geweld' binnen de theologie van het Oude Testament, zal ik nu de stap zetten naar de 'teksten' van het Oude Testament. Peels stelt in dit verband: "Iemand heeft eens berekend dat het Oude Testament 600 tekstgedeelten bevat over een moord, 100 teksten waarin God opdracht geeft te doden en 1000 passages die spreken over Gods toorn, straf en oorlogsvoering"⁹⁴ en voorts: "Het grootste gedeelte van het Oude Testament is gewijd aan de geschiedenis van een volk dat met geweld uit de macht van een gewelddenaar wordt verlost (Exodus), met grof geweld een eigen land verovert (Jozua-Samuël), na eeuwen van politiek en religieus geweld ondergaat in verwoesting en ballingschap (Koningen-Kronieken), om tenslotte als een rompslajtje onder vreemde heerschappij te eindigen".

Geweld komt dus in veel teksten in het Oude Testament voor. Het begint al bij het verhaal over Kaïn en Abel. Het gaat daar en op vele andere plekken om dodelijk geweld – moord, oorlog –, maar de Bijbel getuigt ook van andere vormen van "dwangmatige kracht van meer dan geringe betekenis uitgeoefend op personen of zaken". Het structurele geweld, waar bijvoorbeeld in 'The New Interpreter's Dictionary of the Bible' en door Fischer over gesproken wordt, zien we, om maar een bekend voorbeeld te noemen, bij de slavernij in Egypte. Seksueel geweld vinden we vervolgens terug in Richteren 19. Psychisch geweld zien we tenslotte bijvoorbeeld in het verhaal rond Sara en Hagar.

Naast teksten over geweld, bevat het Oude Testament echter ook teksten tegen geweld, teksten, voorschriften, om het geweld tegen te gaan of in te dammen. Een daarvan is het zesde gebod, zoals dat is opgenomen in de Tien Geboden: 'Gij zult niet doodslaan'. Daar een van mijn gesprekspartners, de agent die betrokken was bij de strandrellen in Hoek van Holland, vooral tegen het 'niet mogen doden volgens de Bijbel' aanliep, zal ik in het nu volgende nader ingaan op dit gebod.

3.3 EXCURS - HET ZESDE GEBOD: GIJ ZULT NIET DOODSLAAN

Zoals gezegd wil ik nader ingaan op het zesde gebod: לֹא תִרְצֹחַ, 'Gij zult niet doodslaan', dat zowel in Ex. 20:13 als in Deut. 5:17 op die wijze is verwoord. Aanleiding daartoe vormt het gesprek met de agent die betrokken was bij Hoek van Holland. Hij vertelde dat hij vastliep met de gedachte dat je niet mag doden, volgens de Bijbel. Zijn predikant legde het gebod vervolgens op zo'n wijze uit, dat hij zijn daden tijdens de strandrellen en zijn geloofsovertuiging toch weer

⁹¹ Rooze 1997, 177.

⁹² Lascaris 1993, 274.

⁹³ Zie Schuman 1993, 127vv. en Lascaris 1993, 94vv.

⁹⁴ Peels 2007, 11.

op een lijn wist te brengen. De reactie van de predikant is ook opgenomen in *Spoedassistentie Hoek van Holland*:

“Hij mailde mij dat je heus wel een christen kunt zijn en toch iemand kunt neerschieten. Het gebod luidt namelijk: gij zult niet doodslaan. Dat is niet voor niets zo geformuleerd. Je mag niet wederrechtelijk⁹⁵ doden. Maar in geval van oorlog, zelfverdediging en bij taken van politie en marechaussee ben je soms wel gerechtigd om te schieten. In het Oude Testament geeft God zelf ook enkele keren opdracht om te doden. Het ligt volgens de Bijbel heel genuanceerd⁹⁶.”

Dit riep bij mij de vraag op hoe het nu zit met dit gebod. Waar baseert deze predikant zich op en waar kan ik mij op baseren bij soortgelijke vragen? In het voorafgaande bleek al dat verschillende auteurs, die het thema ‘geweld’ bespreken, aangeven dat niet al het geweld door-en-door slecht is. Daarnaast is er vanuit de ethiek aandacht voor het principe van ‘de rechtvaardige oorlog’⁹⁷. In beide gevallen betreft dit echter na-Bijbelse visies, in die zin, dat het principe van de rechtvaardige oorlog vanaf 300 n.Chr. ontwikkeld werd en de door mij bestudeerde literatuur van nog veel latere datum is. Ik ben dan ook van mening dat een predikant toch ook ‘iets moet doen’ met het gebod zelf. De predikant in het door mij geciteerde voorbeeld heeft dat gedaan, maar voor een goede basis, om zelf op terug te kunnen vallen, is nader onderzoek naar dit gebod mijns inziens noodzakelijk.

Om er meer over te kunnen zeggen, zal ik allereerst een woordonderzoek doen. Welke Hebreeuwse woorden liggen aan dit gebod ten grondslag? Hoe dient men dit te interpreteren? Zijn er ook andere woorden die gebruikt worden in het kader van ‘doden’? Enzovoorts. Ik zal het gebod dus nader bekijken. Aansluitend zal ik ingaan op literatuur die over dit gebod is verschenen⁹⁸.

3.3.1 Het gebod nader bekeken

In het Hebreeuws staat, zoals gezegd, op beide plaatsen waar ‘De Tien Geboden’ zijn opgenomen, **לֹא תִרְצַח**. De werkwoordsvorm **תִּרְצַח** is vervolgens afgeleid van **רָצַח**, wat “doden, vermoorden, doodslaan betekent”⁹⁹. **תִּרְצַח** komt slechts tweemaal in deze vorm voor, te weten in Ex. 20:13 en Deut. 5:17. Het is een qal imperfectum 2^e persoon mannelijk enkelvoud. **רָצַח** komt 49 keer voor in het gehele Oude Testament, in 42 verzen. Daarbij wordt dit woord het meest gebruikt in Numeri (20 keer), Deuteronomium (7 keer), Jozua (8 keer), Psalmen (3 keer) en Hosea (2 keer). Slechts eenmaal komt het voor in Exodus, Richteren, 1 Koningen, 2 Koningen, Job, Spreuken, Jesaja, Jeremia en Ezechiël¹⁰⁰. In 30 van de 49 gevallen gaat het om een participium dat gebruikt wordt als zelfstandig naamwoord: **רָצֵחַ**, **רוֹצֵחַ**, **הָרוֹצֵחַ**, of **הַרוֹצֵחַ** oftewel ‘doodslager’, degene die doodslaat. Achttien keer is dat het geval in Numeri 35, daarnaast ook viermaal in Deuteronomium en acht keer in Jozua. Het gaat daarbij steeds om de qal participium mannelijk enkelvoud absolutus.

Het grote aantal treffers in Numeri 35 is opvallend. In de NBG 51 vertaling wordt hier nog daadwerkelijk gesproken over ‘doodslager’¹⁰¹. In de NBV is dit vervangen door ‘iemand die

⁹⁵ In strijd met het recht, onrechtmatig. Sterkenburg, van 1996, 1160.

⁹⁶ Iersel, van 2010, 46.

⁹⁷ In een bijvak Ethiek heb ik dit principe doorvertaald naar de politiecontext, middels het vragen naar de theologisch-ethische rechtvaardiging van juridisch gerechtvaardigd geweld. Zie voor het verslag bijlage 5.

⁹⁸ Daar de focus in mijn scriptie op de boeken rond Koning David ligt, zoals in het volgende hoofdstuk ook zal blijken, beperk ik mij hier tot een aantal boeken en de verschillende visies die daarin naar voren komen.

⁹⁹ Koehler, L. en Baumgartner, W., (2001), *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament. Study edition*, rev. Baumgartner, W. en Stamm, J.J., (et al.), trans. Richardson, M.E.J. (ed.), vol. 2, Leiden, 1283, met gebruikmaking van Hannay, M., et al., (1996³), *Van Dale. Handwoordenboek Engels – Nederlands*, Utrecht/Antwerpen.

¹⁰⁰ Bibleworks 7.

¹⁰¹ Zie <http://www.biblija.net/biblija.cgi?l=nl&set=10&id16=1&m=Num+35>, d.d. 10 juni 2014.

een ander gedood heeft', 'moordenaar' of 'dader', of het blijft onvertaald¹⁰². In dit Bijbelgedeelte wordt gesproken van 'vrijsteden', die God in het leven roept als plaatsen waar een doodslager, die onopzettelijk iemand, zonder diegene vijandig gezind te zijn, heeft gedood, heen kan vluchten. De gemeenschap moet de doodslager in dat geval namelijk beschermen tegen de bloedwreker. In de vrijplaats moet de doodslager vervolgens blijven tot de dood van de hogepriester. Daarna mag hij terugkeren. Iemand die echter opzettelijk iemand anders heeft gedood, of zich zodanig heeft gedragen dat hij wist dat het risico aanwezig was dat hij de ander dodelijk zou verwonden, moet zelf ter dood gebracht worden door de bloedwreker¹⁰³.

Gij zult niet doodslaan heeft dus betrekking op het al dan niet opzettelijk doden van iemand anders, een enkeling dus. Daarbij is er voor iemand die dit onopzettelijk deed een uitweg mogelijk: de vrijplaats. Wie opzettelijk een ander doodt, moet gedood worden.

Vanuit die lijn zou het gebod mijns inziens geïnterpreteerd kunnen worden als: "Gij zult niet wederrechtelijk doden"¹⁰⁴. De predikant die mailde naar de agent die betrokken was bij Hoek van Holland koos voor eenzelfde interpretatie. Je mag niet wederrechtelijk doden: je mag niet doden wanneer dit in strijd is met het recht. Uit vijandigheid iemand met voorbedachten rade om het leven brengen dient bestraft te worden. Echter, over 'ambtshalve' iemand moeten doden, waarbij het gaat om juridisch gerechtvaardigd doden, spreekt dit gebod zich niet uit. Het Hebreeuwse רצח wordt ook niet gebruikt voor de beschrijving van dergelijke situaties. Daarnaast is het niet het enige Hebreeuwse woord voor 'doden'.

Twee andere woorden, הרג (doden, gerechtelijk doden, doden in gevecht of oorlog¹⁰⁵) en de hifil van מות (doden, executeren¹⁰⁶), komen veel vaker voor in het Oude Testament, zijn algemener, en hebben betrekking op een andere wijze van doden dan het 'doden' en 'doodslaan' van רצח. Bij beide woorden wordt 'murder', 'moorden', niet als vertaaloptie gegeven door Koehler en Baumgartner, waar dat bij רצח wel het geval is. Rechtmatig doden valt niet onder het laatste, wel onder הרג en מות.

3.3.2 Literatuur over het zesde gebod¹⁰⁷

In *De Tien Geboden. Tussen opdracht en wijsheid*¹⁰⁸ stelt Eugen Drewermann dat het bij dit gebod met name erom gaat dat het geweld niet ontaardt in willekeur of eigenrichting¹⁰⁹. In dat kader verwijst hij ook naar het principe oog om oog, tand om tand. Dergelijke formuleringen hadden, aldus Drewermann, "tot doel om de bloedwraak bij de overheid onder te brengen en daardoor de excessen te beteugelen. Het is dus een basisregel ter begrenzing van het geweld: feitelijk moet alleen de aangerichte schade vereffend worden"¹¹⁰. Met betrekking tot de betekenis van het gebod, stelt hij dat het gebod zoveel betekent als "Je mag niets doden wat leeft, tenzij in het uiterste noodgeval – en dat mag nooit de regel worden!"¹¹¹

¹⁰² Zie

<http://www.biblija.net/biblija.cgi?q=doodslager&idq=17&id18=1&l=nl&set=10&q1=1&qall=0&qids=84808080808080808020>, d.d. 10 juni 2014.

¹⁰³ Zie in dit verband ook Ex. 21:12.

¹⁰⁴ In diezelfde lijn stellen ook Koehler en Baumgartner: "the verb, with the exception of Num. 35:30, denotes illegal behavior against the community which is always directed against an individual; the act may (but does not always have to) take place in connection with blood vengeance" (Koehler en Baumgartner 2001b, 1283).

¹⁰⁵ Koehler, L. en Baumgartner, W., (2001), *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament. Study edition*, rev. Baumgartner, W. en Stamm, J.J., (et al.), trans. Richardson, M.E.J. (ed.), vol. 1, Leiden, 255.

¹⁰⁶ Koehler, en Baumgartner 2001a, 563.

¹⁰⁷ Over de Tien Geboden is veel materiaal verschenen. Ik beperk mij tot twee boeken over de geboden, waarin twee verschillende benaderingen naar voren komen, en daarnaast twee commentaren op de Bijbelteksten waarin de geboden opgenomen zijn.

¹⁰⁸ Drewermann, E., (2007), *De Tien Geboden. Tussen opdracht en wijsheid*, trans. Nusselder, M., Zoetermeer.

¹⁰⁹ Drewermann 2007, 86.

¹¹⁰ Drewermann 2007, 87.

¹¹¹ Drewermann 2007, 108.

Jörg Zink benadert de geboden in zijn *De Tien Geboden opnieuw*¹¹² vervolgens vanuit een christologisch perspectief. Met betrekking tot het zesde gebod, stelt hij: “Je mag een mens niet doden – op legale noch illegale wijze – dat is Jezus’ uitgangspunt”¹¹³. Ook mag je, in het verlengde daarvan, niet over anderen oordelen, of boos zijn, want dan begint zijns inziens het doden al. Je moet doen wat je kunt om mensen te helpen en te troosten. Van daaruit komt hij tot een ‘aanwijzing van Jezus’, die voortborduurde op het zesde gebod. Deze aanwijzing luidt: “God geeft het leven. Help daarom de mensen en alle schepselen, zodat zij kunnen leven”¹¹⁴.

In de uitwerking van Drewermann en in zijn definitie kan ik mij vinden. Ze zijn ook in lijn met mijn woordonderzoek te zien. De uitwerking van Jörg Zink roept bij mij vragen op. De Oudtestamentische teksten bevatten in mijn opvatting ook een eigen, intrinsieke, waarde. Ik begrijp zijn stelling, dat de aan ons overgeleverde geboden een product van ontwikkeling zijn¹¹⁵, maar ik heb moeite met zijn doorvertaling naar ‘aanwijzingen van Jezus’, juist vanwege de intrinsieke waarde van de Oudtestamentische teksten. Daarnaast vind ik zijn stelling dat Jezus’ uitgangspunt is dat je een mens niet mag doden, op illegale of legale wijze, te kort door de bocht. Ja, Jezus citeert hier het zesde gebod. Hij gebruikt daarvoor het werkwoord φονεύω, een werkwoord voor ‘doden’ dat zeven keer voorkomt in de evangeliën¹¹⁶. Echter, in de evangeliën wordt veel vaker gesproken van ‘doden’. In de meeste gevallen wordt hiervoor het werkwoord ἀποκτείνω gebruikt¹¹⁷. Net als bij het Hebreeuws dient dus onderscheid gemaakt te worden tussen de verschillende werkwoordsvormen. Zink toont zich hier, in ieder geval op dit punt, mijns inziens niet gevoelig voor.

In zijn commentaar op Exodus vertaalt John Durham vervolgens het zesde gebod met “You shall not kill”¹¹⁸. Na in te zijn gegaan op de meer algemene begrippen הרג (“kill, slay, destroy”) en מות (“cause to die, kill” – hifil)¹¹⁹, stelt hij dat רצח “zonder meer verwijst naar doden dat verstaan kan worden als moord”, maar dat het ook verwijzen kan naar “onbedoeld doden, ‘doodslag’” en naar “de wettelijke executie van een veroordeelde moordenaar”¹²⁰. Vervolgens wijst Durham op de theorie van Stamm, die stelde dat רצח verwijst naar “doden dat onrechtmatig geweld in de verbondsgemeenschap brengt”¹²¹. Reventlow voegt daaraan toe dat dit gebod de concrete situatie van het doden bij de bloedwraak op het oog heeft¹²². Tegelijkertijd dekken dergelijke uitwerkingen niet het volledig gebruik van dit woord in het Oude Testament, aldus Durham.

In het vervolg van zijn betoog, stelt Durham vervolgens dat רצח alleen betrekking heeft op het doden van mensen, niet van dieren. Daarnaast dat het kan verwijzen naar de doodstraf, maar niet naar het doden in een oorlogssituatie. Ook, dat het geen specifieke middelen om te doden beschrijft¹²³. Tenslotte stelt hij dat het gebod in de kern tegen het doden van een lid van de verbondsgemeenschap is, los van de reden, de omstandigheden of de manier waarop het gebeurt¹²⁴. Het doden doet dan de levensstandaard die God verwacht van zijn volk geweld aan.

In zijn commentaar op Deuteronomium vertaalt Duane Christensen het zesde gebod met “You shall not murder”¹²⁵. Met betrekking tot het Hebreeuwse רצח merkt hij op dat dit kan

¹¹² Zink, J., (1998), *De Tien Geboden opnieuw*, trans. Dannenberger - de Kok, Kampen.

¹¹³ Zink 1998, 62.

¹¹⁴ Zink 1998, 63.

¹¹⁵ Zie daarvoor Zink 1993, 23.

¹¹⁶ Bibleworks 7.

¹¹⁷ Bibleworks 7.

¹¹⁸ Durham, J.I., (1987), *Exodus* (Word Biblical Commentary, vol. 3), Nashville, 277.

¹¹⁹ Durham 1987, 292. Zie volgende paragraaf voor een nadere uitwerking.

¹²⁰ Durham 1987, 292. Eigen vertaling, met behulp van Hannay 1996.

¹²¹ Durham 1987, 292.

¹²² Durham 1987, 292.

¹²³ Durham 1987, 293.

¹²⁴ Durham 1987, 293.

¹²⁵ Christensen, D.L., (2001), *Deuteronomy 1:1-21:9. Second Edition* (Word Biblical Commentary, vol. 6a), Nashville, 124.

verwijzen naar zowel moord als doodslag, dus naar zowel opzettelijk (met voorbedachten rade) als onopzettelijk doden, maar niet naar het nemen van een leven in het algemeen¹²⁶. Voorts stelt hij dat er met betrekking tot de doodstraf andere wetten zijn. Daarnaast ook dat de Israëlitische wet geen oorlog uitsluit¹²⁷. Met betrekking tot vrijplaatsen voor wie onopzettelijk heeft gedood, verwijst Christensen tenslotte naar Deut. 19:1-13.

Al met al dient dus goed in het oog gehouden te worden dat het gebod “Gij zult niet doodslaan” zoveel betekent als “Gij zult niet wederrechtelijk doden”, “Gij zult niet moorden”. Op situaties van oorlog, en in die lijn, politiewerk, waarbij sprake is van te rechtvaardigen aanwending van geweld, is dit gebod niet van toepassing. Daarbij zij tenslotte nog opgemerkt, dat dit geen ‘makkelijke oplossing’ is, door het ‘op het specifieke Hebreeuwse woord te gooien’. Wanneer het om een algemeen verbod inzake doden zou gaan, was het gebruik van מוֹת of הָרַג veel natuurlijker geweest.

3.4 ONMACHT

3.4.1 Definities

Waar bij het thema “geweld” diverse definities opgesomd kunnen worden, is dat bij het thema “onmacht” moeilijker. Als het gaat om definities vanuit een ‘niet-theologische context’, valt alleen een definitie te geven zoals deze is verwoord in de *Van Dale*. Bij de politie ontbreekt een definitie van “onmacht”.

Van Dale definieert onmacht als “onvermogen, machteloosheid”¹²⁸. Onmachtig wil vervolgens zeggen “tot niets in staat”, met daarbij een verwijzing naar “machteloos”. Dat wordt voorts gedefinieerd als “zonder macht, niets kunnende doen”¹²⁹.

De tegenhanger van onmacht, macht, wordt door *Van Dale* vervolgens onder andere gedefinieerd als 1) “heerschappij over personen”, 2) “iemand die of iets dat de heerschappij heeft”, 3) “vermogen om iets te doen, te beïnvloeden”, 4) “mogendheid”, 5) “bepaalde sterke lichamelijke kracht”¹³⁰.

In de theologie wordt ‘onmacht’ vaak in verband gebracht met bevrijdingstheologie, feministische theologie of het theodiceeprobleem. In de eerste twee gevallen gaat het om de door een bevolkingsgroep ervaren onmacht ten opzichte van de heersende machthebbers. Het gaat hier om structurele onmacht, ingebed in het maatschappelijke systeem. In het laatste geval gaat het om de macht en/of onmacht van God ten aanzien van het kwaad in de wereld. Een definitie van ‘onmacht’ heb ik echter niet kunnen vinden.

Wel heeft *The New Interpreter's Dictionary of the Bible* een lemma over ‘macht, machtig’. Macht is daar “het vermogen om entiteiten en machten buiten zichzelf te beïnvloeden of te controleren en het vermogen om invloed van andere entiteiten en machten te weerstaan”¹³¹. Onmacht is van daaruit geredeneerd het onvermogen ten aanzien van beide aspecten. In de uitwerking van *The New Interpreter's Dictionary of the Bible* wordt ‘onmacht’ vervolgens gekoppeld aan begrippen die duiden op ‘zwakte’ of ‘niet mee kunnen komen met de sterken’¹³².

In dit onderzoek gaat het mij niet om ‘niets kunnen doen’, zoals bij *Van Dale*. Het gaat mij ook niet om structurele onmacht, of om het theodiceeprobleem. Het gaat niet om de macht of onmacht van God, de vraag naar Gods almacht, enzovoorts. Ook gaat het niet om de ‘zwakkeren’ waarvoor God opkomt of waarvoor mensen zouden moeten opkomen.

¹²⁶ Christensen 2001, 124.

¹²⁷ Waarbij hij verwijst naar Deut. 20-21, zie Christensen 2001, 124.

¹²⁸ Sterkenburg, van 1996, 681.

¹²⁹ Sterkenburg, van 1996, 582.

¹³⁰ Sterkenburg, van 1996, 582.

¹³¹ Sakenfeld, K.D., et al. (eds.), (2009), *The New Interpreter's Dictionary of the Bible* Me-R, vol. 4, Nashville, 576.

¹³² Sakenfeld 2009a, 577.

Waar het wel om gaat, is de onmacht die ervaren wordt door de mensen die normaliter ‘sterk’ zijn, maar nu, plotseling, geconfronteerd worden met onmacht. Het gaat dus om een korte, intense ervaring, die zich schijnbaar vanuit het niets aan iemand kan opdringen. Die ‘iemand’ kan dus ook sterk zijn. Het gaat om onmacht door niet mogen of kunnen handelen. Of wel te handelen, maar de situatie niet onder controle te kunnen krijgen. Te denken valt hier wederom aan de confrontatie met bloedweigeraars bij ongelukken, of het staan tegenover een groep hooligans die ver in de meerderheid zijn. Die onmacht kan worden ervaren door politiemensen.

Vanuit deze lijn komt de ‘omgekeerde’ definitie van *The New Interpreter's Dictionary of the Bible* het dichtst in de buurt van hoe ik ‘onmacht’ in dit onderzoek zou willen definiëren, namelijk als “het onvermogen om entiteiten en machten buiten zichzelf te beïnvloeden of te controleren en het onvermogen om invloed van andere entiteiten en machten te weerstaan”.

3.4.2 Onmacht in onderzoeken van de politie

Waar bij het thema ‘geweld’ diverse publicaties te noemen zijn omtrent onderzoeken rond het thema, dus rond ‘geweld en de politie’, is dat wat het thema ‘onmacht’ betreft niet mogelijk. De ‘rationele’ benadering die gekozen wordt in onderzoeken, werkt op dit punt door. Wat bij ‘geweld’ geconstateerd moest worden, gaat ook hier op: zaken als wat het met mensen doet, het geconfronteerd worden met onmacht, worden niet meegenomen in de onderzoeken.

De onderzoeker, die ik sprak, stelde in dit verband dat er niet veel onderzoek naar de mens in het uniform gedaan wordt: hij doet het niet, omdat het niet tot zijn vak hoort, maar anderen doen het ook niet. Wel heeft de onderzoeker een onderzoek van een student begeleid waarin het ging om de vraag: “Hoe beslist een agent om te schieten: wat neemt hij waar, wat is het kader, hoe valt het besluit?”. Maar veel meer onderzoek is niet gedaan.

Daarnaast is er naar aanleiding van een onderzoek in het kader van PTSS ‘professionele weerbaarheid’ gekomen, een eenmalige, meerdaagse training. Veel mensen die dit volgden gaven echter aan dit als ‘afvinkcursus’ te beschouwen, aldus de onderzoeker. De onderzoekster, die onderzoek doet naar ‘succesvol functioneren in uitdagende omstandigheden’, ging ook op deze cursus, de mentale krachttraining, in. Zij gaf aan dat de cursus heel wisselend geëvalueerd wordt: “de een zegt dat het zijn leven veranderd heeft, de ander vroeg zich af wanneer hij weg kon”. In de training zelf gaat het om de vraag waar je controle over kunt hebben en hoe je omgaat met situaties waarin dit niet lukt. Goedbeschouwd betreft een dergelijke training echter geen ‘onderzoek’. Wat dat betreft is de omgang met en aandacht voor het thema ‘onmacht’ dus niet te vergelijken met het thema ‘geweld’.

3.4.3 Onmacht in de theologie van het Oude Testament

In de theologie lijkt van hetzelfde scenario sprake te zijn. Goed, er is veel literatuur verschenen over onmacht. Wanneer echter gekeken wordt naar het soort literatuur, omvat dit voornamelijk literatuur vanuit de bevrijdingstheologie, de feministische theologie of de theodiceeproblematiek. Literatuur over de plotselinge confrontatie met onmacht, terwijl je zelf niet tot een ‘achtergestelde’ groep behoort en waarbij het in eerste instantie om iets tussen mensen gaat, is nauwelijks te vinden. Bij navraag bij een docent praktische theologie, bleek ook in deze discipline geen literatuur voor handen te zijn.

Tot mijn verrassing en blijdschap vond ik een publicatie waar wel oog was voor onmacht, waarbij het thema onmacht niet per definitie aan structurele onmacht of de (on)macht van God diende te worden gekoppeld, te weten *Over macht, onmacht, hoop*¹³³. Bij het lezen ervan bleek echter dat toch vooral van ‘macht’ wordt uitgegaan. Waar voorts over onmacht wordt gesproken, wordt onmacht gezien als mogelijkheid om te vertrouwen op God. Of zoals Van Eupen het verwoordt:

¹³³ Eupen, Th.A.G. van, (1974), ‘Over macht, onmacht, hoop’, *Ecclesia* 1973-74 (1974).

“Macht is een geschenk Gods om als instrument ten heil te dienen, zoals onmacht betekent kunnen steunen op Gods macht”¹³⁴. Voorts stelt hij: “Alleen een consequente en rigoureuze keuze voor onmacht en geweldloosheid is in staat deze onheilbrengende spiraal te doorbreken”¹³⁵, waarbij de ‘onheilbrengende spiraal’ verwijst naar het gebruik van geweld, dat volgens Van Eupen slechts geweld voortbrengt en zelfs meer geweld¹³⁶.

De invalshoek van Van Eupen leidt mijns inziens tot de stelling dat men in onmacht moet berusten. Vertrouw op God! is dan het devies. Hoe troostrijk dit in sommige situaties ook zal klinken, het roept bij mij toch ook het idee van gelatenheid op. ‘Laat maar...’. De vraag hoe men concreet kan omgaan met onmacht, om vanuit de machteloosheid weer verder te kunnen, of om voor een volgende keer een idee te krijgen hoe daar mee omgegaan kan worden, ontbreekt.

Nu stelt Van Eupen zelf wel dat “onmacht die berusting is” en “macht die op zichzelf vertrouwt” beiden tot niets leiden, maar dat “het doorbreken van de machtspatronen van deze wereld een kracht tot heil is”¹³⁷. Hoe hij dat met een consequente en rigoureuze keuze voor onmacht en geweldloosheid voor elkaar wil zien te krijgen, is mij echter een raadsel. Vanuit theologisch perspectief begrijp ik zijn gedachtelijn, begrijp ik dat dit ‘ideaal’ zou kunnen zijn, maar in de dagelijkse praktijk biedt dit mijns inziens geen handvaten om met onmacht te kunnen omgaan.

3.4.3.1 Het theodiceeprobleem

Zoals in het voorgaande reeds naar voren kwam, wordt het thema ‘onmacht’ ook in verband gebracht met het theodiceeprobleem. Nu is dit een zeer groot onderwerp binnen de theologie. Ik zal mij dan ook beperken tot een paar punten, waar dit thema het thema van mijn scriptie raakt.

Wanneer agenten geconfronteerd worden met onmacht, kan dat achteraf leiden tot de vraag: Waarom? Waarom moest dit gebeuren? Waarom overleed degene die ik probeerde te reanimeren? Waarom werd mij, werd diegene, geweld aangedaan? Waarom laat God dit toe? De vragen kunnen dus opkomen bij combinaties van geweld en onmacht en in ‘geweldloze’ situaties waarin onmacht een rol speelt. De vraag die op beide vlakken speelt, is mijns inziens dan ook: Waarom heeft God niet ingegrepen? Daarmee komt het theodiceeprobleem scherp in beeld.

Waar is God in deze wereld waarin wij geconfronteerd worden met kwaad? Kwaad, dat ons wordt aangedaan door andere mensen, kwaad, wat maakt dat wij mensen verliezen. Is God dan niet almachtig? Of niet al goed? De vragen keren vaak terug in de theologie en kunnen dus ook opkomen in relatie tot de politiecontext. Dit dient mijns inziens dan ook in gedachte te worden meegenomen. Tegelijkertijd moet natuurlijk beseft worden dat nog niemand hét antwoord heeft gevonden...

3.4.4 Onmacht in de teksten van het Oude Testament

Al is er in de theologie niet veel verschenen over onmacht vanuit de in paragraaf 3.4.1 beschreven en gekozen invalshoek, er zijn wel veel Bijbelverhalen te noemen die toch getuigen van een dergelijke onmacht. Waar het in het verhaal van Job nog gaat om onmacht die ervaren wordt als iets wat door Gods handelen gebeurt, zien we bijvoorbeeld in het verhaal van Jacob wel duidelijk de plotselinge confrontatie met onmacht, wat in eerste instantie veroorzaakt wordt door andere mensen. Zo moet hij Benjamin naar Egypte laten gaan, terwijl dat totaal tegen zijn gevoel ingaat¹³⁸. Hij kan niet anders. Het is kiezen tussen twee kwaden. Op wat er met Benjamin gebeuren zou, had hij geen invloed. Hij was machteloos...

¹³⁴ Eupen, van 1974, 9.

¹³⁵ Eupen, van 1974, 11.

¹³⁶ Eupen, van 1974, 11.

¹³⁷ Eupen, van 1974, 13.

¹³⁸ Zie Gen. 42-43.

Het verhaal van David, tenslotte, laat ook verschillende situaties zien waarin David wordt geconfronteerd met onmacht. Daar is het vaak ook gecombineerd met geweld. In het volgende hoofdstuk kom ik hier uitgebreid op terug.

3.5 VERBAND MET POLITIE IN HET ALGEMEEN EN CASUS IN HET BIJZONDER

Een theologische uitwerking van de thema's 'geweld' en 'onmacht', met daartussen een excurs met als onderwerp het zesde gebod, 'Gij zult niet doodslaan': wat levert dat op voor de context van de politie in het algemeen en de in het tweede hoofdstuk beschreven casus in het bijzonder? Mijns inziens worden er zowel dilemma's opgeroepen als handreikingen gegeven.

3.5.1 Dilemma's

Drie dilemma's die naar voren komen wanneer het voorgaande in verband gebracht wordt met de context van de politie en de casus uit het vorige hoofdstuk, bevinden zich rond de begrippen 'vergelding', 'onmacht' en 'religieus gelegitimeerd geweld'.

Het laatste begrip is in het voorgaande niet eerder naar voren gekomen, maar wil ik op dit punt wel noemen. Waar bij geweld in Bijbelverhalen nog een rol kan worden toegeschreven aan God, is dit in de huidige samenleving onhoudbaar en ook onwenselijk. Rooze stelde nog dat God partij kiest voor de armen en zwakken en op die manier ook zelf bereid is "vuile handen te maken"¹³⁹, maar in het hier en nu is een beroep op God aan 'jouw kant' van de strijd niet langer mogelijk zonder daarbij een link te zien naar religieus gelegitimeerd geweld zoals we dat bijvoorbeeld bij terroristische groeperingen zien. Toegepast op de casus kan er veel over geweld gezegd worden, maar niet dat God hier een partij in was.

Het tweede dilemma bevindt zich op het gebied van 'onmacht'. Vanuit theologische literatuur is er niet veel te 'gebruiken' in relatie tot de casus. De ervaren onmacht dat iemand onder je handen een eind aan zijn leven maakt, is moeilijk te rijmen met een vertrouwen op God. Ook in de bredere politiecontext blijft dit moeilijk. Voor sommige mensen kan het troostrijk zijn, maar in veel gevallen kan/zal het als zeer onbevredigend worden ervaren. Rond dit thema is mijns inziens dan ook meer onderzoek gewenst.

Het laatste (in de opsomming, het eerste) dilemma betreft de visie op vergelding. Waar in het voorafgaande bleek dat sommige theologen hun best doen om het beeld van een vergeldende God af te breken en andere theologen juist trachten te wijzen op een positieve interpretatie van vergelding, is dit thema op zichzelf, hoe dan ook, lastig door te trekken naar de casus en het politiewerk in het algemeen. Wanneer vergelding wordt uitgewerkt als iets waar God alleen garant voor staat, maar wat als binnenwerelds mechanisme wel werkt, zou geconcludeerd moeten worden dat iemands daden als een boemerang terugkomen. Maar wat nu als je hebt geschoten en je voelt je daar schuldig over (ook als je juridisch in het gelijk bent gesteld)? Wat als je geweld hebt moeten gebruiken? Komt dat dan als een boemerang terug? Vindt er vergelding plaats? En in het geval vergelding wordt 'doorgeschoven' naar 'later', naar 'ooit'... moet je dan vrezen voor een boemerang die alsnog terugkomt?

Of wanneer de ander jou iets heeft aangedaan. Heeft het dan zin om te horen dat er ooit vergelding zal plaatsvinden? Heb je daar echt wat aan? Of aan het idee dat andermans daden als een boemerang zullen terugkeren tot diegene? Goed, waarschijnlijk kan het idee dat er 'recht' wordt gedaan, middels juridische wegen, bijdragen aan het omgaan met aangedaan geweld. Maar in het geval van de casus? Degene die geweld gebruikte tegen agenten en hen vervolgens achterliet met een gevoel van onmacht, is overleden. Bij leven zullen zijn daden dus niet tot hem terugkeren. Helpt dan de gedachte dat er ooit vergelding zal zijn? Ik vraag het me af. In

¹³⁹ Rooze 1997, 178.

individuele gevallen kan het zo zijn, maar in het algemeen zou ik toch willen stellen dat men mijns inziens uiterst zorgvuldig met dergelijke perspectieven moet omgaan.

3.5.2 Handreikingen

Gelukkig biedt het bovenstaande ook handreikingen voor de politiecontext en in het bijzonder een situatie als bij de casus. Twee handreikingen wil ik in het bijzonder noemen: de positieve visie op geweld en de uitwerking van het zesde gebod.

De hierboven beschreven visies op geweld, waarbij wordt aangegeven dat niet elke vorm van geweld, door-en-door slecht is, maar dat er ook noodzakelijk geweld is, dat grenzen stelt aan groter kwaad, bieden ruimte om geweld toch als verenigbaar met het christelijk geloof te zien. Het principe van de rechtvaardige oorlog draagt daar ook aan bij, evenals de midrasj van de rodeef. Soms kan het gewoon niet anders en is niets doen nog erger dan wel iets doen. Toegepast op de casus moest er gehandeld worden. Collega's werden immers zelf bedreigd. Niets doen had kunnen leiden tot verwondingen of ergere gevolgen voor agenten en wellicht ook anderen. De tbs'er moest gestopt worden. Op dat moment kon dat niet op een andere manier.

De tweede handreiking betreft de uitwerking van het zesde gebod: 'Gij zult niet doden'. Door onder andere een woordonderzoek te doen, kwam naar voren dat het hier gaat om een vorm van wederrechtelijk doden. Dat biedt een opening naar het kunnen omgaan met toegepast geweld wat de dood ten gevolge had. Wanneer je ambtshalve juridisch gerechtvaardigd geweld gebruikt, wanneer dus een onafhankelijke rechter 'ontslag van rechtsvervolging' of 'vrijspraak' uitspreekt, nadat hij de situatie heeft getoetst aan het strafrecht, ben je geen 'doodslager'. Dan ga je niet in tegen het gebod. Dan heb je ook vanuit Bijbels perspectief, waar immers in ieder geval in de Tien Geboden alleen afkeurend wordt gesproken over wederrechtelijk doden, gerechtvaardigd gehandeld.

HOOFDSTUK 4
KONING DAVID:
MAN NAAR GODS HART, MAN MET ERVARING,
BRUGGENBOUWER

“...dat je ziet dat je niet de enige bent die dit doormaakt...”

4.1 INLEIDING OP HET HOOFDSTUK

Waar hoofdstuk 2 voornamelijk de politiekcontext betrof en hoofdstuk 3 de thema's geweld en onmacht vanuit Oudtestamenteel perspectief, zal ik in dit hoofdstuk proberen beide contexten bij elkaar te brengen, door met 'Koning David' een brug te slaan. Alvorens ik daartoe zal overgaan, zal ik eerst ingaan op tekstgenres. In het vorige hoofdstuk verwees ik hier al kort naar, aan het begin van dit hoofdstuk zal ik het nader uitwerken. Vervolgens zal ik ingaan op verschillende genres die naar voren komen in de verhalen rond David. Daarbij gaat het om thema's in Davids levensverhaal, aan de hand van de boeken van Samuel, die voornamelijk narratieve teksten bevatten, en de Psalmen, die poëtisch van karakter zijn.

Aansluitend zal ik pogen een brug te slaan tussen theologie en politiek, met behulp van 'Koning David'. Ik zal ingaan op teksten met een mogelijke brugfunctie en uitwerken hoe ik deze brugfunctie voor mij zie. In het bijzonder zal ik vervolgens ingaan op Psalm 23, een psalm die in meerdere gesprekken naar voren kwam. Hierbij gaat het zowel om de tekst zelf, middels een korte exegese, als om een interpretatie van de psalm vanuit het perspectief van de politiekcontext. Tenslotte zal ik ook dit hoofdstuk afronden met een paragraaf betreffende het verband met de casus uit het tweede hoofdstuk.

4.2 TEKSTGENRES

In het vorige hoofdstuk bleek dat Schuman oog heeft voor tekstgenres, in zijn bespreking van het thema 'vergeving' binnen het Oude Testament¹⁴⁰. Kijkend naar de teksten vanuit verschillende genres waar ik in het nu volgende op in zal gaan, is het mijns inziens ook op deze plaats van belang daar oog voor te hebben.

In het eerder aangehaalde *Ethik (AT)* gaat Erbele-Küster onder andere in op verschillende tekstgenres¹⁴¹. Zij onderscheidt achtereenvolgens wetgevende, narratieve, lyrische, profetische en wijsheidsteksten¹⁴². Kijkend naar mijn onderzoek, was bij het zesde gebod sprake van een wetgevende tekst, die ik vanuit "literatur- und religionsgeschichtlich" en "sozialgeschichtlich" perspectief heb benaderd en besproken. De teksten rondom Koning David vallen voorts met name onder het narratieve (1 en 2 Samuel) en lyrische (Psalmen) genre, waar in het kader van Erbele-Küsters ethische invalshoek, met name de "literarisch-ästhetische" benadering aan te verbinden is. Onder deze benaderingswijze valt voorts de narratieve ethiek. Daarbij stelt Erbele-Küster: "Bijbelse figuren dienen daarbij niet eenvoudigweg als voorbeelden of 'Negativfolien' (*voorbeelden van hoe het niet moet, MEV*) van ethisch handelen, maar worden als paradigmatische of complexe spiegelbeelden van het menselijk bestaan in diens ambiguïteit beschouwd"¹⁴³. Dit zal ook zichtbaar worden bij het levensverhaal van David.

Narrativiteit geeft, aldus Erbele-Küster, vervolgens blijk van het fenomeen "dat we in het lezen deel worden van het verhaal"¹⁴⁴. Verhalende teksten bieden identificatiemodellen, "die handelings- en reflectiemodellen schetsen. De verhalen dienen daarbij echter als voorbeeldverhalen, die niet eenvoudig toegepast kunnen worden op de lezers".

Lyriek kent weer een verdere onderverdeling in genres, te weten "Liebes-, Trink-, Sieges-, und Klagelieder"¹⁴⁵. Ten aanzien van de klaagpsalmen stelt Erbele-Küster dat daarin "de schreeuw om het aanschouwen van het aangezicht van God" verbonden wordt met "de schreeuw om

¹⁴⁰ Zie paragraaf 3.2.3.

¹⁴¹ Erbele-Küster, D., (2013), *Ethik (AT)*, n.p., geraadpleegd via <http://www.bibelwissenschaft.de/wiblex/das-bibellexikon/lexikon/sachwort/anzeigen/details/ethik-at/ch/a74088a837ad61d4cb68e8908684da7b/>, d.d. 5 juni 2014.

¹⁴² Erbele-Küster 2013, paragraaf 3.

¹⁴³ Erbele-Küster 2013, paragraaf 2.4.

¹⁴⁴ Erbele-Küster 2013, paragraaf 3.2.

¹⁴⁵ Erbele-Küster 2013, paragraaf 3.3.

gerechtigheid”. Het beklag ten aanzien van de vijand heeft tenslotte vaak een louterende functie: “bij het lyrische ‘ik’, van de tekst, kan de ‘ik’, die de tekst zich eigen maakt, zich aansluiten”.

Dat in de verhalen rondom Koning David naast narratieve en lyrische teksten ook andere genres voorkomen, al is dat wel op veel geringere schaal, blijkt bijvoorbeeld uit 2 Samuel 7 en 12 waar de profeet Natan in beeld komt. In het kader van profetische teksten merkt Erbele-Küster op dat de oproep tot omkeer en daarmee de mogelijkheid van het corrigeren van menselijk handelen een bepalend thema is van profetische boeken¹⁴⁶. Ethiek wordt daarbij als voortdurend leerproces beschreven. “Gerechtigheid verwerkelijk zich voor deze teksten in concrete ethische handelingen”, aldus Erbele-Küster. Dat is ook zichtbaar in het verhaal van 2 Samuel 12, waar Davids handelingen, in het daaraan voorafgaande, onethisch en in strijd met gerechtigheid waren.

Bij een verdere toepassing van Erbele-Küsters uitwerking van genres op de teksten rondom Koning David valt voorts te concluderen dat de narratieve verhalen geen verhalen zijn over de vraag hoe je juist goed of juist niet goed ethisch handelt, maar dat het wel verhalen zijn die iets laten zien van de ambiguïteit van het menselijk bestaan. Zoals de politiemann die betrokken was bij Hoek van Holland het verwoordde “... dat je ziet dat je niet de enige bent die dit doormaakt...”. De verhalen bieden dus een identificatiemodel, David, waarbij ook in gedachte gehouden dient te worden dat deze verhalen niet eenvoudigweg toegepast kunnen worden op mensen van nu, bijvoorbeeld op het leven van deze politiemann.

In de psalmen krijgt de lezer vervolgens de ruimte om aan te sluiten bij het lyrische ‘ik’. Zijn woorden, die vaak toegeschreven worden aan David, kunnen gevoelens en emoties uitdrukken, die we zelf als lezer, als politiemann of –vrouw, wellicht niet onder woorden kunnen brengen.

Bij dat alles moet tenslotte volgens Erbele-Küster in gedachten worden gehouden dat de contexten van de tekst en de lezer(s) conform de hermeneutische cirkel met elkaar in gesprek gebracht dienen te worden¹⁴⁷. De tekst is een reactie op de context en de context heeft invloed op de tekst. Zowel toen, in de tijd dat het werd geschreven, als nu, in de tijd dat het wordt gelezen. Tekstgenres zijn daarbij mede bepalend voor de manier waarop de teksten hun betekenis kunnen krijgen.

4.3 DAVID EN DE BOEKEN VAN SAMUEL

Nadat David al een keer is genoemd in Ruth 4, komen we zijn naam voor het eerst weer tegen in 1 Sam. 16, waar wordt verteld over zijn zalving tot koning door Samuel. In deze paragraaf zal ik nader ingaan op ‘Davids verhaal’, zoals dat naar voren komt in de beide boeken van Samuel. Allereerst zal ik ingaan op de wijze waarop Davids leven en persoon, op basis van de boeken van Samuel, worden beschreven in literatuur en toelichtingen in verschillende Bijbels¹⁴⁸. Welk beeld van deze Bijbelfiguur wordt daarin naar voren gebracht? Dit, om scherper te krijgen hoe David in het algemeen wordt gezien, besproken en gewaardeerd. Daarna zal ik ingaan op de vraag hoe de thema’s uit het vorige hoofdstuk zichtbaar zijn in Davids leven, zoals dat in 1 en 2 Samuel is uitgewerkt.

Zelf zal ik dus geen ‘compleet levensverhaal’ van David uitwerken. Daarvoor verwijs ik naar de veelvuldig beschikbare literatuur. In het kader van mijn onderzoek is het mijns inziens van grotere betekenis om in te gaan op de zojuist genoemde thema’s. Van daaruit kan naar mijn mening immers toegewerkt worden naar de door mij reeds aangekondigde ‘brugfunctie’.

¹⁴⁶ Erbele-Küster 2013, paragraaf 3.4.

¹⁴⁷ Erbele-Küster 2013, paragraaf 4.3.

¹⁴⁸ Net als bij eerdere thema’s blijft dit bij een greep uit de beschikbare literatuur. Ik heb gekozen voor literatuur die beschikbaar is in een theologische bibliotheek, maar ook voor literatuur dat eerder in christelijke boekhandels te vinden is. Dit om een wat breder beeld te krijgen van hoe Davids leven wordt neergezet. De greep uit beschikbare edities en geraadpleegde verscheidenheid geldt ook ten aanzien van besproken Bijbeluitgaven.

4.3.1 David in literatuur

Ten aanzien van de literatuur die is verschenen rondom David, zijn verschillende invalshoeken te herkennen van waaruit auteurs het leven van deze Bijbelfiguur hebben benaderd en beschreven. Boeken als *Das Zweite Buch Samuel* van S. Bar-Efrat en *King David* van J.P. Fokkelman beschrijven het leven van David aan de hand van de Bijbelteksten¹⁴⁹. Hoofdstuk voor hoofdstuk lopen zij het leven van David als het ware na. Daarnaast voegen zij hoofdstukken toe met besprekingen van belangrijke thema's.

Bar-Efrat bespreekt in zijn werk geheel 2 Samuel. Daarbij voegt hij drie thematische hoofdstukjes toe, te weten "Sünde und Strafe", "Aufstand" en "Anhang", waarbij "Aufstand", qua hoofdstukken waarop het betrekking heeft, onderdeel vormt van "Sünde und Strafe"¹⁵⁰. Dit grotere deel ("Sünde und Strafe") omvat de hoofdstukken 9 tot en met 20 en betreft "de late jaren van David, die vol hindernissen en pijn waren"¹⁵¹. Die hindernissen en pijn waren het gevolg van Davids handelen inzake Batseba en Uria. "De gebeurtenissen rond Batseba en Uria (hoofdstuk 10-12) markeren het keerpunt in het leven van de koning"¹⁵². De opstand van Absalom, waarbij het thematische hoofdstuk "Aufstand" hoort en wat hoofdstuk 15 tot en met 20 van 2 Samuel betreft, beschrijft Bar-Efrat voorts als een conflict tussen een koning en zijn rebelse zoon¹⁵³. "Het verhaal heeft zowel politiek-menselijke als ook ethisch-religieuze betekenis", aldus Bar-Efrat¹⁵⁴. De hoofdstukken 21 tot en met 24 vormen tenslotte een aanhangsel, een toevoeging op het boek¹⁵⁵.

In zijn werk merkt Bar-Efrat tevens op dat veel moderne uitleggers menen, "das gemeinsame Thema aller erwähnten Abschnitte seit die Frage nach der Thronfolge"¹⁵⁶. Zijns inziens is hier echter geen sprake van. Het thema van de hoofdstukken 11 tot en met 19 is, aldus Bar-Efrat, "de zonde van David en de gevolgen daarvan"¹⁵⁷. Het lot dat David treft wijst er voorts op dat ook de koning onderworpen is aan de wet en de moraal¹⁵⁸.

Tot slot stelt Bar-Efrat met betrekking tot David: "Als Staatsmann ist er begabt und entschieden wie kein anderer, aber im Privatleben zeigt er Zeichen von Schwäche, vor allem seinen Söhnen gegenüber. Seine Persönlichkeit wird in dynamischer Weise gestaltet, d.h. im Verlauf der Erzählungen ergeben sich Änderungen und werden neue Facetten sichtbar. Er wird mit Sympathie geschildert, ohne das doch seine Mängel verheimlicht wird. Gerade so ist seine Menschlichkeit beeindruckend"¹⁵⁹.

Fokkelman bespreekt in zijn werk 2 Samuel 9 tot en met 20 en daarnaast 1 Koningen 1 en 2. Deze hoofdstukken ziet hij als eenheid, 2 Sam. 21-24 wijkt zijns inziens dermate af dat deze hoofdstukken afzonderlijk behandeld dienen te worden¹⁶⁰. De te bespreken hoofdstukken deelt hij vervolgens in vier delen in, te weten 2 Sam. 9-12, 13-14 en 15-20 en 1 Kon. 1-28¹⁶¹. Tevens voegt hij twee extra hoofdstukken aan zijn werk toe, aan het begin en aan het eind. Daarin bespreekt hij enkele punten omtrent de vorm en inhoud, stijl, "texture" en "structure", van de tekst¹⁶², en enkele inhoudelijke aspecten.

¹⁴⁹ Bar-Efrat, S., (2009), *Das Zweite Buch Samuel. Ein narratologisch-philologischer Kommentar*, trans. Szedlák, Y., et al., Stuttgart en Fokkelman, J.P., (1981), *Narrative art and poetry in the books of Samuel*, vol. 1 "King David", Assen.

¹⁵⁰ Bar-Efrat 2009, 5.

¹⁵¹ Bar-Efrat 2009, 93. Vertaling MEV.

¹⁵² Bar-Efrat 2009, 93. Vertaling MEV.

¹⁵³ Bar-Efrat 2009, 151.

¹⁵⁴ Bar-Efrat 2009, 151.

¹⁵⁵ Bar-Efrat 2009, 214.

¹⁵⁶ Bar-Efrat 2009, 93.

¹⁵⁷ Bar-Efrat 2009, 94. Vertaling MEV.

¹⁵⁸ Bar-Efrat 2009, 94.

¹⁵⁹ Bar-Efrat 2009, 95.

¹⁶⁰ Fokkelman 1981, 18.

¹⁶¹ Fokkelman 1981, Contents.

¹⁶² Fokkelman 1981, 8-9, 16-17.

Net als Bar-Efrat bespreekt ook Fokkelman ‘het thema’ van de Bijbelgedeelten, en net als Bar-Efrat neemt hij afstand van het idee dat dit de troonsopvolging betreft¹⁶³. Fokkelman is echter van mening dat de tekst niet te vatten is in een thema, in een slogan¹⁶⁴. Er zijn wel meerdere thema’s te benoemen die een rol spelen¹⁶⁵, maar daar is zijns inziens geen overkoepelend iets uit te destilleren. Wel kan er een titel aan de tekst verbonden worden, te weten “King David”. Dit alles heeft te maken met de manier waarop het werk geschreven en David beschreven is.

Fokkelman is van mening dat de auteur van de tekst (2 Sam. 9-20 en 1 Kon. 1-2, MEV) geen poging doet de historische David te beschrijven, maar daarentegen wel van de “hoogste waarden” van de verhaalde David, zoals die door hem worden getoond of geschonden en die hetzelfde zijn als die van ons eigen menselijke bestaan¹⁶⁶. Zijns inziens is het materiaal van de tekst wel afkomstig van de geschiedenis van Israël en is het portret van David mogelijkerwijs zelfs een accuraat portret van de historische David. Echter, de David van het verhaal “is een artistiek meesterwerk van universele en transtemporale waarde en is een figuur die door de aandacht van de lezer herhaaldelijk weer opkomt in het hier en nu”¹⁶⁷. De schrijver was daarbij uit op ‘psychagogie’, zoals Fokkelman het noemt, op contact met de lezer. “Hij wilde het materiaal, de historische David, doorgronden en bewerken op zo’n manier dat het resultaat van universeel menselijke waarde zou zijn en dat het verleden over zou stromen in het heden”¹⁶⁸.

David wordt mijns inziens bij Fokkelman op zo’n manier een identificatiefiguur, een voorbeeldfiguur, voor de lezer, zonder dat daarbij de verhalen één op één toegepast kunnen worden. Dit zou overigens ook van Bar-Efrat gezegd kunnen worden, die immers spreekt van de sterke en zwakke punten van David en de “indrukwekkende menselijkheid” van David. Bij deze auteur blijft de stap naar David als identificatiefiguur echter meer impliciet.

Charles Swindoll zet David in zijn *David. Een man van passie & bestemming* daarentegen zeer expliciet neer als identificatiefiguur, met een spiegelfunctie. Zo stelt hij bij het verhaal van David en Goliath: “Maar David richtte zijn ogen niet op de reus. In zijn leven was geen plaats voor intimidatie. Wat een man! Zijn ogen waren gericht op God. Met onwankelbaar vertrouwen in zijn God vervolgde David: ‘Dat deze gehele menigte wete, dat de Here niet verlost door zwaard en speer. Want de strijd is des Heren’ (17:47). Daar staat het zwart op wit: het geheim van Davids leven. ‘De strijd is van de Heer’. Probeert u uw eigen strijd te leveren? Probeert u op uw eigen manier te vechten? Probeert u de vijand te slim af te zijn, te verschalken? Dat kunt u niet. Maar God kan het wel. En Hij zegt tegen u: ‘Doe het op Mijn manier en Ik zal je eren. Doe het op jouw manier en je bent gedoemd om te falen. De strijd is van Mij’”¹⁶⁹.

Nu zou ik wel vraagtekens willen plaatsen bij de toepassing van Swindoll, aangezien hij de tekst al gaat interpreteren, op zo’n wijze, dat hij mijns inziens te ver afraakt van de eigenlijke tekst en daarmee de interpretatie van de tekst een bepaalde ‘hoek’ instuurt, die weer problematische aspecten kent, bijvoorbeeld wanneer deze interpretatie in contact gebracht wordt met de politieke context.

Een ander punt dat opvalt bij Swindoll, is dat hij de Bijbelteksten gebruikt als ondersteuning van zijn verhaal, in plaats van de omgekeerde beweging die bij Bar-Efrat en Fokkelman zichtbaar was. Van Maanen sluit met zijn *Koning David. Leven en regering van de man naar Gods hart* op dit punt aan bij Swindoll¹⁷⁰. Hij beschrijft Davids levensverhaal thematisch. Voorbeelden van deze thema’s zijn “de herdersknaap van Betlehem”, “gezalfde contra gezalfde”

¹⁶³ Fokkelman 1981, 426.

¹⁶⁴ Fokkelman 1981, 427.

¹⁶⁵ Fokkelman 1981, 428vv.

¹⁶⁶ Fokkelman 1981, 424.

¹⁶⁷ Fokkelman 1981, 424.

¹⁶⁸ Fokkelman 1981, 425.

¹⁶⁹ Swindoll, C.R., (2002), *David. Een man van passie & bestemming*, trans. Jonge, H. de, Den Haag, 56.

¹⁷⁰ Maanen, D. van, (n.y.), *Koning David. Leven en regering van de man naar Gods hart*, Baarn.

en “Davids familielevens”¹⁷¹. Daarnaast benoemt hij nadrukkelijk David als voorvader van Christus. Op de achterzijde van zijn boek verwoordt hij dat als volgt: “Zo werpt Davids leven, dat in dit boek met liefdevolle aandacht en oog voor ieder detail beschreven is, een schaduw vooruit van de grote Koning die na hem zou komen”¹⁷². Van Maanen plaatst David zo in een messiaans perspectief.

The New Interpreter's Dictionary of the Bible besteedt tenslotte maar liefst 14 pagina's aan David. Daarin wordt hij beschreven als de tweede koning van het verenigde Israel, de grondlegger van de dynastie van Juda, een modelkoning en de voorouder van Jezus¹⁷³. Achtereenvolgens wordt voorts ingegaan op Bijbelse bronnen, buiten-Bijbelse bronnen, de historiciteit en interpretatie, met, bij het gedeelte omtrent interpretatie, aandacht voor voor-Bijbelse bronnen, genre en inhoud en een zoektocht naar de historische David. Opvallend is dat Sakenfeld naast 1 en 2 Samuel en de Psalmen ook 1 Kron. 10-29 aanhaalt¹⁷⁴. Daarnaast dat zij een apart gedeelte reserveert voor de bespreking van David in het Nieuwe Testament¹⁷⁵. Ten aanzien van de historische David merkt zij tenslotte op dat op basis van de Tell Dan inscriptie gezegd kan worden dat David een historisch figuur was, maar dat dit niet hoeft te zeggen dat alle verhalen over hem in de Bijbel historisch accuraat zijn¹⁷⁶. Hierin ligt zij dus op een lijn met Fokkelman.

De verschillende auteurs gaan dus in op David als identificatiefiguur, als mens met sterke en zwakke kanten. David als koning, als ouder, als herder, enzovoorts. Een overkoepelend thema bij de boeken van Samuel is voorts niet te geven, wel een titel, zolang deze verwijst naar David als ‘hoofdpersonage’ van de tekst. Daarbij gaat het om de narratieve David, die mogelijk wel gebaseerd is op de historische David, maar vooral zo beschreven en doorgrond wordt, dat hij een identificatiefiguur wordt voor de lezer van nu.

4.3.2 David in toelichtingen in Bijbels

Ook in verschillende Bijbeledities wordt meer over David verteld, als aanvulling op of toelichting bij de boeken van Samuel. Drie daarvan wil ik op deze plaats bespreken. Het zijn drie uiteenlopende edities, te weten de Studiebijbel, de Jongerenbijbel en de Straatbijbel. Drie uiteenlopende edities, waarbij ik voorafgaand aan de bestudering erg benieuwd was hoe David daarin geportretteerd zou worden: in eenzelfde lijn of eveneens uiteenlopend?

In de Studiebijbel¹⁷⁷ wordt David geportretteerd als de tweede en belangrijkste koning van Israël, de jongste zoon van Isäi uit Betlehem en de achterkleinzoon van Ruth en Boaz, uit de stam van Juda. Na een kort overzicht van de hoofdlijnen van zijn leven, stelt de auteur: “de Bijbelverhalen over David laten niet alleen de sterke, maar ook de zwakke kanten van zijn persoonlijkheid zien. Zijn kwaliteiten als heerser over een groot rijk, als bekwaam politicus, militair strateeg en organisator komen even uitvoerig aan de orde als zijn grote tekortkomingen. Dat laatste betreft vooral zijn relaties met mensen in zijn directe omgeving”. In dat kader stelt hij tevens dat de joodse traditie het gedrag van David bekritiseert, maar zijn koningschap idealiseert. “Daarnaast is er lof voor zijn kwaliteiten als musicus en dichter van de psalmen, die aan hem worden toegeschreven”. Tenslotte wordt hij beschreven als voorvader van Jezus.

De Jongerenbijbel geeft de toelichting op David de titel “Het leven van David: goede tijden, slechte tijden”¹⁷⁸. De tussenkopjes geven duidelijk aan welk punt de auteur van de toelichting wil maken met betrekking tot David: hij was geen heilige, groeide uit van herdersjongen naar koning, die na het verslaan van Goliath een “populaire jongen” werd, maar

¹⁷¹ Maanen, van (n.y.), 37, 55 en 110.

¹⁷² Maanen, van (n.y.), omslag.

¹⁷³ Sakenfeld, K.D., et al. (eds.), (2007), *The New Interpreter's Dictionary of the Bible D-H*, vol. 2, Nashville, 27.

¹⁷⁴ Sakenfeld 2007, 29vv.

¹⁷⁵ Sakenfeld 2007, 39vv.

¹⁷⁶ Sakenfeld 2007, 30.

¹⁷⁷ NBV Studiebijbel. *De Nieuwe Bijbelvertaling met uitleg, achtergronden en illustraties*, (2008¹), Heerenveen, 439.

¹⁷⁸ <http://www.jongerenbijbel.nl/thema/1-samuel>, d.d. 24 juni 2014.

dan in de fout gaat en toch een man naar Gods hart is en blijft. Daarnaast wordt hij neergezet als voorvader van Jezus, die door Sauls angst vluchteling werd en toch geen eigen rechter speelde toen hij Saul kon doden. Als koning deed hij het goed, tot zijn misstap met Batseba, waardoor een einde kwam aan “de successtory van David”. De slotlinea verwoordt de auteur als volgt: “Je vraagt je af hoe David ondanks dit alles in 1 Sam. 13:14 ‘een man naar Gods hart’ kan worden genoemd. Hij begaat nogal wat stomiteiten! Het opmerkelijkste aan David is dat hij telkens zijn zonden eerlijk belijdt en God om vergeving smeekt. Hij durft zijn fouten toe te geven en mag opnieuw beginnen. Het is niet voor niets dat de boeken over David ‘Samuel’ heten. Daar kun je aan zien dat het voor de koning wezenlijk is dat hij blijft luisteren naar de profeet van God. Dat maakt hem een ‘man naar Gods hart’”. Zo wordt David dus wederom een identificatiefiguur.

De Straatbijbel rond David heeft tenslotte als ondertitel “Greatest hits & misses”¹⁷⁹. Hierin wordt het verhaal van David herverteld, in straattaal. Na een inleiding komen delen uit 1 Sam. 16-22, 24-25, 31, 2 Sam. 1, 2, 5, 9, 11-19 en 24, en 1 Kon. 1 en 2 aan bod, afgewisseld met Psalmen (Psalm 8 en 139, 59 en 23, 57 en 27, 16 en 62, 101 en 122, 51 en 86, 19, 103 en 146)¹⁸⁰. De Wolf schetst Davids leven dus aan de hand van verschillende fragmenten, uit verschillende genres.

In de inleiding wordt David getypeerd als een “speciale man”, “een jongen die niet opviel”, “altijd buiten, altijd op straat [...] altijd bezig met muziek”. Voorts stelt De Wolf: “David had twee kanten: een goede en een slechte. Aan de ene kant was hij straight, true, echt. God zag Davids hart. Het was een hart dat bouncete op de beat van de lobi voor God. En daardoor was David een man van wie God hield. Maar David was ook een vechter, een survivor. David maakte grote fouten. Hij ging over lijken. Hij was een player die de vrouw van een ander inpikte. Hij maakte misbruik van zijn macht als de eerste de beste pimp”¹⁸¹. Dat had gevolgen, aldus De Wolf. Verder stelt hij: “David kende dus ups en downs. [...] soms zat hij diep in de shit. Hij verloor zijn beste matties en een paar van zijn eigen kinderen. Hij kende dus de rhythm en blues van het leven. Allebei verwerkte hij in zijn poetry. Maar zelfs in *the valley of the shadow of death* vertrouwde David op zijn God”. Tot slot: “Dit is de straatbiografie van David. Het is rauw. Het is eerlijk. Het gaat over een echt mens. Een mens die grote fouten maakte. Maar ook een mens die wist wat vergeving was. Hij zou de voorvader worden van Jezus Christus”.

In de drie Bijbeledities wordt David dus wederom als identificatiefiguur neergezet. Als iemand met sterke en zwakke kanten, die ondanks dat hij in de fout gaat een man naar Gods hart blijft en die weet wat het echte leven is, om “de rhythm en blues” in andere woorden te vatten.

4.3.3 Theologische thema's in Davids leven

Deze man, deze Bijbelfiguur, komt ook in aanraking met de theologische thema's die opkwamen uit de politiekcontext en reeds zijn besproken in het kader van het Oude Testament. In het nu volgende zal ik deze thema's trachten aan te wijzen in het verhaal van David. Het thema ‘geweld’ komt vanuit verschillende perspectieven op verschillende plaatsen in zijn verhaal naar voren. Hij past geweld veelvuldig toe en ondergaat het. Hij was opdrachtgever tot geweld en daarnaast ook getuige, al komt dat niet expliciet naar voren in de verhalen. Tenslotte wijst zijn verhaal ook op de mogelijkheid van het afzien van geweld en het toelaten ervan. Voorts kreeg David eveneens te maken met ‘onmacht’, zowel als het gaat om zijn persoonlijke situatie, als om onmacht in relatie tot anderen en onmacht in de relatie tot God. Bij dat laatste is iets van het theodiceeprobleem te zien. Tegelijkertijd hebben verschillende situaties meerdere elementen in zich zitten. Het getuige zijn van geweld kan bijvoorbeeld samen hangen met een gevoel van onmacht. Dat geldt ook voor het bedreigd worden met of het ondergaan van geweld. Dat zal dan ook zichtbaar worden in het nu volgende.

¹⁷⁹ Wolf, Daniel de, (2013), *David. Greatest hits & misses*, Amsterdam.

¹⁸⁰ Wolf, de 2013, 4.

¹⁸¹ Wolf, de 2013, 5.

Het toepassen van geweld komt zoals gezegd veelvuldig terug in het verhaal van David. Daarbij zijn mijns inziens drie varianten te onderscheiden: het ambtshalve toepassen van geweld, het op persoonlijke titel toepassen van geweld en het opdracht geven tot geweld.

De eerste vorm, het ambtshalve toepassen van geweld, zien we vanaf het moment dat David in opdracht van Saul veldtochten onderneemt en wordt aangesteld tot legeraanvoerder (1 Sam. 18). Veelbetekenend in dit kader is het lied dat werd gezongen bij Davids terugkeer van zijn overwinning op de Filistijnen: “Saul versloeg ze bij duizenden, David bij tienduizenden” (1 Sam. 18:7). David past ambtshalve geweld toe in 1 Sam. 18, 19, 23, 27, 30 en 2 Sam. 5, 8, 10, 12. Het geweld richt zich tegen de Filistijnen, stammen rond Siklag, Amalekieten, Jebusieten, Moabieten, Hadadezer, Arameeërs, de inwoners van Rabba en de andere steden in Ammon. Het gaat om veldtochten als legeraanvoerder van het leger van Saul, veldtochten met zijn (Davids) eigen leger, en overvallen/plunderingen. Daarbij is tevens zichtbaar dat het toepassen van geweld op sommige plaatsen ook verbonden wordt met Gods goedkeuring (zie bijvoorbeeld 1 Sam. 23:2).

Geweld op persoonlijke titel zien we in het verhaal van David en Goliath (1 Sam. 17) en het doden van 200 Filistijnen voor hun voorhuiden om met Michal, de dochter van Saul, te kunnen trouwen (1 Sam. 18). Daarnaast is ook in het verhaal van David en Uria sprake van geweld op persoonlijke titel (2 Sam. 11), al is het daar geen zelf toegepast geweld, maar een opdracht tot.

Het opdracht geven tot geweld komt dus naar voren in het verhaal van David, Batseba en Uria (2 Sam. 11) en daarnaast ook in 2 Sam. 1, waar David een dienaar opdracht geeft de Amalekiet te doden die zegt dat hij Saul vermoord heeft (“Hoe hebt u het gewaagd uw hand op te heffen tegen de gezalfde van de Heer, en hem te doden?”), vers 14); in 2 Sam. 4, waar David zijn soldaten opdracht geeft Rechab en Baäna, die hem het hoofd van Isboset overhandigden, ter dood te brengen; in 2 Sam. 10 en 11, waar David Joab tweemaal naar Rabba en de Ammonieten stuurt; in 2 Sam. 20, waar hij Abisai achter Seba aanstuurt en in 1 Kon. 2 tenslotte, waar David Salomo opdraagt Joab en Simi te doden.

Het ondergaan van geweld is voorts allereerst zichtbaar in 1 Sam. 18:11, waar Saul David eerst verbaal bedreigt (“Ik spies die jongen aan de wand!”) en daarna een speer naar hem toewerpt. Vervolgens doet Saul in 1 Sam. 19:10 een nieuwe poging. In 1 Sam. 23 wordt vervolgens een achtervolging van David door Saul beschreven. Dit is te zien als een bedreiging met geweld. Daarnaast moet David vluchten voor Absalom (2 Sam. 15), vanwege dreiging van geweld. Tenslotte wordt in 2 Sam. 21 gesteld dat Josibeenob, een Refaïet, David dreigde te doden toen hij uitgeput raakte, maar dat Abisai hem te hulp kwam.

Het afzien van geweld komt naar voren in 1 Sam. 24, waar David de kans heeft om Saul te vermoorden, maar dit niet doet; in 1 Sam. 25, waar David van plan is om wraak te nemen op Nabal, nadat hem zijns inziens onrecht is aangedaan (“stank voor dank”, 1 Sam. 25: 21), maar waar Abigail hem op andere gedachte weet te brengen; in 1 Sam. 26 waar David wederom Sauls leven spaart; in 2 Sam. 14, waar David zich uiteindelijk verzoent met Absalom en in 2 Sam. 19, waar hij afziet van het doden van Simi en ook Mefiboset tegemoet komt.

Het getuige zijn van geweld blijft impliciet. Wel wordt David er achteraf mee geconfronteerd, zoals bij de dood van Abner (2 Sam. 3) en Amasa (2 Sam. 20). Daarnaast krijgt Joab, in dienst van David, het hoofd van Seba naar zich toegeworpen (2 Sam. 20). Ook krijgt David ermee te maken binnen zijn gezin, wanneer Amnon Tamar verkracht en Absalom vervolgens Amnon doodt (2 Sam. 13).

Tenslotte staat David geweld ook toe. Heel expliciet in 2 Sam. 21, waar hij zeven nakomelingen van Saul uitlevert aan de Gibeonieten, die hen in Sauls woonplaats Gibeon zouden “terechtstellen en ophangen ten overstaan van JHWH” (vers 6).

Bij menig keer dat David geweld toepast, vinden we hier geen oordeel of een positief oordeel over. Zeker wanneer het ambtshalve is, maar ook wanneer David dit op persoonlijke titel doet. Een negatief oordeel van de toepassing van geweld hangt in de boeken van Samuel samen met onrechtmatig doden. Een gezalfde Gods mag niet gedood worden (denk bijvoorbeeld aan

Saul – 2 Sam. 1), onterecht doden is onrechtmatig (denk bijvoorbeeld aan Nabal – 1 Sam. 25) en heeft drastische gevolgen (denk bijvoorbeeld aan Uria – 2 Sam. 12).

David wordt voorts ook geconfronteerd met onmacht. Dit speelt zich zoals gezegd af op drie vlakken: persoonlijk, in relatie tot anderen en in relatie tot God.

Persoonlijke ervaringen van onmacht komen naar voren in 1 Sam. 18, waar op de dag van trouwen Saul Davids bruid aan Adriël uithuwelijkt; 1 Sam. 20, waar David gedwongen afscheid moet nemen van Jonathan; 1 Sam. 23, waar David Jonathan voor het laatst ontmoet en definitief afscheid moet nemen; 1 Sam. 25, waar Michal, een van de vrouwen van David, door Saul aan een ander wordt uitgehuwelijkt; en 1 Sam. 29, waar David van de Filistijnen niet tegen Saul mag vechten.

Onmacht hangt samen met levensgevaar in 1 Sam. 19, waar Saul opdracht geeft David te doden en David, na een waarschuwing van Michal, moet vluchten; 1 Sam. 23, waar David opnieuw moet vluchten, omdat de bewoners uit Keila hem anders aan Saul uitleveren; 1 Sam. 30, waar Davids eigen mannen hem dreigen te stenigen nadat de Amalekieten Siklag geplunderd hadden en de vrouwen (ook die van David) hadden meegenomen; en in 2 Sam. 15, waar David moet vluchten voor Absalom.

De (mogelijke) onmacht die David heeft ervaren in relatie tot anderen komt naar voren in 1 Sam. 22, waar David zijn ouders bij de koning van Moab onderbrengt, zolang hij zichzelf in de bergen schuil moest houden; eveneens 1 Sam. 22, waar Saul Doëg opdracht geeft om 85 priesters te doden, nadat zij David geholpen hebben; 2 Sam. 1, wanneer David hoort van de dood van Saul en, met name, Jonathan; en 2 Sam. 24, waar David, na een eigen fout, van God moet kiezen uit drie straffen: “zeven jaar hongersnood in uw rijk, drie maanden op de vlucht voor een belager die u in het nauw drijft, of drie dagen de pest in uw land” (vers 13).

In relatie tot zijn gezin komt onmacht naar voren in 2 Sam. 13, waar David naast “getuige” van het geweld tegen Tamar en Amnon, ook de vader is die niet in staat was in te grijpen, wat “onmacht” oproept of in ieder geval op kan roepen; daarnaast in 2 Sam. 16, waar Absalom alle bijvrouwen van David in bezit neemt; en tenslotte in 2 Sam. 18, waar Absalom door Joab wordt gedood, ondanks Davids oproep om niet te hard tegen hem op te treden (vers 5).

De onmacht in relatie tot God kan tenslotte gezien worden in 2 Sam. 6, waarbij God Uzza straft, terwijl hij probeerde te voorkomen dat de Ark zou vallen. David werd daarom kwaad op God. “Hoe haalt God het in z’n hoofd om dit te doen”, zou een bijpassende gedachte kunnen zijn. Dit betreft dus onmacht naar anderen toe, in relatie tot God. Persoonlijke onmacht in relatie tot God is voorts zichtbaar in 2 Sam. 7, waar David een huis voor God wil bouwen, maar dit niet mag. Een laatste punt betreft 2 Sam. 12, waar Natan tot David zegt dat God zegt dat zijn (Davids) eigen familie een bron van ellende voor hem zal worden en zijn pasgeboren zoon moet sterven, naar aanleiding van Davids handelen ten aanzien van Batseba en Uria. Anderen draaien op voor zijn fouten en daar kan hij niets tegen doen.

Het theodiceeprobleem kan op verschillende plaatsen een rol spelen, bijvoorbeeld ten aanzien van de dood van Uzza, maar ook bij de drie straffen waar David uit moet kiezen.

4.4 DAVID EN POEZIE – DE PSALMEN

Nu ik een beeld heb geschetst van de wijze waarop het leven van de narratieve David wordt besproken in literatuur over de boeken van Samuel en in toelichtingen in Bijbeledities en daarnaast ook ben ingegaan op de thema’s van hoofdstuk 3 zoals we die terug kunnen zien in het leven van David, zal ik nu de stap zetten naar de Psalmen. Na eerst in te gaan op genres en thema’s binnen de Psalmen, zal ik beschrijven hoe de figuur van David aan psalmen wordt ‘gekoppeld’ en hoe hij daarbij wordt neergezet. Tenslotte zal ik ingaan op de doorwerking van de thema’s uit hoofdstuk 3 in de Psalmen.

4.4.1 Genres binnen de Psalmen

Waar Erbele-Küster inging op genres binnen lyriek, gaat Schuman specifiek in op genres binnen de Psalmen. In zijn *Drama van crisis en hoop* gaat hij allereerst in op de genres zoals die worden onderscheiden door Herman Gunkel¹⁸². Vervolgens benoemt hij zelf vier hoofdgenres van psalmen, “die elk hun eigen conventies hebben in opbouw, terminologie en inhoud”¹⁸³. De hoofdgenres zijn smeekpsalmen, dank- en lofpsalmen, pelgrimspsalmen en koningspsalmen¹⁸⁴.

Smeekpsalmen worden vaak aangeduid als ‘klaaglied van de enkeling’ of ‘klaaglied van het volk’. “Toch overheerst in dit genre het smeekgebed om bescherming en redding. [...] Tegelijk komen er teksten in voor die geplaatst kunnen worden op een zeer brede schaal van wanhoop en ware verwijten aan de Eeuwige (‘slaapt Gij soms?’) tot diep vertrouwen en hymnische lofzegging. Vooral de uiting van vertrouwen, vaak als plotselinge wending na de klacht, is typerend voor deze groep psalmen”, aldus Schuman¹⁸⁵.

Dankpsalmen hebben voorts vaak een liturgische achtergrond. We vinden er “bijna altijd het ‘verhaal’ van een uitredding, een genezing, een rechtsherstel”¹⁸⁶. Pelgrimspsalmen zijn vervolgens “liederen die het beeld van een echte pelgrimage oproepen”, maar ook “die waarin het lijkt te gaan om een processie bij het heiligdom en een plechtige intocht daarin”¹⁸⁷.

De koningspsalmen zijn tenslotte onder te verdelen in drie typen: psalmen die “op een nogal martiale manier de overwinning van een koning bezingen”, liederen “waarin de koning wordt getekend als de door God gezalfde en geïntroniseerde garant van gerechtigheid en hoeder van de vrede” en psalmen die de realiteit lijken te overstijgen “tot een visionair, messiaans perspectief. De koning representeert het goddelijke koningschap, hij is de toevlucht voor de schamelen, machtelozen en rechtlozen”¹⁸⁸.

Met betrekking tot de klachten van smeekpsalmen merkt Schuman vervolgens nog op dat psalmbidders daar “op een bijzonder directe, soms bijna rauwe manier” hun God durven aan te roepen. “Dat gebeurt nogal eens in een stijl die niet bepaald nederig kan worden genoemd: ‘Sta op! Bevrijd mij! Geef antwoord! Word wakker! Verschaf mij recht!’”¹⁸⁹. Hij stelt in dat kader voorts: “Zo spreekt een mens toch niet tegen een hoogheilige God, de ‘Gans Andere’, die in het verborgene woont? Het antwoord is nee. Maar zo spreken mensen wel tegen wie zij vertrouwen, tegen hen van wie ze het durven verwachten in hun uiterste onmacht. Dit is bidden gebiedenderwijs en op mensvormige wijze”¹⁹⁰.

4.4.2 Thema's binnen de Psalmen

In de Psalmen zijn veel thema's zichtbaar, die “over elkaar heen buitelen zonder tot een eenduidige systematiek te geraken”¹⁹¹. Wel is er een hoofdthema aan te wijzen, aldus Schuman. Dit betreft een thema “dat vele andere doordringt en kleurt: recht en gerechtigheid. Klaagpsalmen en smeekbeden, beheerst geformuleerde wijsheidspsalmen tot en met hartstochtelijke pelgrimliederen omspelen vaak die ene levensvraag: ‘Is er nog gerechtigheid?’. Ook de veel gewraakte verwensingen en ‘vloekpsalmen’ hebben hiermee van doen”, aldus Schuman¹⁹². In het vervolg van zijn werk werkt hij het hoofdthema nog verder uit. Daar stelt hij

¹⁸² Schuman, N.A., (2008), *Drama van crisis en hoop. De psalmen: gedicht, gebundeld en gebeden*, Zoetermeer, 54.

¹⁸³ Schuman 2008, 57.

¹⁸⁴ Schuman 2008, 57.

¹⁸⁵ Schuman 2008, 57.

¹⁸⁶ Schuman 2008, 58.

¹⁸⁷ Schuman 2008, 59.

¹⁸⁸ Schuman 2008, 61.

¹⁸⁹ Schuman 2008, 63.

¹⁹⁰ Schuman 2008, 63.

¹⁹¹ Schuman 2008, 81.

¹⁹² Schuman 2008, 81.

dat het gaat om “de gerechtigheid als orde en als ordening van het bestaan”¹⁹³. Ook stelt hij dat “het *concept* ‘recht en gerechtigheid’ meer omvat dan alleen de *termen*. Tot het woordveld ervan horen ook waarheid, vrede, bevrijding, heil, schuld, vergeving, trouw, integriteit, vriendschap, genade en liefde. Dit netwerk van verbanden, deze connecties, kan men de ‘connectieve gerechtigheid’ noemen. Die verbindt gisteren met vandaag, de daden met hun gevolgen, het recht met de politiek, het economische met het sociale. Zij garandeert ook de connecties tussen generaties. Worden deze verbanden van gerechtigheid geschonden, dan wankelt heel het bestaan”¹⁹⁴.

Bij het idee van gerechtigheid hoort voorts ook “het concept van vergelding in de meest strikte zin: als gelijkvormige, gelijksoortige en gelijkwaardige vergoeding van een geboden prestatie”¹⁹⁵. De kreet om vergelding ziet Schuman namelijk als keerzijde van de roep om gerechtigheid¹⁹⁶. “Het hartstochtelijke gebed om gerechtigheid in de psalmen” is zijns inziens “niet los van de keerzijde ervan te verkrijgen”, “dat de uit het lood geslagen orde weer hersteld, in evenwicht gebracht zal worden”¹⁹⁷. Dat is de inzet van wat hij “utopische vergelding” noemt.

Ten aanzien van de “vijanden” in de psalmen stelt hij tenslotte dat het hier gaat om “de chaosmaten, die onophoudelijk loeren op een kans om het wankel evenwicht van recht en gerechtigheid te verstoren”¹⁹⁸. Met deze interpretatie probeert hij uit te stijgen boven antwoorden die vooral historiserend of psychologiserend zijn¹⁹⁹.

4.4.3 David in de Psalmen

De naam van David wordt middels het opschrift ‘van David’ verbonden aan 73 psalmen. Schuman stelt ten aanzien van dit opschrift dat de (oude) overtuiging, dat hiermee ooit “met betrekking tot David, in het perspectief van David” bedoeld was, nog steeds groeit²⁰⁰. Een belangrijke indicatie van de oorspronkelijke bedoeling ziet hij voorts in de Griekse vertaling van de Psalmen. “Op enkele na vertaalt deze Septuaginta bij de betreffende psalmen ‘voor’ en niet ‘van’ David (en de anderen)”²⁰¹. Het opschrift deelt ons, zijns inziens, dan ook niet mee wie de auteur van de psalm is, “maar nodigt ons uit om met deze David een lotsgemeenschap aan te gaan. De soms toegevoegde biografische notities onderstrepen dit. Ze schilderen alle David als een verdrukt, soms ook als een schuldig mens, een vluchteling en balling”²⁰². Toch is het op een bepaald moment gebruikelijk geworden om de opschriften te lezen als “van David”. Wanneer men dit doet, dienen dan wel twee punten voor ogen gehouden te worden, aldus Schuman. “Ten eerste dit: ‘van David’ overstijgt zijn biografische identiteit. Ten tweede: bedoeld is dan niet de machtige koning David, maar de vervolgte, hulpbehoevende David. Het is die David die de oriëntatiefiguur is geworden en tot vandaag toe gebleven voor allen die hun eigen bestaan herkennen in zijn benauwdheden, geloofsvertrouwen en hoop”²⁰³.

Tenslotte stelt Schuman dat ‘de davidisering’ een belangrijk facet is “van het messianisme waarvan de psalmen doordrongen zijn”²⁰⁴. Schuman: “Het psalter zelf weerspiegelt een ontwikkeling van een visie op de historische koning die zijn vijanden overwint en vernietigt

¹⁹³ Schuman 2008, 83.

¹⁹⁴ Schuman 2008, 84vv.

¹⁹⁵ Schuman 2008, 92vv.

¹⁹⁶ Schuman 2008, 94.

¹⁹⁷ Schuman 2008, 100.

¹⁹⁸ Schuman 2008, 98.

¹⁹⁹ Schuman 2008, 96vv.

²⁰⁰ Schuman 2008, 40.

²⁰¹ Schuman 2008, 70vv.

²⁰² Schuman 2008, 40vv.

²⁰³ Schuman 2008, 71. Zie ook Schuman 2008, 164.

²⁰⁴ Schuman 2008, 155.

(vooral Psalm 18) naar het zicht op een verhoopte koning die vrede brengt en de goddelijke orde van gerechtigheid realiseert (vooral Psalm 72, 101, 132)²⁰⁵.

4.4.4 Doorwerking van besproken thema's in de Psalmen

Terug naar de thema's uit het vorige hoofdstuk: geweld en onmacht, met op de achtergrond ook het zesde gebod en het theodiceeprobleem. Waar in de boeken van Samuel, in de veelal narratieve teksten, ogenschijnlijk werkelijke situaties beschreven worden, is bij de lyrische teksten van de Psalmen sprake van een ander 'niveau'. Het gaat hier niet om de beschrijving van de (narratieve) werkelijkheid, maar om de uiting van gevoelens. Met name smeekpsalmen, dank- en lofpsalmen geven uiting aan gevoelens, aan ervaringen. Ervaringen en gevoelens van dankbaarheid, waardoor de psalmdichter opgetogen woorden gebruikt, maar ook ervaringen van schuldbesef, van verdrukking, angst, verlatenheid, enzovoorts, die zichtbaar worden in de smeekpsalmen.

In deze ervaringen klinken de thema's van het vorige hoofdstuk door. De roep om vergelding, de roep om recht en gerechtigheid, de ervaring van onmacht, de vraag of er nog gerechtigheid is... het is terug te zien in de Psalmen. Niet altijd even letterlijk, maar wel wanneer gekeken wordt naar de ervaringen die uit de Psalmen spreken. De ervaringen en gevoelens die onder woorden gebracht worden. Bij enkele van deze ervaringen en gevoelens wil ik hier stilstaan.

Na toegepast geweld kunnen schuldgevoelens opkomen. Men kan dan behoefte hebben aan een psalm waarin de bede om vergeving centraal staat, of juist een waarin bevestigd wordt dat vergeving mogelijk is. Voorts kan iemand die geconfronteerd is geweest met geweld of onmacht de ervaring hebben van afwezigheid van God. Diegene kan ook vast komen te zitten in zijn ervaringen. Dit kan de relatie met God betreffen (gebeurde dit 'van Godswege?'), maar ook de wrok jegens de ander, of het niet weten hoe de toekomst tegemoet gegaan kan worden. Wanneer diegene juist wel weer de weg naar de toekomst voorzichtig kan gaan inslaan, kunnen psalmen een rol spelen die de acceptatie van het gebeurde in zich hebben, of juist vertrouwen voor de toekomst. Ook is het mogelijk dat het om de bede gaat om steun: houd mij vast nu ik de toekomst weer in probeer te gaan. Tenslotte kan ook sprake zijn van dankbaarheid, voor ervaren steun in donkere, moeilijke tijden, of voor redding, voor het er levend vanaf gebracht te hebben.

In alle gevallen speelt de figuur van David mijns inziens een belangrijke rol. Juist doordat hij in de Psalmen niet wordt neergezet als de 'succesvolle koning', maar als de vervolgte, rechtloze, schuldige *mens*²⁰⁶, kunnen ten aanzien van geweld en onmacht, doden en het theodiceeprobleem, de Psalmen de bijbehorende ervaringen en gevoelens onder woorden brengen. Daarmee komen we tot de brugfunctie, die ik in de volgende paragraaf zal uitwerken.

4.5 DAVID ALS BRUGGENBOUWER TUSSEN THEOLOGIE EN POLITIE

Met het hoofdstuk over de politiek, de bespreking van de thema's 'geweld' en 'onmacht' en het theodiceeprobleem in het Oude Testament en bij David in het bijzonder in het achterhoofd, zal ik in deze paragraaf de brug tussen de verschillende contexten proberen te slaan. De bovenstaande paragrafen hebben veel naar voren gebracht als het gaat om 'geweld' en 'onmacht' in het verhaal over Davids leven, zoals dat is uitgewerkt in de boeken van Samuel, en in de uitdrukkingen van ervaringen, zoals die zijn opgenomen in het boek van de Psalmen. In deze paragraaf zal ik ingaan op een van de belangrijkste vragen van mijn onderzoek: op welke wijze kan David een bruggenbouwer zijn tussen (de wereld van) de theologie en (de wereld van) de politiek?

²⁰⁵ Schuman 2008, 157.

²⁰⁶ Schuman 2008, 164.

4.5.1 David als identificatiefiguur: “Je bent niet de enige die dit doormaakt”

De reden dat David met zijn verhaal en psalmen een bruggenbouwer kan zijn tussen (de wereld van) de theologie en (de wereld van) de politiek, ligt mijns inziens in het gegeven dat David, met alles wat hij heeft meegemaakt, met zijn positieve en negatieve ervaringen, die qua gevoel tot uitdrukking komen in de Psalmen, een identificatiefiguur kan zijn voor politiemensen. David weet hoe het er aan toe gaat in het ‘echte’ leven. Hij weet van benauwdheden. Hij weet wat het is om je leven niet zeker te zijn. Om bedreigd te worden met geweld, om geweld te ondergaan, maar ook om het toe te passen. Hij weet wat het is, om er met je verstand niet bij te kunnen. Of om jezelf klein te voelen tegenover ‘het grote kwaad’ en dan toch op te komen voor wie dat nodig hebben. Ook, om verdriet te hebben over het ‘lot’ van ‘je tegenstander’ en niet ‘opgelucht’ te zijn, als hij of zij bijvoorbeeld overlijdt. Hij is daarbij een ‘echt’ mens, met fouten en tekortkomingen. Hij stelt vragen aan God, is soms boos op God. Hij hunkert naar recht en gerechtigheid, maar krijgt ook onrecht te verwerken en stelt daarom de vraag of er wel gerechtigheid is. Gerechtigheid, terwijl hij onrecht ervaart, onrecht, dat hem machteloos maakt. Of in ieder geval het idee geeft machteloos te zijn.

Daarbij dienen een aantal aspecten in het oog gehouden te worden. Allereerst: dit ‘echte’ mens die weet hoe het er in het ‘echte’ leven aan toe gaat, betreft de narratieve David, zoals we die leren kennen in de boeken van Samuel. Over de historiciteit doe ik in dit kader geen uitspraken. Het gaat mij om de tekst en hoe die kan functioneren voor de lezer van nu. De narratieve David is de David in de Schrift.

Voorts bieden de aspecten, de benauwdheden en ervaringen, geen mogelijkheden om de verhalen van politiemensen een op een te leggen met Davids verhaal. Het geeft ook geen voorbeelden van hoe het wel en niet moet in het leven. Wel laat het iets zien van de ambiguïteit van het menselijk bestaan, van de donkere kanten van het leven.

Wanneer we die aspecten en het idee van David als man die weet wat het echte leven inhoudt vervolgens meenemen in het lezen van de Psalmen, krijgen die psalmen, wanneer we ze lezen als ‘van David’, of ‘met betrekking tot David’, ‘vanuit het perspectief van David’, extra diepgang en daarmee extra mogelijkheden voor de brugfunctie. Een psalm van vertrouwen is dan immers geen ‘mooi idee’, maar een teken van hoop tegen de ervaren werkelijkheid in. De roep om gerechtigheid en vergelding krijgt nog meer betekenis. David weet waar het om gaat en hij kan het verwoorden.

Op die wijze kan David een bruggenbouwer zijn. Op die wijze kan op hem toegepast worden wat de agent die betrokken was bij de strandrellen in Hoek van Holland zei: “Je bent niet de enige die het doormaakt”²⁰⁷. Het verhaal van iemand die het duizenden jaren geleden ook mee maakte, zoals David, is opgeschreven. Dat kan troost bieden. Dat kan de ruwe werkelijkheid en het geloof bij elkaar brengen.

Toch dient hier wel enige voorzichtigheid in acht genomen te worden. Vooral bij teksten rond Davids privéleven. De dingen die hem daarin overkomen en de fouten die hij maakt. Ook bij zijn persoonlijk toepassen van geweld. Voor sommige politiemensen kunnen deze teksten wel degelijk een handreiking vormen (bij eigen ernstige fouten bijvoorbeeld, waarbij David toch een man naar Gods hart bleef), maar in veel gevallen is dit riskant. Zo wijst de politiemans die betrokken was bij Hoek van Holland op het verhaal van Uria. Aan een kant denkt hij er aan, op het moment dat ik hem naar het verhaal van David vraag, maar tegelijkertijd geeft hij aan dit eng te vinden, aangezien politiemensen vanuit hun beroep geweld gebruiken, ambtshalve dus. In die zin moet dus ook voorzichtig worden omgegaan met een psalm als Psalm 51. Aan een kant zit hier veel in als het gaat om de omgang met schuldgevoel, het uiten en het bidden om vergeving, maar tegelijkertijd staat in vers 2: “toen de profeet Natan hem had bezocht, nadat hij met Batseba

²⁰⁷ Zie bijlage 2a.

geslapen had”. Dat maakt dat de psalm in een ander licht komt te staan dan bijvoorbeeld een schuldgevoel naar aanleiding van ambtshalve gebruikt geweld.

Een tweede punt van voorzichtigheid betreft mijns inziens de invloed van God op het geweld in de verhalen rond David. In ‘onze’ tijd is een religieuze legitimatie niet wenselijk²⁰⁸. Het theodiceeprobleem blijft wel bestaan, dus in die zin ligt het voor de hand om ook na te denken over de rol van God in het kwaad dat de politiemans/vrouw tegenkomt (indien dit een vraag is bij de betreffende persoon), maar voor legitimatie moet dus gewaakt worden.

Over het algemeen ben ik echter van mening dat David een goede bruggenbouwer kan zijn, voornamelijk op het ambtelijke vlak. Met zijn verhaal uit het Oude Testament aan de ene kant en zijn ervaringen die daarin doorklinken als *mens* met een verantwoordelijke opdracht, die hij niet uit de weg gaat, en zijn streven naar recht en gerechtigheid aan de andere kant brengt hij de werelden van theologie (de teksten) en politiek (waar *mensen* werken met een verantwoordelijke opdracht, die zij niet uit de weg gaan en waar zij ook streven naar recht en gerechtigheid) bij elkaar, verbindt hij deze werelden. Bij het ambtshalve toepassen, ondergaan en getuige zijn van geweld en de confrontatie met onmacht. Als identificatiefiguur, als iemand die maakt dat de politiemans/vrouw ervaart dat hij/zij niet de enige is die dit doormaakt.

4.5.2 Voorbeelden van psalmen met een brugfunctie

Vanuit deze brugfunctie van David zou ik een aantal psalmen willen benoemen die in beeld zouden kunnen komen bij ervaringen met geweld of onmacht. In het geval van een schuldgevoel komen mijns inziens Psalm 51 (een individueel smeeklied om vergeving²⁰⁹) en Psalm 103 (individueel danklied om de goddelijke genade en ontferming) in beeld. Psalm 51 geeft woorden aan het schuldgevoel, Psalm 103 toont dat vergeving mogelijk is. Indien het een politiemans/vrouw betreft die ambtshalve geweld heeft toegepast, of dat juist niet heeft kunnen doen, dient bij Psalm 51 wel duidelijk gemaakt te worden dat dit een andere aanleiding heeft (namelijk een eigen grove fout). Tegelijkertijd kunnen delen daaruit wel in de context van zo’n politiemans/vrouw treffend zijn. Ik denk dan bijvoorbeeld aan de verzen 3, 4, 16 en 17:

*3 Wees mij genadig, God, in uw trouw,
u bent vol erbarmen, doe mijn daden teniet,
4 was mij schoon van alle schuld,
reinig mij van mijn zonden. [...]
16 U bent de God die mij redt,
bevrijd mij, God, van bloedschuld²¹⁰,
en ik zal juichen om uw gerechtigheid.
17 Ontsluit mijn lippen, Heer,
en mijn mond zal uw lof verkondigen.*

Bij Psalm 103 denk ik in het bijzonder aan de verzen 10-13 en 17-18:

*10 Hij straft ons niet naar onze zonden,
hij vergeldt ons niet naar onze schuld.
11 Zoals de hoge hemel de aarde overspant,
zo welft zich zijn trouw over wie hem vrezen.
12 Zo ver als het oosten is van het westen,
zo ver heeft hij onze zonden van ons verwijderd.*

²⁰⁸ Zie in dit kader ook paragraaf 3.5.1.

²⁰⁹ Deze typering is ontleend aan Schuman 2008, 287vv. Bij iedere psalm zal ik zijn typering tussen () toevoegen.

²¹⁰ In de NBV Studiebijbel staat hier “van de dreigende dood”, met daarbij als aantekening dat de vertaling “van bloedschuld” of “van bloed [van offers]” ook mogelijk is. Zie Studiebijbel 2008, 840.

*13 Zo liefdevol als een vader is voor zijn kinderen,
zo liefdevol is de HEER voor wie hem vrezen. [...]
17 Maar de HEER is trouw aan wie hem vrezen,
van eeuwigheid tot eeuwigheid.
Hij doet recht aan de kinderen en kleinkinderen
18 van wie zich houdt aan zijn verbond
en naar zijn geboden leeft.*

In het geval van een ervaring van afwezigheid van God, biedt Psalm 13 (individueel klaaglied), en in het bijzonder vers 2 tot 4a, mijns inziens woorden om dit uit te drukken:

*2 Hoe lang nog, HEER, zult u mij vergeten,
hoe lang nog verbergt u voor mij uw gelaat?
3 Hoe lang nog wordt mijn ziel gekweld door zorgen
en mijn hart door verdriet overstelpt, dag aan dag?
Hoe lang nog houdt mijn vijand de overhand?
4 Zie mij, antwoord mij, HEER, mijn God!*

Wanneer een politieman/vrouw min of meer ‘vastzit’ in zijn/haar ervaringen, zijn er ook verschillende psalmen die mijns inziens een handreiking kunnen bieden. Te denken valt aan Psalm 39 (individueel smeeklied van een geteisterd mens), Psalm 94 (collectief én individueel smeeklied tot de ‘God der wrake’ als opperrechter) en Psalm 56 (individueel klaaglied van een opgejaagd mens).

Wanneer diegene lang heeft gezwegen maar daardoor vastloopt, bieden de volgende verzen van Psalm 39 de woorden:

*2 Ik had mij voorgehouden: Ik moet mij beheersen
en mijn tong voor zonde behoeden,
mijn mond met een muilband bedwingen
te midden van mensen zonder God of gebod.
3 En ik zei dan ook niets, geen woord,
ik zweeg en vond geen verlichting,
ik voelde steeds heviger pijn.
4 Het brandde in mijn binnenste,
bij mijn zuchten laaide een vuur op
en mijn tong begon te spreken: [...]
13 Hoor mijn gebed, HEER,
luister naar mijn hulpgeroep,
wees niet doof voor mijn verdriet,
want een vreemdeling ben ik, bij u te gast
zoals ook mijn voorouders waren.
14 Wend uw straffende blik van mij af,
dan beleef ik nog vreugde
voordat ik heenga en niet meer ben.*

Psalm 94 biedt voorts woorden om de roep om vergelding uit te drukken en de daadwerkelijke vergelding bij God neer te leggen:

*God van vergelding, HEER,
God van vergelding, verschijn in luister.
2 Verbef u, rechter van de aarde,
geef de hoogmoedigen hun loon.
3 Hoe lang nog zullen de wettelozen, HEER,
hoe lang nog zullen de wettelozen juichen,*

*4 de onrechtvaardigen het hoogste woord
voeren en trotse taal uitslaan? [...]
18 Toen ik dacht: Mijn voet glijdt weg,
hield uw trouw mij staande, HEER.
19 Toen ik door zorgen werd overstelpt,
was uw troost de vreugde van mijn ziel. [...]
22 De HEER is mijn burcht geworden,
mijn God de rots waarop ik schuil.
23 Hij geeft de schuldigen het loon dat zij verdienen,
om hun onrecht brengt hij hen tot zwijgen,
de HEER, onze God, brengt hen voorgoed tot zwijgen.*

Psalm 56, tenslotte, betreft, naast de roep om vergelding, hoop en vertrouwen om de toekomst tegemoet te kunnen gaan (zonder eigen angst op basis van deze psalm te bagatelliseren!):

*2 Wees mij genadig, God, want ze bedreigen mij,
de hele dag bestoken en bestrijden ze mij.
3 Mijn tegenstanders bedreigen mij, heel de dag,
en bestrijden mij vanuit hun hoge vesting.
4 In mijn bangste uur vertrouw ik op u.
5 Op God, wiens woord ik prijs,
op God vertrouw ik, angst ken ik niet,
wat kan een sterveling mij aandoen? [...]
10 In het uur dat ik u aanroep kijken mijn vijanden,
want dit weet ik: God staat mij terzijde.
11 Op God, wiens woord ik prijs,
op de HEER, wiens woord ik prijs,
12 op God vertrouw ik, angst ken ik niet,
wat kan een mens mij aandoen?
13 Aan u, God, heb ik geloften gedaan,
met dankoffers wil ik u betalen,
14 u hebt mijn leven aan de dood ontrukkt,
mijn voet voor struikelen behoed.
Nu kan ik wandelen onder Gods hoede
in het licht van het leven.*

Wanneer de politieman/vrouw weer op weg gaat naar de toekomst, kunnen bekende psalmen als Psalm 23 (individueel lied van vertrouwen, ook in diepe kloven) en Psalm 121 (pelgrimslied; individueel klaaglied van een vreedzaam mens in een oorlogszuchtige omgeving) woorden aandragen. Psalm 23 zal ik nader bespreken in de volgende paragraaf. Psalm 121 kan een handreiking vormen om de bede om en vertrouwen op steun en houvast voor de toekomst uit te drukken²¹¹.

Tenslotte zijn Psalm 116 en Psalm 118 mijns inziens psalmen die dankbaarheid voor redding, voor het er levend vanaf gebracht hebben en voor steun in moeilijke tijden passend verwoorden:

*1 De HEER heb ik lief, hij hoort
mijn stem, mijn smeken,
2 hij luistert naar mij,
ik roep hem aan, mijn leven lang.*

²¹¹ Daar de tekst in veel kringen zeer bekend is, neem ik de woorden niet op in deze paragraaf. Zie voor de tekst bijlage 6.

*3 Banden van de dood omknelden mij,
angsten van het dodenrijk grepen mij aan,
ik voelde angst en pijn.
4 Toen riep ik de naam van de HEER:
'HEER, red toch mijn leven!'
5 De HEER is genadig en rechtvaardig,
onze God is een God van ontferming,
6 de HEER beschermt de eenvoudigen,
machteloos was ik en hij heeft mij bevrijd.*

Psalm 118:

*5 In mijn nood heb ik geroepen: 'HEER!'
En de HEER antwoordde, hij gaf mij ruimte.
6 Met de HEER aan mijn zijde heb ik niets te vrezen,
wat kunnen mensen mij doen?
7 Met de HEER, mijn helper, aan mijn zijde,
kijk ik op mijn haters neer.*

Nu zouden op deze plaats nog meer verzen uit meer psalmen aangehaald kunnen worden. Ik zie het bovenstaande dan ook vooral als een eerste handreiking. Als een aandragen van voorbeelden van psalmen die, met het idee van Davids betrokkenheid bij de psalm en zijn 'menselijke' leven in het achterhoofd, van waarde zouden kunnen zijn in de ontmoeting met politiemensen die (potentieel) traumatische gebeurtenissen hebben meegemaakt. De Psalmen kunnen woorden aandragen die de politiemans/vrouw wellicht zelf niet heeft. Ze kunnen gevoelens en ervaringen onder woorden brengen. Ook kunnen ze laten zien, dat het niet 'slecht' is om God aan te roepen, met de vraag waar Hij is. Daarnaast, dat de roep om vergelding geuit mag worden en de stilte doorbroken. Er is bij veel mensen een zekere terughoudendheid te bespeuren, is mijn ervaring in het algemeen, als het gaat om dit soort ervaringen en gevoelens. De Psalmen laten zien dat deze er mogen zijn. Tegelijkertijd zijn er ook psalmen, die juist spreken van vertrouwen. Vertrouwen op God en op de toekomst. Die psalmen kunnen hoop aandragen of verwoorden. Aan alle hier besproken psalmen kan tenslotte worden toegevoegd dat deze troost kunnen bieden. Troost, door te laten zien dat gedachten en gevoelens 'normaal' zijn, troost, door te laten zien dat er hoop is voor de toekomst.

Daarbij zij als laatste wel opgemerkt dat de toepasselijkheid vanzelfsprekend afhangt van de gesprekspartner, de situatie en de eigen persoon van de predikant, die al of niet 'feeling' met de genoemde psalmen heeft.

4.6 BESPREKING VAN PSALM 23

Zoals gezegd zal ik in deze paragraaf een van de hierboven genoemde psalmen verder uitwerken, te weten Psalm 23. Het is een bekende psalm. Daardoor heb ik even getwijfeld of ik deze psalm wel op deze plaats moest kiezen. Met het oog op de door mij gevoerde gesprekken, waarin de psalm tweemaal vanuit verschillende perspectieven ter sprake kwam, en met het oog op de pastorale praktijk, waarin een bekende psalm wellicht meer aanspreekt dan een onbekende(re), of in ieder geval vermoedelijk meer herkenning bij de pastoraal oproept, heb ik er toch voor gekozen juist deze psalm nader te bekijken. Allereerst zal ik ingaan op de psalm zelf, middels een korte exegese. Aansluitend zal ik ingaan op de psalm zoals deze binnen een gesprek met een politiemans of -vrouw zou kunnen functioneren.

4.6.1 Exegese

Voor ik enkele exegetische opmerkingen zal maken, volgt nu eerst een eigen vertaling van de psalm. Daarbij zij vooraf opgemerkt dat ik de imperfecti vertaal met het hulpwerkwoord ‘zullen’, waardoor de psalm niet op het heden slaat, maar op de (gehoopte) toekomst. Op basis van het Hebreeuws is dit mogelijk, op basis van de door mij gevoerde gesprekken is het wenselijk.

מִזְמוֹר לְדָוִד יְהוָה רֵעִי לֹא אֶחָסֵר

Een psalm van David. JHWH is mijn herder. Niets zal mij ontbreken.

בְּנֵאוֹת דֶּשָׁא יִרְבִּיצֵנִי עַל־מִי מְנַחוֹת יִנְהַלֵּנִי

In grazige weiden zal Hij mij doen neder liggen, aan rustige wateren zal Hij mij leiden.

נַפְשִׁי יָשׁוּבָב יִנְחֵנִי בְּמַעְגְּלֵי־צֶדֶק לְמַעַן שְׁמוֹ

Mijn ziel zal Hij terugbrengen, Hij zal mij leiden in de rechte sporen omwille van Zijn naam.

גַּם כִּי־אֵלֶךְ בְּגִיא צְלָמוֹת לֹא־אִירָא רָע כִּי־אַתָּה עִמָּדִי

שְׁבֻטְךָ וּמִשְׁעֶנְתְּךָ הִמָּה יִנְחֵמֵנִי

Ook wanneer ik zal gaan door een dal van diepe duisternis, ik zal geen kwaad vrezen, want U [bent] bij mij, Uw stok en Uw staf, zij zullen mij vertroosten.

תַּעֲרֹךְ לִפְנֵי שְׁלֹחַן נֶגֶד צָרָרִי דִשְׁנָת בְּשֶׁמֶן רֹאשִׁי כּוֹסֵי רוּיָהּ

U zult voor mij een tafel bereiden voor de ogen van [hen] die mij benauwen. U zalft met olie mijn hoofd, mijn beker [is] verzadigd.

אֵךְ טוֹב וְחָסֵד יִרְדְּפוּנִי כָּל־יְמֵי חַיִּי וְשִׁבְתִּי בְּבֵית־יְהוָה
לְאֶרֶךְ יָמִים

Zeker, heil en goedheid zullen mij achtervolgen, alle dagen van mijn leven. Ik zal terugkeren in het huis van de Heer tot in lengte van dagen.

Deze psalm wordt zowel door Schuman als door Peter Craigie (e.a.) omschreven als een psalm van vertrouwen²¹². Craigie stelt daarover dat dit de meest breed gedragen visie is. Schuman stelt er een vraag bij: waarop berust dit vreemde vertrouwen? “In elk geval zullen we moeten zeggen dat ze zo iets als een poëtische werkelijkheid oproepen, die haaks staat op de prozaïsche werkelijkheid”²¹³.

Ten aanzien van de setting bestaat discussie. Het is mogelijk dat het om een individuele psalm gaat, maar de psalm kan ook gebruikt zijn in de tempelviering. Daarnaast kan de psalm ook in de context van ballingschap geplaatst worden, aldus Craigie²¹⁴. Schuman stelt in dit kader dat het waarschijnlijk in eerste instantie zal zijn gegaan “om de toevlucht die een bedreigd mens in de tempel kon vinden. [...] Even waarschijnlijk is het dat zulke beeldspraak in de loop van de tijd een eigen, zelfstandig bestaan is gaan leiden”²¹⁵.

Als het gaat om de context van de psalm binnen het bredere geheel der Psalmen, stelt Schuman allereerst dat de psalm deel uitmaakt van de eerste Davidcollectie (bestaande uit

²¹² Craigie, P.C., et al., (2004), *Psalms 1-50. Second Edition* (Word Biblical Commentary, vol. 19), Nashville, 204.

²¹³ Schuman 2008, 29.

²¹⁴ Craigie 2004, 205.

²¹⁵ Schuman 2008, 108.

Psalm 3-41)²¹⁶. Voorts valt met name de grote tegenstelling op met de voorafgaande psalm, Psalm 22. Van het “Mijn God, mijn God, waarom hebt U mij verlaten?” gaat het over naar “De Heer is mijn herder”. Het keerpunt dat zich rond vers 23 van Psalm 22 inzet, gaat hier, in Psalm 23, verder naar een vertrouwen op God²¹⁷.

Het hoofdthema van de psalm is volgens Schuman “deze, dat de zanger zich geborgen weet bij de Overmachtige, te gast is bij de Eeuwige. De beleving daarvan heeft niet plaats in een windvrije hoek van het leven, maar juist te midden van dreiging en druk. De vijanden zijn er wel degelijk, maar ze zijn niet in staat kwaad te berokkenen aan wie bij JHWH een schuilplaats heeft gevonden”²¹⁸.

Inhoudelijk gezien kunnen de “stok en staf” vragen oproepen. Met name een stok heeft anno 2014 vaak negatieve connotaties. Craigie verwijst hierbij naar een visie op de moderne context van de Palestijnse herder: die heeft doorgaans twee dingen bij zich, die vergelijkbaar zijn met een stok en een staf. De stok wordt dan gebruikt om wilde dieren te verdrijven, de staf werd gebruikt om de schapen te leiden²¹⁹. Enerzijds houdt God dan dus de bedreiging op afstand, anderzijds leidt Hij zijn schapen, de mensen, ons dus, op het juiste pad.

Tenslotte wil ik in dit kader nog wijzen op de logotechnische methode, die erop wijst dat het centrum van deze psalm bestaat uit de woorden **כִּי־אַתָּה עִמָּדִי**, want U [bent] bij mij²²⁰. Ook Schuman merkt deze kern op: “Na tien kleine woordgroepjes in vers 1-4a volgen de middelste drie woorden van het gedicht: ‘Gijzelf bij mij!’. Dan volgen in vers 4b-6 opnieuw tien woordgroepjes. Zo ontstaat de figuur van eenentwintig woordgroepjes, met de uitspraak van vertrouwen in het midden”²²¹. Daar voegt hij nog aan toe dat beide woordgroepjes [*in de zin van groepjes van tien woordgroepjes, MEV*] zesentwintig woorden bevatten. In het voorgaande stelde hij in dat kader dat 26 “JHWH in grote telling” is²²². Aan het begin en aan het einde klinkt dus de Naam (als inclusio).

4.6.2 De psalm vanuit het perspectief van de politiekcontext

Vanuit de politiekcontext kan deze psalm ervaren worden als troostrijk, zo bleek tijdens de gesprekken. Door te vertalen met ‘zullen’, dus met het oog op de (gewenste) toekomst, komt tot uitdrukking dat de geschetste situatie niet overeenkomt met de huidige situatie. Dat juist David, die (ook) geconfronteerd werd met geweld en onmacht, met de donkere kanten van het leven en de maatschappij, dat juist hij deze psalm over zijn lippen krijgt, kan een troostrijke gedachte zijn. Zijn woorden zijn geen mooie toekomstpraatjes, om het zo te zeggen, maar diepe wensen, vanuit de diepte van het leven. Daardoor krijgen ze meer betekenis, meer waarde.

De Heer is mijn Herder. Mij zal niets ontbreken. Nu ontbreekt het mij misschien nog wel aan veel. Aan veiligheid, om maar iets te noemen. Maar eens zal het anders zijn. Daar vertrouwde David op, daar mag ik, als lezer, op vertrouwen. *In grazige weiden zal Hij mij doen neder liggen, aan rustige wateren zal Hij mij leiden. Mijn ziel zal Hij terugbrengen, Hij zal mij leiden in de rechte sporen omwille van Zijn naam.* David vertrouwt op een betere toekomst. *Ook wanneer ik zal gaan door een dal van diepe duisternis, ik zal geen kwaad vrezen, want U [bent] bij mij, Uw stok en Uw staf, zij zullen mij vertroosten.* Voor die mooie toekomst daar is, zal David nog de donkere kanten van het leven tegenkomen. Een dal van diepe duisternis kan nog op zijn pad komen. En op dat van de lezer. Maar David houdt zich vast aan de wetenschap dat God bij hem zal zijn, dat God met zijn stok het kwaad op

²¹⁶ Zie voor een indeling van de Psalmen in vijf boeken en daarnaast een indeling in collecties de “Plattegrond van het psalter” van Schuman: Schuman 2008, 142vv.

²¹⁷ Zie in dit kader ook Schuman 2008, 131.

²¹⁸ Schuman 2008, 108.

²¹⁹ Craigie 2004, 207.

²²⁰ <http://www.labuschagne.nl/ps023.pdf>, d.d. 7 juli 2014.

²²¹ Schuman 2008, 119.

²²² Schuman 2008, 118.

afstand houdt en hem met zijn staf zal leiden. Daar mag een politieman/vrouw ook op vertrouwen. Hoe diep de duisternis ook zal zijn waar je in je werk (en daarbuiten) in terecht bent gekomen en nog kunt komen, God is daar ook. Hij zal je leiden, door het donker heen. *U zult voor mij een tafel bereiden voor de ogen van [hen] die mij benaauwen. U zult met olie mijn hoofd, mijn beker [is] verzadigd. Zeker, heil en goedheid zullen mij achtervolgen, alle dagen van mijn leven. Ik zal terugkeren in het huis van de Heer tot in lengte van dagen.* Voor de ogen van hen die David benaauwen, zal gerechtigheid geschieden. Is er nog gerechtigheid? Ja, God zorgt daarvoor. Waar de verhoudingen in het dagelijks leven nu nog anders lijken te liggen, is dat het vooruitzicht. Tot die tijd werkt David (zoveel hij kan, maar niet foutloos) aan gerechtigheid. Dat geldt ook voor de politieman/vrouw van nu. Die zet zich in voor recht en gerechtigheid en mag dat doen in vertrouwen op Gods nabijheid. Zo luidt immers de kern van de psalm: U met mij.

4.7 VERBAND MET CASUS

Tenslotte zal ik ook aan het eind van dit hoofdstuk ingaan op het verband met de casus. Daar al veel verbanden tussen theologie en politiecontext zijn gelegd, zal ik dat deze keer beperkt doen.

4.7.1 Dilemma's

Dilemma's die opgeroepen kunnen worden, betreffen allereerst de toepasselijkheid van de teksten rond David, de teksten van Samuel en de Psalmen, in de concrete ontmoeting met politiemensen die (potentieel) traumatische gebeurtenissen hebben meegemaakt. Nu heb ik reeds met klem gezegd dat de verhalen rond David niet een op een toepasbaar zijn op het leven van politiemensen. Toch kan David, zoals gezegd, wel dienen als identificatiefiguur, omdat hij de ambiguïteit van het menselijk leven laat zien en weet wat de donkere kanten van het leven en de maatschappij zijn. De mogelijke brugfunctie blijft echter afhankelijk van de gesprekspartner, zijn situatie en de eigen invloed van de predikant in kwestie. Dat geldt ook voor de politiemensen (en de eventueel betrokken predikant) in de casus. Het bovenstaande is dan ook geen 'recept' voor dergelijke ontmoetingen, maar wil wel aanzetten tot nadenken over het thema.

Een ander punt vormt de vraag naar God in het geheel en dan met name ten aanzien van het geweld. Hoewel dit in het bovenstaande niet altijd even expliciet naar voren komt, is veel geweld in relatie tot David religieus gelegitimeerd. Hij overlegt bijvoorbeeld met God voor hij optrekt tegen de Filistijnen in 2 Sam. 5:19. In de context van de politie is dit, zoals eerder gezegd, problematisch. Geweld is in deze context niet religieus te legitimeren. Tegelijkertijd kunnen wel veel vragen naar God in het geheel boven komen, zeker als het gaat om het theodiceeprobleem. Wat zegt het kwaad over God? Het dilemma op dit punt is, dat de relatie van God tot het geweld voor een individu een vraag kan zijn, waar daar in het werkveld van de politie geen ruimte voor is.

4.7.2 Handreikingen

In het kader van het aanzetten tot nadenken over het thema heb ik getracht concrete handreikingen te geven, door te laten zien waar David in zijn narratieve verhaal te maken krijgt met geweld en onmacht en hoe hij in zijn lyrische teksten deze ervaringen uitdrukt. Hierbij in het midden gelaten hoe het zit met de historiciteit. Het gaat mij om de narratieve David, aan wie wordt gerefereerd in veel opschriften bij psalmen. Met de gebeurtenissen die beschreven zijn in de boeken van Samuel in het achterhoofd, zouden deze psalmen, of in ieder geval de strekking daarvan, ingebracht kunnen worden in een gesprek met de politiemensen die betrokken waren bij de casus. Afhankelijk van de ervaringen en gevoelens die op dat moment, tijdens het gesprek, spelen, kan een afweging gemaakt worden welke psalm de politieman/vrouw aangereikt zou kunnen worden.

HOOFDSTUK 5
NAAR DE PRAKTIJK:
DE MOGELIJKE ROL VAN PREDIKANTEN
TEN AANZIEN VAN POLITIEMENSEN

“Een goede herder kent zijn schapen”

5.1 INLEIDING OP HET HOOFDSTUK

Na een verkenning van de politiekecontext, de bespreking van daaruit opkomende theologische thema's en een poging om beide contexten bij elkaar te brengen aan de hand van het verhaal van Koning David, rest mij nu nog een aspect om op in te gaan. Wanneer ik voorga in kerkdiensten, stel ik mijzelf keer op keer de vraag: wat kan ik hier nu mee? Dat wil ik ook in het kader van dit onderzoek doen: wat kan ik hiermee? Wat kan ik met de theorie van het voorgaande in mijn toekomstige praktijkwereld als predikant? Op die vraag zal ik in dit hoofdstuk ingaan. Daarbij zal ik eerst de rol van predikanten ten aanzien van politiemensen 'in het verleden' bespreken. Oftewel, ik zal vanuit verschillende perspectieven ingaan op de rol die een aantal predikanten in het verleden op zich genomen heeft ten aanzien van de politiemensen waarmee zij in contact kwamen. Dit op basis van ervaringen die naar voren kwamen in de gesprekken. Voorts zal ik ingaan op de vraag waarom predikanten mijns inziens meer of anders betrokken dienen te zijn. Voor ik enkele handreikingen in dat kader zal geven, zal ik eerst een lijst toevoegen met de 'do's and don'ts' die uit de gesprekken naar voren kwamen. Tenslotte zal ik wederom een verband leggen met de casus uit het tweede hoofdstuk: wat had een predikant in dit geval kunnen doen?

5.2 DE ROL VAN PREDIKANTEN TEN AANZIEN VAN POLITIEMENSEN IN HET VERLEDEN

In de gesprekken die ik mocht hebben met mensen die vanuit verschillende invalshoeken betrokken zijn bij het thema van mijn onderzoek, kwamen diverse ervaringen naar voren in relatie tot het contact tussen predikanten en politiemensen. De verschillen hebben betrekking op de 'uitgangspositie', de 'rol' van de gesprekspartner in dat contact, maar ook op de waardering van het contact.

5.2.1 Ervaringen van predikanten

De predikanten die betrokken waren bij drama's waar nationale media-aandacht voor was, hebben gelijksoortige ervaringen. Beiden geven aan dat er geen politiemensen tot hun kerkelijke wijkgemeenten horen. In ieder geval, voor zover zij dat weten, zoals een van hen aangaf. Het contact kort na het drama was voornamelijk professioneel. Bij de eerste predikante vonden de verhooren naar aanleiding van het drama plaats in het kerkgebouw, waardoor er in die zin professioneel contact was. Op individuele basis was er soms extra contact: "Als het wat rustiger was in het kerkgebouw en er hulpverleners overbleven, vroegen we hoe het ging. Maar het was geen gerichte actie. We gingen niet naar het politiebureau toe of zo om te vragen hoe het ging". De tweede predikante gaf aan dat er buiten het professionele contact om geen contact is geweest met hulpverleners. Wel is dit iets om mee te nemen, voor in het rampenplan, aldus de predikante.

Met betrekking tot eventuele nazorg voor medewerkers van de hulpdiensten achteraf²²³, stelde de eerste predikante dat de hulpdiensten overal vandaan kwamen, waardoor het moeilijk was en is om die bij elkaar te krijgen²²⁴. Er is dan ook, buiten het contact tijdens de week van het drama en herdenkingen om, geen verder contact geweest. Dat er hulpverleners, en politiemensen in het bijzonder, aanwezig waren bij herdenkingen, is beide predikanten opgevallen. De eerste predikante: "Twee jaar na het drama waren er wel vrij veel hulpverleners bij de herdenking. Toen hebben we ook gesprekken gehad: hoe is het, wat heb je meegemaakt. Het viel op dat ze er

²²³ Waar mijns inziens vreemd genoeg geen aandacht voor is opgenomen in rampenplannen en wat ook ontbreekt in een document als *Handreiking Rampenspirit. Zorg voor de geest*, geraadpleegd via <http://www.burgemeesters.nl/files/File/Crisisbeheersing/docs/rampenspirit.pdf>, d.d. 14 juli 2014.

²²⁴ Vanuit de politiekecontext kan in dit kader aangevuld worden dat er na grote incidenten meestal een centrale debriefing volgt, waarbij de betrokken hulpdiensten samenkomen. Daar zou een predikant, indien daar behoefte aan is, eventueel bij aan kunnen haken. Daarnaast zou een wijkteamchef of zelfs districtchef benaderd kunnen worden.

waren, het speelt kennelijk toch nog. Ze voelen zich nog betrokken. Ook dit jaar waren er een aantal politiemensen bij de herdenking”. De tweede predikante gaf aan dat er ook bij deze herdenkingsdienst hulpverleners aanwezig waren, “maar ze waren ook zo weer weg. We hebben geen direct contact met ze gehad”.

Ten aanzien van de algemene zorg voor hulpverleners, en specifiek politiemensen, stelden beide predikanten tenslotte dat zij niet naar potentieel betrokken hulpverleners uit hun kerkelijke gemeente gaan, omdat er geen hulpverleners in hun kerkelijke wijk wonen. De eerste predikante heeft wel contact met de wijkagent, al is dat een puur professioneel contact. De tweede predikante geeft aan geen contact met de wijkagent te hebben: “Wie de wijkagent is wisselt zo snel, dat dat er eigenlijk niet meer van komt. Het zou wel goed zijn”. Contact met de hulpdiensten in algemenere zin was er in de eerste tijd na het drama wel, “maar de aandacht is langzaam weggeëbd, aangezien we het – gelukkig – al enkele jaren niet meer nodig hebben gehad”. Politiemensen die wonen of werken in de wijkgemeente, maar geen lid zijn van de kerkelijke gemeente, benaderen beide predikanten tenslotte niet.

5.2.2 Ervaring van een predikant die vroeger politieman was

De emeritus predikant, die ik heb gesproken, heeft het voordeel in beide contexten werkzaam te zijn geweest en dus ook met beide contexten bekend te zijn. In pastorale contacten met politiemensen, in zijn wijkgemeente of via het pastoraatteam van het ACP, was het voor hem daardoor mogelijk te putten uit zijn eigen ervaringen: “Als ik later van zoiets hoorde, wist ik wat diegene op dat moment gevoeld moest hebben”.

Wanneer deze predikant kennis had van een potentieel traumatische gebeurtenis, waarbij mogelijkerwijs een van de politiemensen in zijn wijk betrokken was, ging hij naar het betrokken gemeentelid toe, “om te kijken hoe het daar gaat. Met hem/haar en het gezin”. Daarnaast om een luisterend oor te bieden. Voorts gaf hij aan ervaren te hebben dat er in dergelijke situaties vooral behoefte was aan een vertrouwd iemand “waar je tegen aan kunt praten, die een arm om je heen legt, die je laat merken dat je niet alleen bent, die een aanspreekpunt is”. Hierbij speelt op de achtergrond vervolgens ook mee dat je iets van een gelovige achtergrond bij je hebt, en eventueel een Bijbelverhaal of tekst, zonder te projecteren.

Zelf is hij niet geconfronteerd geweest met een schietincident. Indien hij in contact zou komen met iemand die daar wel bij betrokken is geweest, zou hij vragen stellen als “Waarom schoot je, wat voelde je, wat dacht je, hoe kwam je ertoe”. Deze vragen “geven een opening om het (*eventuele, MEV*) schuldgevoel bespreekbaar en hanteerbaar te maken, zodat hij of zij niet met een schuldgevoel blijft zitten. Van belang hierbij is om de persoon zelf zijn of haar verhaal te laten vertellen”.

5.2.3 Ervaring van een politieman

De politieman die betrokken was bij de strandrellen van Hoek van Holland heeft in de tijd na deze gebeurtenis contact gehad met twee verschillende predikanten. Zijn ervaringen lopen sterk uiteen. Toen hij voor het eerst na de strandrellen naar een kerkdienst in zijn eigen gemeente toeging, werd er door de predikant gebeden voor het slachtoffer. “Dat kwam wel even bij me aan. Alsof hij zo onschuldig was. Uit beelden is gebleken dat hij vanaf het begin af aan etterde”, aldus de politieman. Zijn vrouw stond na het gebed op, om te zeggen dat dit pijnlijk was. Hijzelf zat verkrampd naast haar. Van de predikant heeft de politieman echter nooit meer wat gehoord. Niet na de dienst, maar ook niet in de vorm van een telefoontje of een gesprek. Dit was voor de politieman een teleurstellende ervaring.

Tegelijkertijd had hij wel behoefte aan een gedachtewisseling met een predikant. Hij liep namelijk vast op het gebod “dat je niet mag doden”. Daarop heeft hij een predikant benaderd in de wijk waarin hij werkt. Die mailde een uitleg van het gebod, wat ervoor zorgde dat er een last

van zijn schouders viel. Ook werd hij aangesproken, door kerkenraadsleden van die gemeente, zo bleek later. Zij vroegen hoe het ging. Niet naar wat er gebeurd was. Dat was fijn, aldus de politiemann.

5.2.4 Eigen ervaringen met predikanten

In de periode van brainstormen rond het thema van mijn onderzoek en het uitvoeren en uitwerken ervan, heb ik er zelf ook in terloopse gesprekken met predikanten over gesproken. De meesten reageerden in de trant van: daar heb ik niet eerder bij stilgestaan, niet eerder aan gedacht. Een predikant die ik enkele weken geleden over mijn scriptie sprak en die daar tot op dat moment nog niet over gehoord had, reageerde treffend: “Dit heb je niet achter een bureau bedacht”.

De reactie van een andere predikant, die werkzaam is in een van de kerken in Barendrecht, vind ik voorts ook van belang om te noemen. Tijdens een van onze eerste ontmoetingen schetste ik de plannen voor mijn onderzoek. Hij gaf aan het een interessant idee te vinden. Vervolgens zette ik de stap naar een concrete situatie. Die dag was er namelijk een dodelijke aanrijding gebeurd in de Heinenoordtunnel, vlakbij Barendrecht dus²²⁵. In zijn toepassing van mijn verhaal, stelde hij zichzelf hardop de vraag: “Valt de Heinenoordtunnel eigenlijk onder Barendrechts grondgebied?” Ik bemerkte bij mijzelf een vervreemdend gevoel. Maakt dit iets uit? Terwijl ik in Barendrecht was, hoorde ik vele sirenes in de richting van de tunnel gaan. De hulpdiensten rukten massaal uit. De brandweerauto’s reden vanuit het centrum van Barendrecht richting de tunnel. Of die tunnel onder Barendrecht valt? Geen idee. Maar de mensen die er ambtshalve naartoe moesten, de politiemensen en andere hulpverleners, die kwamen wel onder andere uit Barendrecht. Dat kunnen dus mensen zijn die onder jouw pastorale zorg vallen, zonder dat je daar in eerste instantie erg in hebt.

Tegelijkertijd wijst deze vraag wel op twee belangrijke aspecten om in gedachte te houden in het vervolg van dit hoofdstuk. Het eerste betreft ‘de agenda’ van predikanten. In de vraag naar het grondgebied klinkt mijns inziens iets door van de vraag “behoort dit tot mijn taken?”. Predikanten hebben immers al een volle agenda “en dan komt dit er ook nog bij”, zou gedacht kunnen worden. Dat de extra belasting mijns inziens sterk meevalt, zal verderop in dit hoofdstuk naar voren komen.

Een tweede aspect betreft ‘praktijk tegenover theorie’. Dit kwam ook naar voren in het gesprek met een politiemann die circa 25 jaar geleden een schietincident meemaakte. Hij stelde dat het contact tussen predikant en hulpverlener, of specifiek: politiemann, niet geforceerd moet worden. “Dus als iemand in jouw woonplaats iets heeft meegemaakt, maar daar niet woont of normaliter werkt, is het niet handig als hij/zij dan naar jou moet komen voor een gesprek.” In relatie tot de Heinenoordtunnel komt daar de vraag bij: “Heb ik hier iets te zoeken?, is het logisch dat ik naar de betreffende hulpverleners toe ga?”²²⁶ Beide aspecten neem ik dan ook mee in het vervolg.

5.3 WAAROM PREDIKANTEN MEER BETROKKEN DIENEN TE ZIJN BIJ HULPVERLENERS

Het onderzoek dat ik heb gedaan en de scriptie die ik heb geschreven, zijn gericht op gemeentepredikanten. Die dienen mijns inziens meer betrokken te zijn bij hulpverleners in het algemeen en politiemensen in het bijzonder. “Waarom?” is een vraag die bij u als lezer op zou

²²⁵ Zie voor een bericht daarover <http://nos.nl/artikel/650716-chauffeur-dood-bij-tunnelbrand.html>, d.d. 21 mei 2014.

²²⁶ Antwoord vanuit de politiecontext: aanbieden kan altijd.

kunnen komen. Waarom moeten predikanten juist meer betrokken zijn bij hulpverleners? En meer betrokken dan wat? Of wie?

Om misverstanden te voorkomen, wil ik expliciet benoemen dat het niet zo is dat politiemensen meer aandacht, tijd en zorg zouden moeten krijgen dan andere gemeenteleden of mensen van buiten de kerk waarmee een predikant in contact komt. Wel gaat het mij erom dat zij meer aandacht, tijd en zorg zouden moeten krijgen dan nu vaak het geval is. Daar heb ik een aantal redenen voor.

Allereerst is er op dit moment (nog) geen centraal geregelde geestelijke verzorging beschikbaar bij de politie. De 'luke' van eigen geestelijk verzorgers, zoals het geval is bij bijvoorbeeld defensie, kent de politie nauwelijks. Momenteel zijn er in heel Nederland drie geestelijk verzorgers actief. Daarnaast is er het pastoraatteam van het ACP, dat nu deel uitmaakt van de Stichting Leden voor Leden. Daar zijn circa tien mensen op vrijwillige basis beschikbaar voor leden van de bond die behoefte hebben aan 'een goed gesprek'²²⁷. Daarbij is steeds een lid van het pastoraatteam beschikbaar voor een of twee provincies. Wanneer in gedachte wordt gehouden dat er in Nederland circa 60.000 politiemensen zijn, wordt snel zichtbaar dat het aantal mensen dat zich nu inzet voor geestelijke verzorging, via de politie of het pastoraatteam, daarmee niet in verhouding staat.

Tegelijkertijd kunnen politiemensen, net als ieder ander, tegen zingevingvragen aanlopen²²⁸. Juist ook door hun werk en wat zij daarin meemaken. Het verhaal van de politiemans die betrokken was bij de strandrellen in Hoek van Holland laat al twee voorbeelden zien. Enerzijds worstelde hij met het zesde gebod, anderzijds noemt hij ook een andere zaak die ingrijpend was, omdat er sprake was van huiselijk geweld waarbij de dader streng christelijk was. Tenslotte kan een incident, zoals de reanimatie van een baby, ook zingevingvragen oproepen.

De onderzoekster die is verbonden aan de politicacademie wees ook op deze confrontatie met zingevingvragen. Er wordt onderzoek gedaan naar de vraag welke vragen daarbij een rol spelen en hoe geestelijke verzorging daar een rol in zou kunnen spelen. De conclusie, naar aanleiding van de voorlopige resultaten, is dat dit een belangrijke rol zou kunnen zijn. Dat geldt mijns inziens dus ook voor predikanten, die een vergelijkbare, zij het niet contextspecifieke, achtergrond hebben.

Een volgende reden, waarom predikanten meer aandacht, tijd en zorg zouden moeten besteden aan politiemensen en andere hulpverleners ligt mijns inziens in het stellen van de juiste vragen. Wanneer een incident achter de rug is, moet dit worden uitgewerkt in een proces verbaal. Dan gaat het om *wat* er gebeurd is. In de ontmoeting met collega's, de rijksrecherche, mensen uit de 'tweede' cirkel of daarbuiten (dus buiten de eerste cirkel van het gezin), komt deze vraag ook op. Net als in de media, indien het incident daar wordt opgepakt. Slechts enkelen stellen de vraag naar het *hoe*. *hoe* gaat het met *jou*. Hoe gaat het met jou, na wat je hebt meegemaakt. Hoe gaat het met jou, in het algemeen. Die vraag wordt na grote incidenten gesteld door het BOT en in het algemeen (hopelijk) door een aantal collega's. Verder is er vanuit de organisatie niet veel aandacht voor. Een predikant kan hier inspringen. Die kan iemand zijn, "waar je tegen aan kunt praten, die een arm om je heen legt, die je laat merken dat je niet alleen bent, die een aanspreekpunt is", om de emeritus-predikant te citeren. Dat kan bij grote incidenten, maar ook wanneer kleine(re) incidenten zich opstapelen. Als predikant kan je de ander op verhaal laten komen, laten zien dat er aan hem/haar gedacht wordt en dat er oprechte interesse is in *de ander*, om wie hij/zij is. Daarbij kan ook de geloofscontext een rol spelen.

Tenslotte is er nog een belangrijke reden. Dit betreft niet zozeer de politiemans/vrouw zelf, maar zijn of haar thuisfront. In de gesprekken kwam naar voren dat er nauwelijks oog is

²²⁷ <http://www.stichtingledenvoorleden.nl/>, d.d. 8 juli 2014.

²²⁸ In tegenstelling tot wat de quote in de ondertitel van hoofdstuk 2 wellicht doet vermoeden, zijn politiemensen/hulpverleners immers 'gewone' mensen, die 'zeer ongewone' dingen meemaken (daar doelt de ondertitel dan ook op: de uitzonderlijke gebeurtenissen die zij meemaken en die een mens normaliter niet meemaakt).

voor het thuisfront. In het geval van de politieman die betrokken was bij Hoek van Holland werd zijn vrouw niet opgevangen, niet als betrokken collega, maar ook niet als 'thuisfront/partner van'. Ook in onderzoeken van de politieacademie blijft het thuisfront van politiemensen buiten beeld. "Het thuisfront valt nu overal buiten", stelt een externe onderzoeker dan ook. Ergens vind ik dat vreemd, aangezien daar juist als eerste gesignaleerd wordt dat er iets met een politieman/vrouw aan de hand is. Dat bleek ook bij de genoemde politieman. Zijn vrouw merkte dat hij anders ging doen, waar hij dat zelf niet zag. "Iedereen was gek, behalve ik". Door contact te hebben met het thuisfront, kunnen eventuele (psychische) problemen mijns inziens eerder worden opgemerkt.

Daarnaast is het belangrijk om oog te hebben voor het thuisfront zelf, dus min of meer 'los' van de politieman/vrouw. Hoe is het met hen? Wat maken zij mee? Hoe gaan zij om met de ingrijpende gebeurtenissen waar hun geliefde ambtshalve bij betrokken is? Dit is naar mijn mening ook van belang in het geval dat de politieman/vrouw bijvoorbeeld in een PTSS-traject zit. Diegene wordt dan, in ieder geval vanuit psychologische hoek, begeleid, maar wie let er op de mensen die om hem/haar heen staan?

Naar aanleiding van deze redenen zou ik willen zeggen: *daarom* dienen predikanten meer betrokken te zijn bij politiemensen en andere hulpverleners. Wanneer zij kennis nemen van grote incidenten, uit 'categorie 1' van paragraaf 2.2, maar juist ook wanneer het rustig lijkt, terwijl er vrijwel zeker allerlei incidenten uit 'categorie 2' voorgevallen kunnen zijn. Op de vraag welke predikant daar de aangewezen persoon voor zou zijn, is mijn antwoord voorlopig, in de huidige context, dat dit niet zoveel uitmaakt, zolang er maar *een* predikant 'in actie komt'. Mocht het nu zo zijn dat er meerdere predikanten in actie komen, bijvoorbeeld een uit de plaats waar degene woont en een waar hij/zij werkt, dan wordt dat vanzelf zichtbaar en kan onderling afgestemd worden wie de pastorale zorg op zich neemt. Een volgende vraag is dan hoe dit zou kunnen. Voor ik daarop zal ingaan, zal ik eerst stilstaan bij de do's and don'ts zoals die naar voren kwamen in de gesprekken.

5.4 DO'S AND DON'TS VOOR PREDIKANTEN

Tijdens de gesprekken die ik in het kader van mijn onderzoek mocht voeren, heb ik gevraagd naar 'do's and don'ts' voor predikanten binnen de context van mijn scriptieonderwerp. Dit was steeds een van mijn laatste vragen. Het gedeelte van het gesprek dat aan deze vraag vooraf ging, gaf vaak al aanwijzingen voor 'do's and don'ts', maar het leek mij goed om de vraag ook expliciet te stellen. Twee 'do's' kwamen in vrijwel ieder gesprek naar voren: 1) luister! en 2) stel de juiste vragen, met name *hoe het met de ander gaat*. Een overzicht van alle 'do's and don'ts':

Preventieve do's and don'ts:

- Wees benaderbaar.
- Wees zichtbaar, maak jezelf bekend (aan politiemensen/hulpverleners, politiebureaus en chefs, binnen netwerken, enz.).
- Wees betrokken bij je mensen.
- Wees beschikbaar voor wie datgene wat hij of zij heeft meegemaakt probeert te verwerken. Wanneer hij of zij het probeert "te doorlopen en te doorleven [...]" het er echt over hebben".
- Ken je netwerk (maatschappelijke werk, de wijkagent, enz.).
- Wees bewust en actief.
- Vergaar verdere kennis van PTSS, zodat je signalen kunt oppikken en symptomen kunt herkennen.
- Houd het thuisfront van hulpverleners in het oog.

- Ga, wanneer je kennis hebt van een potentieel traumatische gebeurtenis, naar gemeenteleden toe die daar mogelijkwijs bij betrokken zijn geweest. Kijk hoe het daar gaat, met hem/haar en het gezin.

Do's and don'ts in gesprekken met politiemensen:

- Luister! naar de ander, bied een luisterend oor.
- Laat de persoon zelf zijn of haar verhaal vertellen.
 - Ga na waar het probleem zit, denk niet na een of twee zinnen dat je de oplossing in handen hebt. Neem het verhaal in je op, interrompeer niet.
- Stel de juiste vragen, wees niet nieuwsgierig.
 - Vraag allereerst naar hoe het met *hem/haar* gaat, **niet naar wat er is gebeurd**. Bij een vraag naar wat er is gebeurd, wordt namelijk de schijn van nieuwsgierigheid gewekt. Voor een predikant is het niet belangrijk wat er is gebeurd. Het gaat er om dat de gesprekspartner, na een ingrijpende ervaring, verder kan.
 - Vraag naar hoe het gaat in zijn/haar gezin en hoe hij/zij daarbinnen functioneert.
 - Stel vragen, omdat jij het niet weet, maar wel wilt weten wat de mensen weten, om zelf meer te weten. Wat betekent deze ervaring? Hoe ga je ermee om? En als het weer gebeurt? Hoe ga je er dan mee om? Harnassen?
 - Stel bij iemand die mogelijk kampt met schuldgevoelens vragen die een opening geven om dit bespreekbaar en hanteerbaar te maken. (Bij schietincident: "Waarom schoot je, wat voelde je, wat dacht je, hoe kwam je ertoe")
- Stel je nooit op als degene die weet hoe het zit en moet en in de toekomst moet, stel je dus bescheiden op.
- Houd het thuisfront van hulpverleners in het oog.
- Zorg dat je begeleiding er niet om gaat "de ander bij de kerk te laten komen, bij de kerk te krijgen". Draag wel openingen vanuit het Evangelie aan.
- Strooi niet met Bijbelteksten, houd ze in je achterhoofd en gebruik ze zonder ze te benoemen. Wanneer je toch Bijbelteksten/Bijbelverhalen gebruikt, kies dan troostrijke teksten, die laten zien "dat je niet de enige bent die dit doormaakt".
- Zorg ervoor dat het geen geforceerd contact wordt.

Do's and don'ts voor het contact met politiemensen in het algemeen:

- Kom niet te snel met het geloof aanzetten, om de schijn van zieltjes winnen uit te sluiten.
- Denk na over de rol van jezelf als predikant ten aanzien van moslims en dergelijke. "Kun je met ze in gesprek? Kun je er voor hen zijn? Of niet?" Anders verwoord: Heb oog voor "mensen die niet hetzelfde geloof hebben en hoe je daar wel of niet een gesprekspartner voor kunt zijn".
- Heb oog voor hulp vanuit de organisatie. Werk samen en check of je wel nodig bent. (Als er een geestelijk verzorger betrokken is, kan je je terugtrekken) Daarbij een aanvulling vanuit een ander gesprek: "wel je terugtrekken, niet je ervan aftrekken".

Do's and don'ts bij drama's:

- Heb naast oog voor wie heeft gehandeld ook oog voor wie niet kon handelen.
- Blijf, bijvoorbeeld in kerkdiensten, oog houden voor *alle* betrokkenen, *alle* partijen.
- Houd het thuisfront van hulpverleners in het oog.
- Wees benaderbaar en herkenbaar.
- Zorg voor een (letterlijk) 'bakkie troost' (dus meer dan koffie).
- Zorg ervoor dat je zelf de rust kunt bewaren, ga niet mee in paniek.
- Spreek naar buiten toe met één mond.

- Beweeg mee met de media.
- Regisseer dat wat moet gebeuren en het contact met de media goed.
- Denk niet dat je het alleen kunt, maak een taakverdeling.
- Zorg ook voor jezelf.

Tenslotte: weet bij dit alles waar je grenzen liggen. Weet wat je wel en niet kunt doen. Je bent geen psycholoog, geen psychiater, enzovoorts. Je bent predikant. Met die achtergrond kun je doen wat je kunt doen, maar niet meer. Weet dus wanneer je moet doorverwijzen. In dat geval moet je je enigszins terugtrekken. Tegelijkertijd betekent dit ook hier niet dat je je handen er volledig vanaf trekt. Je kunt je inzetten voor het thuisfront, of af en toe langsfietsen om een luisterend oor te bieden. Neigingen in de richting van 'behandelen' dienen te allen tijde overgelaten te worden aan wie daarvoor is opgeleid.

5.5 HOE PREDIKANTEN BETROKKEN KUNNEN ZIJN BIJ HULPVERLENERS

Met de redenen waarom predikanten meer betrokken dienen te zijn en de do's and don'ts die in de gesprekken naar voren kwamen in het achterhoofd, zal ik nu de stap zetten naar het concreet handen en voeten geven aan dit alles. Hoe kan al deze informatie in praktijk gebracht worden? Tijdens het schrijfsproces moest ik denken aan een wijkagent. Wanneer naar een wijkagent wordt gekeken, wordt tevens zichtbaar hoe predikanten (meer) betrokken kunnen zijn bij hulpverleners.

- 1) Een wijkagent surveilleert (preventieve werking).
- 2) Een wijkagent is zichtbaar en benaderbaar. Via internet zijn contactgegevens te achterhalen en hij is ook fysiek zichtbaar 'in de wijk'. Daarnaast zijn sommige wijkagenten actief op sociale media.
- 3) Een wijkagent is gebonden aan werktijden, maar staat tegelijkertijd wel 24/7 klaar voor noodgevallen.
- 4) Een wijkagent stelt vragen.
- 5) Een wijkagent luistert, observeert, om de situatie en het probleem helder te krijgen, alvorens hij/zij handreikingen biedt om verder te kunnen.
- 6) Een wijkagent heeft oog voor de context, voor mensen die, via degenen waar het om gaat, mede betrokken of getroffen zijn, bijvoorbeeld binnen een gezinsverband.
- 7) Een wijkagent heeft achtergrondkennis, van het recht, van mogelijkheden binnen hulpverlening, enzovoorts.
- 8) Een wijkagent komt alleen met op dat moment belangrijke, nuttige, informatie en niet met het hele Wetboek van Strafrecht.
- 9) Een wijkagent begeeft zich in een netwerk, kan doorverwijzen, is bekend met andere instanties.
- 10) Een wijkagent verleent hulp/zorg aan hen die deze behoeven.

Op zo'n manier kunnen de aandacht, tijd en zorg voor politiemensen meegenomen worden in de dagelijkse taken van predikanten. Door ogen en oren open te houden, door 'even langs te fietsen' en te vragen hoe het gaat, waardoor eerste signalen voor een eventueel gesprek opgevangen kunnen worden, door zichtbaar en benaderbaar te zijn.

In gesprekken kan vervolgens gebruik gemaakt worden van de achtergrondkennis die predikanten als theologen en als 'mensen die met mensen werken' hebben: basiskennis van potentieel traumatische gebeurtenissen, kennis van de visie op geweld en onmacht in het Oude Testament, van de betekenis van het zesde gebod en het theodiceeprobleem, kennis van het verhaal van David en zijn Psalmen, die maken dat David een identificatiefiguur kan worden, waardoor de politiemans/vrouw ervaart "dat hij/zij niet de enige is die dit doormaakt". Dat is de kennis waar een predikant zelf een beroep op kan doen in de ontmoeting met politiemensen die

(potentieel) traumatische gebeurtenissen hebben meegemaakt, naast de kennis die een predikant al heeft als pastor, als herder van een gemeente, die zijn schapen kent.

Hierbij dient wel in het oog gehouden te worden dat het gaat om *achtergrondkennis*. Daarbij vormt de handelswijze van de predikant die de politieman van de strandrellen in Hoek van Holland een toelichting gaf op het zesde gebod mijns inziens een voorbeeld. De achtergrondkennis die ik in circa 4500 woorden tot een verslag heb uitgewerkt, wist hij in enkele korte zinnen samen te vatten, waar de politieman zoveel aan had, dat hij verder kon²²⁹. Dat is de kunst en de taak voor predikanten.

5.6 VERBAND MET CASUS

Voor de laatste keer ga ik terug naar de casus, betreffende de Tbs'er in Alkmaar. Wat had een gemeentepredikant in dit geval voor de betrokken politiemensen kunnen doen?²³⁰

Wanneer hij of zij niet meer in kan zetten op de preventieve kant van de betrokkenheid bij politiemensen, daar de casus reeds heeft plaatsgevonden, zou de predikant in kwestie allereerst kunnen inventariseren of er politiemensen uit zijn wijkgemeente betrokken waren bij het incident. Wellicht weet de predikant welke gemeenteleden werkzaam zijn bij de politie. Als dit niet zo is, kan navraag gedaan worden bij bijvoorbeeld kerkenraadsleden. Als gemeenteleden betrokken zouden kunnen zijn geweest, zou mijn advies zijn: fiets langs, vraag hoe het gaat en of ze betrokken waren. Vraag dan niet naar het 'wat', maar naar het 'hoe': hoe gaat het nu met je.

Voorts is het mijns inziens belangrijk om ogen en oren open te houden in de wijk of het dorp. Wonen of werken er politiemensen die betrokken waren? Hebben die behoefte aan een luisterend oor, aan een gesprek met iemand met een ambtsgeheim, met iemand die met je meedenkt en vragen stelt om je op weg te helpen? Predikanten kunnen zich kenbaar maken bij bijvoorbeeld het bureau in de wijk of het dorp, of bij de wijkagent, die dit dan weer door kan geven in zijn netwerk.

Laat je dus ook zien als predikant, in netwerken, in het wijkblad, op sociale media. Plaats een berichtje waaruit blijkt dat je oog hebt voor politiemensen. Dat je verder kijkt dan 'slachtoffers', 'daders' en 'nabestaanden'. Dat je diegenen die ambtshalve betrokken zijn ziet en wilt zien.

Wanneer je als predikant vervolgens daadwerkelijk in contact komt met betrokken politiemensen, is het van belang om de do's and don'ts in gedachten te houden: luister! Stel vragen! Vraag naar hoe het met hem/haar gaat. Laat hem/haar het eigen verhaal vertellen. Wees bescheiden en houd het thuisfront in het oog. Daarnaast kan teruggevallen worden op de theologische basis, die in dit onderzoek verwerkt is. Wellicht is David een identificatiefiguur voor de politieman/vrouw in kwestie. Die kreeg ook te maken met het ondergaan en toepassen van geweld en met gevoelens van onmacht bij een overlijden. Hij uitte dit in liederen, psalmen. Wellicht kunnen deze psalmen ook woorden geven aan de ervaring van de politieman/vrouw. Wellicht, zeg ik erbij, want of het passend is, hangt af van de gesprekspartner, zijn/haar ervaringen en de predikant zelf.

²²⁹ Zie voor dit verslag nogmaals bijlage 5.

²³⁰ Wat voorts door te trekken is naar hulpverleners in algemene zin.

HOOFDSTUK 6

SAMENVATTING, CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN

“Inzetten voor recht en gerechtigheid”

6.1 SAMENVATTING

Na mijn inleiding op het onderzoek, was mijn tweede hoofdstuk getiteld: *(Potentieel) traumatische gebeurtenissen: nadere kennismaking met de donkere kanten van het politiewerk*. In dit hoofdstuk ben ik aan de hand van voorbeelden ingegaan op de context van de politie en (potentieel) traumatische gebeurtenissen - gebeurtenissen die door hulpverleners als schokkend ervaren worden en die zouden kunnen leiden tot psychische schade - die zich daarbinnen kunnen afspelen. Tevens stond ik stil bij de vraag hoe daar vanuit de politieorganisatie mee wordt omgegaan. Een casus – betreffende een Tbs’er in Alkmaar, die na het dreigen met geweld richting politiemensen werd neergeschoten door politiemensen en zichzelf vervolgens van het leven beroofde – heb ik opgenomen, om in de rest van mijn thesis steeds een terugkoppeling naar te kunnen maken. Tenslotte formuleerde ik thema’s en dilemma’s – in hoofdzaak: ‘geweld’ en ‘onmacht’ –, die voorgelegd kunnen worden aan de theologie.

Hoofdstuk 3 was getiteld: *Theologische hoofdlijnen: geweld, onmacht en het Oude Testament*. De thema’s ‘geweld’ en ‘onmacht’ heb ik hierbij besproken vanuit de context van onderzoeken van de politie, van literatuur omtrent de theologie van het Oude Testament en van de teksten zelf. Tevens heb ik in een excurs het zesde gebod uit de Tien Geboden, ‘Gij zult niet doodslaan’, besproken. Bij het thema ‘geweld’ kwam onder andere naar voren dat het feit dát er sprake is van geweld in het Oude Testament, als iets positiefs te waarderen is, aangezien het daarmee ook betrekking heeft op dat deel van het menselijk bestaan. Daarnaast vormt ‘verging’ een belangrijk subthema, waarbij eveneens naar voren kwam dat dit positief te waarderen is. Tenslotte kwam het theodiceeprobleem eveneens in dit hoofdstuk kort naar voren.

Hoofdstuk 4 was getiteld: *Koning David: man naar Gods hart, man met ervaring, bruggenbouwer*. In dit hoofdstuk ben ik, na een paragraaf over tekstgenres, ingegaan op de vraag hoe de eerder besproken thema’s terugkeren in het verhaal van Davids leven in de boeken van Samuel en de liederen van David in de Psalmen. Aansluitend heb ik uitgewerkt hoe David – als identificatiefiguur, wiens leven niet een op een kan worden gelegd met dat van politiemensen, maar die wel iets laat zien van de ambiguïteit van het menselijk bestaan – een brug kan vormen tussen theologie en politie en welke psalmen in dat kader een brugfunctie kunnen vervullen. In het bijzonder heb ik aandacht besteed aan Psalm 23, mede vanuit de politiecontext.

In het laatste hoofdstuk, *Naar de praktijk: de mogelijke rol van predikanten ten aanzien van politiemensen* heb ik tenslotte de stap naar de praktijk gezet. Ik ben ingegaan op enkele ervaringen uit het verleden, op de vraag waarom predikanten mijns inziens meer betrokken dienen te zijn bij politiemensen en de do’s and don’ts daarbij. Tenslotte heb ik een schets gegeven van hoe het contact met politiemensen er concreet uit zou kunnen zien, met behulp van de metafoor van een wijkagent.

6.2 CONCLUSIE

Na dit alles onderzocht en beschreven te hebben, zal ik trachten mijn centrale vraag te beantwoorden. De vraag luidde: Hoe kunnen Oudtestamentische teksten, en dan met name die rond Koning David, door predikanten gebruikt worden in hun ontmoeting met politiemensen die (potentieel) traumatische gebeurtenissen hebben meegemaakt?

Inhoudelijk gezien kunnen de teksten rond Koning David op verschillende manieren gebruikt worden. De teksten uit Samuel, de narratieve teksten, kunnen gebruikt worden om David naar voren te brengen als identificatiefiguur, als iemand die een spiegel voorhoudt van het menselijk bestaan. Het gaat daarbij niet eenvoudigweg om wat wel en niet goed is, maar juist om de ambiguïteit die het menselijk leven kenmerkt. Daarnaast is het verhaal niet een op een toe te passen op het verhaal van politiemensen, maar beide verhalen kunnen wel met elkaar in contact gebracht worden. In beide verhalen, die van David en die van politiemensen, kan bijvoorbeeld de roep om gerechtigheid en recht geplaatst worden. David zette zich in zijn koningschap in voor

recht en gerechtigheid, politiemensen trachten dat ook in hun dagelijkse werk te doen. De Psalmen, die ook gekenmerkt worden door deze roep om gerechtigheid, kunnen voorts gebruikt worden om bepaalde ervaringen, gevoelens en emoties onder woorden te brengen. Psalmen kunnen raken aan vergelding, aan schuldgevoel, aan dankbaarheid, enzovoorts. Dat deze liederen juist aan David worden toegeschreven, de man die weet wat het 'echte' leven inhoudt, die weet wat het is om geconfronteerd te worden met geweld, door het te ondergaan en het ambtshalve toe te (moeten) passen en die ook weet wat het is om gevoelens van onmacht te ervaren, in relatie tot anderen en God, dat de liederen juist met zijn figuur in verband gebracht worden, maakt mijns inziens dat deze nog meer zeggenschap en waarde krijgen. De Psalmen zijn geen 'mooie woorden' uit 'een ivoren toren', ze zijn rauw, direct en uit de 'drek' van het bestaan. De roep om gerechtigheid is geen mooi idee, maar is een schreeuw uit de diepte.

Of dit alles voor een politiemans of -vrouw daadwerkelijk betekenis kan krijgen, hangt voorts wel af van diegene zelf, wat hij of zij heeft meegemaakt en de predikant in kwestie. Van de predikant wordt meer verwacht dan dit inhoudelijke aspect. De politiewereld is een vrij gesloten wereld en politiemensen praten niet 'makkelijk' over hun werk. Wanneer contact wordt gelegd, dient dan ook een ding vermeden te worden: nieuwsgierigheid naar *wat* er is gebeurd. Dat doet er namelijk niet toe voor een predikant. Waar het werkelijk om gaat en wat kan resulteren in echt contact, is de vraag *hoe het met hem of haar gaat*. Het gaat, ik kan het niet vaak genoeg zeggen, om *de mens in het uniform*. Daarnaast is ook enige achtergrondkennis, van de donkere kanten van het politiewerk en bijvoorbeeld PTSS, aan te raden. Tenslotte ook het 'in beeld zijn': zorg dat je als predikant al *vooraf* zichtbaar en benaderbaar bent, zoals een wijkagent.

Binnen een dergelijke context van veiligheid kunnen Oudtestamentische teksten, en dan met name die rond Koning David, door predikanten gebruikt worden in hun ontmoeting met politiemensen die (potentieel) traumatische gebeurtenissen hebben meegemaakt.

6.3 AANBEVELINGEN

Tenslotte wil ik nog drie aanbevelingen doen.

Allereerst ben ik in dit onderzoek meermaals aangelopen tegen 'gaten' in theologische literatuur. Wat ik in het bijzonder heb gemist, is een theologische doordenking van het thema 'plotselinge confrontatie met onmacht'. Er is reeds veel literatuur beschikbaar over 'onmacht' in relatie tot bevrijdingsliteratuur en feministische literatuur. Echter, met betrekking tot de plotselinge confrontatie met onmacht, zoals dat zich bijvoorbeeld kan voordoen binnen de politiecontext, maar ook daarbuiten, ontbreekt helaas de theologische doordenking.

Daarnaast zou mijns inziens meer onderzoek gedaan kunnen en moeten worden naar de rol die geestelijk verzorgers, in de zin van pastores, rabbijnen, imams, en dergelijke, kunnen hebben ten aanzien van hulpverleners in bredere zin, dus met inbegrip van onder andere brandweermensen en ambulancepersoneel. Door de beperkte omvang van deze scriptie was daar geen ruimte voor, maar dit zou zeker opgepakt kunnen, mijns inziens zelfs moeten, worden.

Tenslotte zou ik een beroep willen doen op de opleidingskant van de theologie. Besteed, bijvoorbeeld in de Permanente Educatie, aandacht aan de zorg voor hulpverleners, voor de mensen *in* de uniformen. Zoals bleek blijven zij, mijns inziens te vaak, buiten beschouwing als het gaat om nazorg bij rampen, maar ook bij 'gewoon' pastoraat. Creëer een zekere mate van bewustwording omtrent de verantwoordelijkheid die pastores ten aanzien van de hulpverleners hebben, breng collega's met elkaar in gesprek over hun visie op dit thema. Doe dit met mensen die betrokken zijn bij de hulpverleners, die feeling met het onderwerp hebben. Dus voorkom hierbij dat het een 'ivoren toren'-verhaal wordt!

NAWOORD

Nu mijn onderzoek voor mijn masterthesis is afgerond en uitgewerkt, wil ik nog eenmaal terugblikken. Het was een bijzondere, leerzame, periode voor mij. Voor mijn toekomstige loopbaan als predikant heb ik veel extra bagage gekregen. Ik hoop dat deze bagage ook iets bij kan dragen aan ontmoetingen tussen andere predikanten en politiemensen, tussen geestelijk verzorgers van allerlei snit en hulpverleners uit verschillende werkvelden. Ik hoop dat het opnieuw aandacht richt op de zorg en het oog hebben voor *het individu* dat schuilgaat achter de hulpverlener, voor de mensen *in* de uniformen. Binnen rampenplannen, binnen plaatselijk pastoraat, enzovoorts. Ik besluit dan ook met een oproep aan mijn (toekomstige) collega's: laten wij voor die mensen, waar wij 24/7 een beroep op kunnen doen in nood, klaarstaan om hen bij te staan wanneer zij in nood komen en onze hulp kunnen gebruiken!

BIJLAGEN

- 1) Voorbeelden uit de media
- 2) Gespreksverslagen
- 3) Artikelen uit politiebladen
- 4) Documenten in het kader van bedrijfsopvang
- 5) Eindverslag Bijvak Ethiek
- 6) Psalm 121

BIJLAGE 1 VOORBEELDEN UIT DE MEDIA

AD.nl NEDERLAND BUITENLAND SPORTWERELD SHOWBIZZ MEER AD ▾
NEDERLAND

'Doodsbang was ik, hij bleef botsen'

[Aanbevelen](#) [Delen](#) 44 [Tweet](#) 28 [G+](#) 1 [0](#)

Door: Guido van Gorp
28-4-14 - 06:06 bron: AD

BEWAAR



GERELATEERD NIEUWS

-  Agenten vaker doelwit bewuste aanrijdingen
-  Politie scant elke dag 35.000 dreigtweets uit Nederland
-  Nog zeven mensen vast na onrust rond Ajax

MEER OVER
POLITIE

Politiemensen ook privé bedreigd

dinsdag 26 nov 2013, 04:12 (Update: 26-11-13, 13:18)

Hoofdagent zal nooit vergeten hoe verdachte op hem inreed
Politiemensen zijn tijdens controles geregeld slachtoffer van geweld. © Hans Roest.



ANP

Bijna een derde van de politiemensen is in privé-tijd wel eens slachtoffer geweest van arbeidsgelateerd geweld

Kunnen agenten überhaupt wel schieten? Krijgen ze genoeg training in schieten onder stress? Allemaal vragen die opspelen bij het lezen van een bericht dat politieagenten weer iemand neer/doodschieten.

Do 27 feb 2014 21:35 55 min
Informatief AVRO

Algemeen / Binnenland

Gepubliceerd: 16 december 2013
Laatste update: 16 december 2013 17:59

Meer geweld tegen politieagenten

Het aantal geweldsincidenten tegen politieagenten is vorig jaar gestegen met tien procent. Het percentage agenten dat te maken had met agressie en geweld steeg van 51 procent in 2011 naar 61 procent in 2012.

Vrouw probeert agent te wurgen

Bureau Rooijackers & Verster

Dossier: Politiekogels



Avr.

Algemeen / Binnenland

Gepubliceerd: 7 januari 2014 14:36
Laatste update: 7 januari 2014 14:51

Deel: [Twitter](#) [Facebook](#) [G+](#)

Tientallen meldingen geweld bij politiebond

Politiebond ACP heeft de afgelopen dagen tientallen meldingen binnengekregen over geweld tegen politiemensen en andere hulpverleners tijdens de jaarwisseling.

Dits feb 2013

AD 7

Bijna 1 op 10 agenten 'zit in de knoop'

DEN HAAG • Bijna één op de tien politieagenten heeft psychische problemen. Dat blijkt uit een onderzoek in opdracht van minister Opstelten en de Nationale Politie.

Van de politiemedewerkers krijgt 8 procent psychische hulp van bijvoorbeeld een psycholoog of psychiater. De onderzoekers noemen dit percentage 'het topje van de ijsberg'. Uit een eerdere schatting bleek dat een kwart van de politiemensen psychische problemen heeft.

De problemen, zoals overspannenheid of somberheid, kunnen ontstaan als politiemensen met traumatische gebeurtenissen te maken krijgen. Volgens de onderzoekers durven veel agenten vervolgens niet te laten merken dat het slecht met ze gaat. Ze zijn bang om voor 'watje' te worden uitgemaakt of dat hun promotiekansen in gevaar komen.

De onderzoekers pleiten ervoor dat psychische hulp binnen de Nationale Politie goed wordt geregeld. Nu wordt niet altijd een verband gelegd tussen de klachten en het politiewerk. „Erken dat alle psychische problemen in het politiewerk risico's opleveren voor de politieman of -vrouw zelf, voor de collega's en voor burgers,” is het advies aan minister Opstelten.

Algemeen

'Veel agenten hebben minder plezier in werk'

Laatste update: 22 juli 2009 22:33

DEN HAAG - Zes op de tien politieagenten hebben de laatste jaren minder plezier in hun werk gekregen. Bijna vier op de tien twijfelen of ze nog lang bij de politie willen blijven werken.

Veel agenten met stress-stoornis

donderdag 13 feb 2014, 04:46 (Update: 13-02-14, 08:36)



Het aantal agenten dat last heeft van PTSS is veel groter dan tot nu toe gedacht.

ANP

ZEMBLA

HOME | AFLEVERINGEN | NIEUWS | ZEMBLA THEMA'S

ZEMBLA > Seizoenen > 2014 > Waakzaam, dienstbaar en getraumatiseerd >

'PTSS-probleem groter dan gedacht'

12 feb 2014

ZEMBLA

HOME | AFLEVERINGEN | NIEUWS | ZEMBLA THEMA'S | OVER ZEMBLA

ZEMBLA > Seizoenen > 2014 > Waakzaam, dienstbaar en getraumatiseerd

Waakzaam, dienstbaar en getraumatiseerd

donderdag 13 februari 2014

Agent krijgt doden niet meer van netvlies

'Ik voelde 'm weer in mijn handen, rook de benzine'

BARENDRECHT | Jacco Bezuijen (47) heeft als politieagent meer ellende gezien dan goed voor hem is. Een jaar geleden werd bij de Barendrechtse posttraumatische stressstoornis (PTSS) geconstateerd. Hij schreef er een boek over: Hoe mijn jongensdroom een nachtmerrie werd.

MARJOLEIN HENDRIKS

Op de cover prijkt een foto van de kleine Jacco, verkleed als sheriff. Zijn oogjes twinkelen. „Ik kreeg enorm op tegen de plaatselijke koddedokter in mijn geboortedorp 'ter Aut. Ik wilde ook boeven vangen.' Wanneer de volwassen Bezuijen bij de verkeerspolitie terechtkomt, ontdekt hij de minder romantische kant van het vak.

„Mijn werk bestond voornamelijk uit het opnemen van aanrijdingen met letsel en dodelijke afslagen. Bomen



Jacco Bezuijen schreef een boek over PTSS. 'Ik hoop dat het anderen helpt.' FOTO VICTOR VAN BREIJNEN

BIJLAGE 2

GESPREKSVERSLAGEN

- a) Politie­man die betrokken was bij de strandrellen in Hoek van Holland (2009)
- b) Politie­man die circa 25 jaar geleden betrokken was bij een schietincident
- c) Onderzoeker, socioloog, van ‘buiten’ de politie
- d) Onderzoekster, in dienst van politie­academie
- e) Emeritus-predikant, die voor zijn predikantschap werkzaam was bij de politie en betrokken was bij het pastoraatteam van het ACP
- f) Predikante die werkzaam was in een plaats waar een drama plaatsvond (meerdere doden), waar nationale media-aandacht voor was
- g) Predikant die werkzaam was in een plaats waar een drama plaatsvond (kind omgebracht), waar nationale media-aandacht voor was

BIJLAGE 2A: VERSLAG N.A.V. GESPREK MET POLITIEMAN (STRANDRELLEN IN HOEK VAN HOLLAND)

Via een lokaal christennetwerk van de politie werd ik in contact gebracht met een politieman die betrokken was bij de strandrellen in Hoek van Holland. In het gesprek vroeg ik hem hoe hij het incident heeft verwerkt. Hij gaf aan dat hij, naar zijn idee, niet zoveel last heeft gehad van het incident. Andere incidenten deden meer met hem. Het ging daarbij om een reanimatie van een baby die nog met de navelstreng vastzat aan de moeder en een situatie van huiselijk geweld, waarbij een vader zijn vrouw en kinderen mishandelde, maar wel streng christelijk was. 'Hoek van Holland' komt wat dat betreft 'pas' op de derde plaats.

Bij de babyreanimatie leerde hij hoe belangrijk praten was. Zijn vrouw merkte dat hij anders ging doen, waar hij dat zelf niet zag. "Iedereen was gek, behalve ik". Praten heeft hem er destijds doorheen geholpen en was ook belangrijk na Hoek van Holland. Hierbij merkte hij vervolgens wel op, dat bij de behoefte om te praten het vooral van belang was dat mensen niet nieuwsgierig waren, maar echt wilden weten hoe het met *hem* ging.

Waar hij voorts last van had, was met name de media. Aangezien hij in eerste instantie dacht het dodelijke schot gelost te hebben (wat uiteindelijk niet zo bleek te zijn), werd er in de media veel over hem geschreven. Bij een schietincident een jaar later, stond er slechts een kort stukje in de krant. Daarnaast liep hij vast met het gebod 'dat je niet mag doden'. De uitleg van het gebod door een predikant hielp hierbij.

Tenslotte wees hij nog op de ervaring van een collega. Diegene kon tijdens de strandrellen niet handelen, omdat hij met collega's ingesloten raakte, maar hoorde wel wat er gebeurde. Deze collega heeft veel last gehad van de onmacht die hij toen ervaren heeft.

Bij mijn vraag naar de rol van het thuisfront, gaf de politieman aan dat zijn thuisfront bijzonder is in die zin, dat zijn vrouw ook bij de politie werkt. In het geval van Hoek van Holland moest zij er ook naartoe en kwam vast te zitten tussen hooligans. Dat heeft diepe indruk op haar gemaakt. In de tijd die volgde hadden ze vaker ruzie dan anders. Beiden wilden de 'de eikel uithangen'. Beiden moesten hun eigen verhaal kwijt. Dat maakte het wel wat lastig.

Ten aanzien van collega's waren zijn ervaringen wisselend. Sommigen willen je ineens spreken, omdat ze dan gesproken hebben 'met iemand die erbij was'. Anderen waren er wel bij, maar komen met een heldenverhaal dat niet klopt. Tenslotte zijn er collega's die er niet zoveel over zeggen, maar met wie je je juist daardoor wel sterk verbonden voelt. Met dat soort collega's kon hij wel praten.

Als het gaat om de opvang, geeft deze politieman aan het geluk te hebben gehad bij een speciale eenheid te werken, waardoor hij *verplicht* met een psycholoog moest praten. Van de collega's van zijn eenheid hebben minder mensen 'er last van gekregen'. Aan de opvang van het BOT heeft hij daarentegen niet veel gehad.

Vervolgens vroeg ik naar de rol van zijn eigen predikant in de nazorg. Is de wijkpredikant langsgelopen? Heeft hij gevraagd hoe het ging? Helaas bleek dit een teleurstellende ervaring te zijn geweest. Toen de politieman voor het eerst na de strandrellen naar een kerkdienst toeging, werd er door de predikant gebeden voor het slachtoffer. "Dat kwam wel even bij me aan. Alsof hij zo onschuldig was. Uit beelden is gebleken dat hij vanaf het begin af aan etterde", aldus de politieman. Zijn vrouw stond na het gebed op, om te zeggen dat dit pijnlijk was. Hijzelf zat verkrampd naast haar. Van de predikant heeft de politieman echter nooit meer wat gehoord.

Hij, de politieman, liep vervolgens wel vast op het 'Gij zult niet doden'. Daarop heeft hij een predikant benaderd in de wijk waarin hij werkt. Die mailde een uitleg van het gebod, wat ervoor zorgde dat er een last van zijn schouders viel. Ook werd hij aangesproken, door kerkenraadsleden van die gemeente, zo bleek later. Zij vroegen hoe het ging. Niet naar wat er gebeurd was. Dat was fijn.

Op mijn vraag wat hij gemist heeft in het verwerkingsproces, gaf hij aan vooral praktische dingen gemist te hebben, toen, daar, in Hoek van Holland. Een voorbeeld vormt de registratie

van wie er betrokken waren. Hijzelf werd opgevangen, maar zijn vrouw viel erbuiten. Men beseft niet dat zij er ook bij betrokken was. Voor haar was er dus ook geen BOT, geen psycholoog, geen nagesprek, niets. Ook kreeg zij geen uitnodiging voor bijeenkomsten later. Dat geldt overigens ook voor een andere collega, die als enige van haar district betrokken was bij Hoek van Holland. Zij had haar mond daarover gehouden, anderen vroegen niets. Het gevolg was dat ze is vastgelopen.

Vanuit de organisatie was vervolgens geen oog voor het thuisfront. In het specifieke geval van deze politiemans werd zijn vrouw niet benaderd als 'betrokken collega', maar ook niet als 'thuisfront'.

Toen ik vroeg naar de invloed van Hoek van Holland op het werk van nu, gaf mijn gesprekspartner aan zich sneller te irriteren aan collega's die zijns inziens niet op de juiste manier reageren op meldingen. Wanneer hij vervolgens samen rijdt met jonge agenten, spreekt hij van tevoren altijd casussen door. "Dit kan gebeuren, wat doe je dan. Je kan beter afschalen, dan opschalen, denk ik altijd". Daarnaast merkte hij dat hij in de tijd na Hoek van Holland een stuk alerter was, zeker toen er vuurwerk kwam. Dit heeft echter maar kort geduurd.

Als het gaat om 'Bijbelteksten', speelde met name het gebod van het niet mogen doden een rol. Daar liep hij tegenaan. Teksten tot steun in die tijd kon hij nu niet echt meer noemen.

Vervolgens vertelde hij dat hij normaal niet zoveel met 'tekenen' heeft, waar zijn vrouw dat wel heeft. Terugkijkend op Hoek van Holland stelt hij echter: "het idee dat vijfentwintig tot dertig van ons tegen zeshonderd mensen die alleen maar flessen met zand gooiden en opnieuw gooiden... dat er dan maar één fles een achterhoofd van een collega geschampt heeft en verder niet ... dat is haast niet voor te stellen". Normaal gesproken zouden toch een aantal collega's geraakt moeten zijn, want het was ook pikdonker, aldus de politiemans. "Dat moet wel leiding geweest zijn, achteraf".

Op mijn vraag of hij iets met het verhaal van David – de man naar Gods hart die van alles deed wat aardse wetten verbieden – kan, gaf hij aan dan te denken aan het verhaal met Uria. Tegelijkertijd is het ook eng: David koos er zelf voor, "wij moeten vanuit ons beroep geweld gebruiken". Met een tekst als het eten van de toonbroden (handelen tegen voorschriften in, omdat je niet anders kan), heeft hij vervolgens niet echt iets. "Want dan krijg je zoiets van: wanneer mag je stelen?"

Vervolgens bracht ik Psalm 23 in het gesprek in. In een ander gesprek, opgenomen als bijlage 1e, kwam deze psalm ook naar voren. Zelf had ik daar mijn twijfels bij, aangezien ik het gedeelte 'het zal mij aan niets ontbreken' nogal tegenstrijdig met de ervaren werkelijkheid achtte. Mijn gesprekspartner gaf aan dat deze woorden zijn uitgesproken door David en dat het niet zo was dat het hem toen aan niets ontbrak. Daardoor is deze psalm troostrijk.

In het algemeen gaat het er zijns inziens ook vooral om dat Bijbelteksten troostrijk zijn. "En dat je ziet dat je niet de enige bent die dit doormaakt". Dat het verhaal van iemand die het duizenden jaren geleden ook mee maakte, zoals David, is opgeschreven. Dat is belangrijk.

Tenslotte zette ik de stap naar mijn rol als predikant. Mijn visie op de rol van een predikant is het vragen naar hoe het met de man/vrouw *in* het uniform gaat (dus: hoe gaat het met je, in plaats van: wat is er gebeurd) en het in het oog houden van het thuisfront (hoe gaat het met hen, hoe functioneert de politiemans/vrouw in het gezin). Dit bracht ik echter nog niet in het gesprek in. Ik vroeg wat mijn rol zou kunnen zijn als predikant en waar ik oog voor zou moeten hebben.

Mijn gesprekspartner gaf aan dat het omzien naar het thuisfront een belangrijke rol voor predikanten zou kunnen zijn. Het thuisfront valt nu namelijk overal buiten. Daarnaast is het belangrijk dat je als predikant betrokken bent bij je mensen. Vanuit het gesprek zou ik daar nog aan willen toevoegen dat het belangrijk is om de juiste vragen te stellen en dus niet nieuwsgierig te zijn. Tenslotte ook dat het van belang is oog te hebben voor *alle* betrokkenen (denk aan het bidden voor het 'slachtoffer').

BIJLAGE 2B: VERSLAG N.A.V. GESPREK MET POLITIEMAN (SCHIETINCIDENT CA. 25 JAAR GELEDEN)

De tweede politieman, die ik in het kader van mijn onderzoek heb gesproken, was eind jaren '80 betrokken bij een schietincident. In het gesprek gaf hij aan na het incident goed opgevangen te zijn, door zijn ploeg, zijn chef en een docent van de schietopleiding. In die tijd was er nog geen BOT-team, vandaar dat een dergelijke opvang ontbrak. Met name de aanwezigheid van de docent van de schietopleiding heeft deze politieman fijn gevonden. "Die heeft vaker met dat soort verhalen te maken en weet ook van het juridische aspect", aldus de politieman. Aan zijn chef heeft hij daarnaast ook veel gehad.

Als het gaat om de opvang, ging er een ding mis. Hijzelf werd opgevangen, omdat hij geschoten had. Zijn maat, echter, werd wel door de ploeg opgevangen, maar verder niet, aangezien die niet had geschoten. "En dat terwijl hij langer geconfronteerd is geweest met de dreiging. Ik was met een specifieke jongen bezig, die mij bedreigde, mijn maat had in de gaten dat er een hele groep om ons heen kwam staan. Hij trok zijn wapen ook veel sneller dan ik. Maar hij schoot niet".

De maat van mijn gesprekspartner heeft na het incident lang thuisgezeten en niet op straat gewerkt. Hij worstelde met vragen als: "Waarom schoot ik niet?", "Had ik niet eerder moeten schieten?". Mijn gesprekspartner daarentegen is van mening dat hijzelf wel goed werd opgevangen. De aandacht voor de andere betrokkenen, die er niet was en wat er nu vermoedelijk meer is vanwege het BOT, is en blijft dan ook een aandachtspunt.

Vervolgens gaf de politieman aan dat het in deze situatie het belangrijkste is "dat je een time-out neemt. Of daartoe gedwongen wordt". Het gaat om een periode van rust voor je weer aan het werk gaat. "Om het te doorlopen en te doorleven. Niet herbeleven, maar doorleven. Het er echt over hebben".

Wat de politieman naderhand ook meemaakte is dat een andere maat, die niet betrokken was bij het incident, een cassettebandje had van het incident. "In de meldkamer was alles opgenomen. Hij gaf het me. In de auto luisterde ik ernaar. Ik hoorde de schoten, de jongeren tegenover ons en collega's die riepen: 'het gaat mis!'. Toen werd ik niet goed. Ik kon niet verder rijden. En toen kwamen ook de vragen op: kan ik dit werk wel doen? Kan ik bij de politie blijven? Ben ik geschikt? Dit was mijn laatste dag bij de politie." De dag erna kwam zijn schietdocent bij hem langs, die hem naar maatschappelijk werk doorverwees.

Toen hij daar vertelde hoe hij erover dacht, gaven ze aan dat dit heel normaal is. Misschien was het niet de juiste manier waarop het aan de orde kwam, middels het cassettebandje, maar het is wel normaal. Doordat maatschappelijk werk dit vertelde, kreeg hij het gevoel toch geschikt te zijn. Mijn gesprekspartner: "Het zou fijn geweest zijn als ik dit van tevoren wist. Dat je weet dat dat soort gevoelens kunnen komen. Dat anderen, zoals maatschappelijk werk, uitleggen van wat er gebeurt." Daarbij bedoelde hij met 'van tevoren' overigens 'kort na het incident', dus voorafgaand aan de mogelijke reacties.

Het thuisfront van mijn gesprekspartner vormde in die tijd zijn ouders en zus. Zij reageerden met begrip. Ze waren ook geschrokken. "Ik ontving vooral ouderlijke warmte". Het thuisfront was er met name om te zorgen, niet zozeer om te praten. Daarbij ging het voor hem om "de eerste cirkel van thuisfront", oftewel, het gezin. In die cirkel kon hij wel praten. Het was echter vooral belangrijk voor hem dat daar veiligheid was en rust.

Over het praten met het thuisfront "in de tweede cirkel" gaf hij voorts aan dit altijd ongemakkelijk gevonden te hebben. "Daar komt vaak sensatie bij, of nieuwsgierigheid, of iets als 'ze moeten ... met ze doen'".

Met betrekking tot zijn leidinggevende gaf de politieman tenslotte aan dat diens rol ook van belang was. Hij, de leidinggevende, kwam bij hem thuis. Met hem sprak mijn gesprekspartner over het incident. Ze zijn nog steeds bevriend en terugkijkend zeggen ze weleens dat hun vriendschap toen begonnen is. Toen was hij degene, die naar hem vroeg.

Vervolgens kwam het gesprek op de rol van een predikant. Deze politieman is niet kerkelijk betrokken, maar had wel ideeën bij do's and don'ts voor predikanten. Allereerst: luisteren! Dat is cruciaal, aldus mijn gesprekspartner.

Voorts gaf hij aan dat er zijns inziens twee manieren zijn om contact te hebben vanuit een netwerk. Allereerst met een wijkagent, waarbij de politieman of -vrouw in dienst is. Daarnaast ook met politiemensen in de kerkelijke wijkgemeente, in de privésfeer. In alle gevallen moet het echter niet geforceerd worden. "Dus als iemand in jouw woonplaats iets heeft meegemaakt, maar daar niet woont of normaliter werkt, is het niet handig als hij/zij dan naar jou moet komen voor een gesprek." Met een gemeentelid gaat het natuurlijk wat meer vanzelf. Ook kan je als predikant contact opnemen met maatschappelijk werk, zodat die mensen naar je kunnen doorverwijzen. Dat geldt ook voor de wijkagent.

Wanneer er contact is, gaat het vooral om het luisteren en moet je niet te snel met het geloof aankomen. "Dan kun je de schijn van zeltjes winnen krijgen". Hij raadde mij dan ook aan na te denken over de rol van de predikant ten aanzien van moslims en dergelijke. "Kun je met ze in gesprek? Kun je er voor hen zijn? Of niet?". Het belangrijkste, zo concludeerde hij, is vragen hoe het met mensen gaat. En luisteren.

Op mijn vraag of er nog andere punten zijn waar ik als predikant oog voor zou moeten hebben, gaf mijn gesprekspartner tenslotte nog drie tips. Allereerst raadde hij een proactieve benadering aan. "Dus van tevoren kenbaar maken: mocht je in een dergelijke situatie terechtkomen, ik heb er wat mee en heb het in mijn scriptie onderzocht. Dan krijg je nog meer vertrouwen. En komen mensen naar jou toe, als ze in zo'n situatie belanden".

Vervolgens is het belangrijk om jezelf ook in netwerken bekend te maken als predikant. Tenslotte raadde hij aan verdere kennis van PTSS te vergaren, zodat je signalen kunt oppikken en symptomen kunt herkennen.

BIJLAGE 2C: VERSLAG N.A.V. GESPREK MET ONDERZOEKER (SOCIOLOOG, 'VAN BUITEN' DE POLITIE)

De eerste onderzoeker die ik sprak, komt 'van buiten' de politie, in die zin, dat hij niet verbonden is aan de Politieacademie, maar wel onderzoek doet naar de politie. Dit, zowel in opdracht van de politie als uit eigen initiatief. Van huis uit is hij socioloog. In de jaren '90 deed hij een onderzoek in het kader van een evaluatie van de nationale ombudsman na tien jaar. Zijn onderdeel van dit onderzoek had betrekking op de evaluatie vanuit de politie, als "een van de 'leveranciers' van klachten". Op die wijze is hij als onderzoeker de politiewereld ingerold. Zo onderzocht hij vervolgens het politieel vuurwapengebruik en kwam hij in het onderzoek naar geweld in politiewerk terecht.

Bij mijn vraag naar zijn huidige onderzoeksterrein, gaf de onderzoeker aan zich te richten op onder meer geweld van en tegen politieagenten, op de cijfers, de opleiding/training en aansturing en op specialismen, zoals de ME of het arrestatieteam, een en ander vanuit bestuurswetenschappelijk perspectief. Ook onderzoekt hij het effect van bepaalde munitie. Daarnaast gaf hij aan dat zijn onderzoek niet alleen nationaal gericht is, maar ook Europees en internationaal.

Een onderzoeksgebied dat zijn interesse heeft, maar waar hij nog geen nader onderzoek naar heeft kunnen doen, betreft vervolgens suïcide door politiemensen. Tot op heden heeft hij wel een inventariserend onderzoek kunnen doen, maar hij zou er graag dieper op ingaan.

Voorts vroeg ik naar de door hem gehanteerde definitie van geweld. Geweld is zijns inziens heel breed: ook intimidatie valt er onder. In zijn onderzoek gaat hij uit van de definitie zoals die in de politiewet wordt uitgewerkt, maar in zijn verhaal maakt hij het altijd breder.

Om een beter beeld te krijgen van wat er met een politieagent gebeurt, nadat hij of zij geschoten heeft, vroeg ik vervolgens naar de verloop van het proces vanaf het geweldsincident. Het ging mij daarbij om de korte en lange termijn, op juridisch en praktisch vlak. De onderzoeker

gaf aan dat de rijksrecherche de enige constante factor in deze vormt. “Die onderzoekt het geval vanuit een strafrechtelijk stramien. Justitie beoordeelt de rechtmatigheid van het schieten”. De rijksrecherche hoort de agent die geschoten heeft in principe binnen 24 uur, waarbij overigens wel rekening gehouden wordt met de omstandigheden.

Volgens de onderzoeker stelt de rijksrecherche de juiste vragen. Ook praktische, bijvoorbeeld rond goede rechtsbijstand. Vervolgens leggen ze uit wat er gaat gebeuren. (*Hierbij gaat het om hetgeen wat in formele zin volgt dus niet qua emotionele reacties, MEV*). De kennis die agenten daarvan hebben voorafgaand aan een dergelijk incident, hangt onder meer af van de leidinggevende. Voorts geeft de rijksrecherche aan dat de politieagent(e) zijn/haar emotionele verhaal niet aan een rijksrechercheur moet vertellen, aangezien diegene gericht is op waarheidsvinding en opsporing. (*Wel als het gaat om wat er gebeurd is, maar ‘zakelijk’, geen zaken als schuldgevoelens e.d., MEV*). Daarnaast geeft de rijksrechercheur aanwijzingen als “zorg dat je werk afkomt en dat je naar een vertrouwde plek kan gaan”. Ook dat je niet teveel met betrokkenen moet willen praten. “Jij weet wat je deed en waarom. Anders gaan anderen dat voor je invullen”²³¹.

Collega's en leidinggevenden reageren wisselend op schietincidenten. Tenslotte lopen ook de ervaringen met het BOT, dat de eerste opvang verzorgt, uiteen. De onderzoeker wijst erop dat verschillende politiemensen er juist geen behoefte aan hebben om ineens het verhaal te moeten delen met iemand die ze niet kennen.

Vervolgens ging ik in op literatuur over politiewerk en dat met name over geweld door en tegen de politie. Ik stelde dat daarin vooral cognitief naar de zaak gekeken wordt, rationeel dus, en vroeg of er ook onderzoek wordt gedaan naar de emotionele kant. Naar de mens in het uniform. Naar toerusting vooraf en evaluatie achteraf (wat doet het met je, en dergelijke). De onderzoeker gaf aan dat er niet veel onderzoek naar gedaan wordt. Zelf doet hij het niet, omdat het niet zijn vak is. Anderen doen het ook niet. Wel heeft de onderzoeker een relevant onderzoek van een student begeleid. Daarin ging het om de vraag: “Hoe beslist een agent om te schieten: wat neemt hij waar, wat is het kader, hoe valt het besluit?”. Maar veel meer onderzoek is niet gedaan.

Op mijn vraag omtrent onderzoek naar de persoonlijke gevolgen voor politiemensen die te maken krijgen met geweld, gaf de onderzoeker aan dat er naar aanleiding van een onderzoek in het kader van PTSS “professionele weerbaarheid” kwam, “een eenmalige meerdaagse training”, waarvan de onderzoeker weet dat veel mensen die dit programma volgden aangegeven hebben “er niet veel wijzer van te worden” en het als “afvinkcursus” te beschouwen.

Aandacht en opvang voor de collega's die getuigen zijn geweest van het geweld, zonder dat ze het zelf hebben toegepast, is voorts niet vanzelfsprekend. Ook wordt er geen onderzoek naar gedaan. “Je mag blij zijn met een goede chef”, aldus de onderzoeker.

Rond degene die geweld heeft aangewend, staan vaak collega's die zich om hem of haar bekommeren. Leidinggevenden krijgen het voorts wel in de opleiding, maar daar zitten toch weinig “softe elementen” in, zo stelt de onderzoeker, “de P-kant (*personeelskant, MEV*) is op zijn best een ondergeschoven kindje”. Begeleiding zou dan ook beter kunnen.

Vervolgens ging ik in op de vraag wat mijn rol als predikant zou kunnen zijn in een dergelijke situatie. Ik vertelde over mijn ideeën rond het “langsfietsen om te vragen hoe het met iemand gaat”, met degene in het uniform, en zijn of haar thuisfront. Volgens de onderzoeker, die geen kerkelijke achtergrond heeft, kan dit idee zeker werken, “maar dan moet je wel zichtbaar zijn”. Als voorbeeld noemde hij vervolgens zijn eigen woonplaats. “Ik weet waar de kerken zijn, maar de dominees ken ik niet. Ook in het wijkblad, waar bijvoorbeeld ook de wijkagent iets in schrijft, zie je ze niet. Als je je wel aankondigt, heb je kans dat er wel gebruik van wordt gemaakt.

²³¹ Zie voor het verhaal van een rijksrechercheur overigens bijvoorbeeld Groot, Y. de, (2014), ‘Rijksrechercheur Anne Molenaar: ‘Wij doen gedegen onderzoek en er is ruimte voor emoties’, *Politiebericht. Bondsmaagazine ACP*, 1 (2014), 14vv.

Dan ben je een aanspreekpunt, iemand die belangeloos met je mee kan/wil denken. Dat is belangrijk”.

Als do's and don'ts stelt hij vervolgens: 1) stel je bescheiden op, 2) stel vragen: jij weet het niet, maar je wilt weten wat de mensen weten, om zelf meer te weten (vanuit de sociologie gedacht). Wat betekent deze ervaring? Hoe ga je ermee om? En als het weer gebeurt? Hoe ga je er dan mee om? Harnassen? Het is namelijk niet in de politieorganisatie geborgd dat er iemand vragen stelt. Een punt om oog voor te hebben wordt gevormd door “mensen die niet hetzelfde geloof hebben en hoe je daar wel of niet een gesprekspartner voor kunt zijn”.

Tenslotte wees de onderzoeker ook op het belang van ruimte, al dan niet in fysieke zin, om stil te staan bij ingrijpende incidenten. Als voorbeeld noemde hij dat het monument bij de Naald in Apeldoorn (dat er gekomen is naar aanleiding van de gebeurtenissen op Koningsinnedag 2009, toen Karst T. bij zijn zelfdoding 7 mensen doodreed) nog regelmatig bezocht wordt door mensen van de politie en andere hulpdiensten.

BIJLAGE 2D: VERSLAG N.A.V. GESPREK MET ONDERZOEKER (‘VAN BINNEN’ DE POLITIE)

Naast een socioloog van ‘buiten’ de organisatie, heb ik ook een gesprek mogen hebben met een onderzoekster van ‘binnen’ de organisatie. Zij is verbonden aan de politieacademie. Op mijn vraag naar haar functie en onderzoeksterrein gaf zij aan onderzoek te doen naar “succesvol functioneren in uitdagende omstandigheden. Weerbaarheid betreft daar drie domeinen, te weten 1) fysiologisch (lichaam), 2) psychologisch (geest/mentaal) en ‘spiritologisch’ (bewustwording en verbinding)”. Dat wordt vervolgens uitgezet tegen a) individu, b) team en c) organisatie, waardoor negen vakken ontstaan. Daarom trent lopen nu 40 onderzoeken.

Vervolgens gaf ze aan dat er onder andere onderzoek wordt gedaan naar de vraag welke zingevingvragen spelen in politiewerk en naar de vraag hoe geestelijke verzorging daar een rol in zou kunnen spelen. De conclusie naar aanleiding van de voorlopige resultaten is dat dit een belangrijke rol zou kunnen zijn.

Op mijn vragen of er onderzoek gedaan wordt naar de persoonlijke gevolgen voor politiemensen die te maken krijgen met geweld en/of onmacht en hoe het thuisfront hiermee omgaat, gaf de onderzoekster aan dat er nu een metaliteratuurstudie gedaan wordt, waarin gekeken wordt wat er reeds verschenen is over deze thema's in witte literatuur en daarbuiten (dus ook in scripties). Hierbij gaat het voornamelijk om de gevolgen in de persoonlijke sfeer, om ‘moral injuring’. Daarnaast wordt in samenwerking met het veteraneninstituut onderzoek gedaan naar de specifieke gevolgen van uitzendingsituaties voor de gezinssituatie bij militairen. Het gezin wordt nu niet systematisch betrokken, aldus de onderzoekster.

Tevens geeft zij aan dat er een cursus “mentale krachttraining” gegeven wordt. Daarbij gaat het om de vragen 1) waar kun je controle over hebben? en 2) hoe ga je om met situaties waarin dit niet lukt? Hierin is de rol van de geestelijk verzorger haar inziens belangrijk.

Voor collega's die getuige zijn van geweld, zonder dat ze het zelf hebben toegepast, komt vervolgens ook steeds meer aandacht. Via het BOT wordt iedereen benaderd, stelt de onderzoekster.

Uit het gesprek tot nu toe krijg ik als vragensteller de indruk dat alles wat ik op tafel leg als onderzoeksterreinen inderdaad wel wordt gesignaleerd, dat men ziet dat hier iets gebeuren moet en dat er vaak al onderzoek naar gedaan wordt. Vanuit gesprekken met praktijkmensen kreeg ik echter een ander beeld. Een extra vraag die ik op dit moment dan ook in het gesprek inbracht, was: hoe groot is de kloof tussen theorie en praktijk? De onderzoekster stelde: “de kloof tussen de theorie met de gewenste situatie en de praktijk is groot. Bewustwording vinden we daarom erg belangrijk”.

Vervolgens keerde ik terug naar de vragen die ik had voorbereid en ik vroeg dan ook hoe politiemensen, die een geweldsituatie of een situatie waarin zij geconfronteerd werden met

onmacht meemaakten, opgevangen worden. De onderzoekster gaf aan dat dit gebeurt in overeenstemming met de richtlijnen, met het protocol, na twee weken en na twee maanden. Bij mijn vraag naar de voorbereiding van de mensen vooraf, in praktisch en mentaal opzicht, wees de onderzoekster op de driedaagse “mentale krachttraining”. Daarnaast stelde ze dat er veel wordt geoefend, maar dat je vanzelfsprekend niet alles kunt oefenen. Voorts moet “informatie over de stappen die volgen na bijvoorbeeld vuurwapengebruik” eigenlijk komen “van chefs of oudere politiemensen, zo van: dit ga je nu meemaken”. Nu wordt echter vooral gewaarschuwd voor de rijksrecherche, “die als matennaaiers worden bestempeld”. Informatie geven over wat er gebeurt na vuurwapengebruik tijdens de opleiding is iets wat wel al gebeurt, maar de onderzoekster merkt hierbij wel op dat “er in de veelheid der dingen in het onderwijs, niet teveel waarde gehecht moet worden aan het onderbrengen in het onderwijs. Het wordt wel behandeld, maar er wordt zoveel behandeld. Vaak blijft het niet hangen”. Op mijn vraag of het dan niet aangeboden moet worden bij verandering van functie naar een functie met verhoogd risico op dit soort ervaringen, stelde mijn gesprekspartner dat dit eigenlijk al tijdens de opleiding kan gebeuren, als ze bij DHV (*Directe hulpverlening, MEV*) meelopen. Wat dat betreft bleef ik met de vraag zitten, waarom het niet duidelijker van tevoren wordt verteld...

Na mijn vraag over de wijze van opvang, was mijn aansluitende vraag of er onderzoek wordt gedaan naar de waardering van de opvang. De onderzoekster gaf aan dat dit heel wisselend is. “Net als met de mentale krachttraining. De een zegt dat het z’n leven veranderd heeft, de ander vroeg zich af wanneer hij weg kon. Dat hangt ook af van de groep en de chef. Die is er ook bij. Als er binnen de groep al spanningen zijn, loopt het veel minder. Ook wanneer de chef niet echt zin heeft. Tenzij de docent van de politieacademie dat kan omkeren”.

Met betrekking tot de mogelijke rol voor een predikant in een dergelijke situatie stelde mijn gesprekspartner dat het van belang is bewust en actief te zijn. Voorts, dat het van belang is om oog te hebben voor de hulp vanuit de organisatie. (“Dus samenwerken en checken of je wel nodig bent. Als er een geestelijk verzorger betrokken is, kan je je terugtrekken”).

De grootste waardering van geestelijke verzorging is overigens het ambtsgeheim, zo stelt de onderzoekster, en dat hebben predikanten natuurlijk ook. (*Dan loop je dus geen risico dat het je functioneringsgesprek en dergelijke kan beïnvloeden, MEV*). In het kader van do’s and don’ts verwijst mijn gesprekspartner naar wat eerder in het gesprek naar voren kwam: “bewust en actief zijn, met aandacht voor de betrokkenheid van mogelijke deskundigen in de politieorganisatie”. Daarnaast heeft ze nog twee aanraders qua literatuur: de Blauwdruk Mentale Zorglijn Politie en Richtlijnen psychosociale ondersteuning geüniformeerden²³².

BIJLAGE 2E: VERSLAG N.A.V. GESPREK MET EMERITUS-PREDIKANT (EERDER WERKZAAM BIJ POLITIE, BETROKKEN BIJ PASTORAATTEAM ACP)

Mijn gesprekspartner is na een aantal jaar werkzaam te zijn geweest bij de politie, predikant geworden. Inmiddels is hij met emeritaat. In de tijd dat hij predikant was, is hij verbonden geweest aan het pastoraatteam van het ACP. Ik vroeg hem allereerst op welke manier hij het contact met politiemensen in het algemeen vormgaf als predikant. Hij gaf aan dat het hem bij begeleiding er niet om ging “de ander bij de kerk te laten komen, bij de kerk te krijgen. Maar wel om het aandragen van openingen vanuit het Evangelie”. Ten aanzien van het gebruik van Bijbelteksten stelde hij dat het niet gaat om het strooien met Bijbelteksten, maar juist om het hebben van de teksten in je achterhoofd en die te gebruiken, zonder ze te noemen. Wat zijns inziens erg belangrijk is, zijn de vragen: “Hoe gaat het met hem/haar?”, “Hoe gaat het in zijn/haar gezin?” en “Hoe functioneert hij/zij daarbinnen?”.

Op de vraag of mijn gesprekspartner baat heeft gehad bij zijn ervaringen met politiewerk in de ontmoeting met politiemensen die (potentieel) traumatische gebeurtenissen hadden

²³² Beide documenten heb ik gebruikt in hoofdstuk 2.

meegemaakt, gaf hij aan dat dit inderdaad het geval was. “Tijdens een van mijn eerste dagen als agent kreeg ik te maken met een dodelijke aanrijding. Hierbij was een kind van twaalf betrokken. Ik moest zijn duim van straat oppakken. Dat kwam hard aan. Het riep twijfels bij mij op. Kan ik dit werk aan? Moet ik dit blijven doen? ’s Avonds kwam een chef met mij praten. Dat hielp. Daardoor kon ik verder”. Voorts: “Wat ik ook meemaakte was dat een vrachtwagen achteruitreed, nadat hij getankt had. De chauffeur zag niet dat er een kind de straat op vloog. Dat kind kwam tussen de vrachtwagen en de aanhanger terecht. Ook dit kwam hard bij mij aan. Als ik later van zoiets hoorde, wist ik wat diegene op dat moment gevoeld moest hebben”. In die tijd werd de opvang voor mijn gesprekspartner gevormd door zijn thuisfront. Vanuit de politie of een predikant of iets dergelijks, is hij niet benaderd. *(Bij de eerste situatie wel door zijn chef, maar niet vanuit structureel oogpunt, vanuit ‘officiële opvangkanalen’, MEV).*

Vervolgens stelde ik de vraag wat hijzelf, als predikant, deed wanneer hij kennis had van een potentieel traumatiserende gebeurtenis, bijvoorbeeld een dodelijk schietincident, waarbij mogelijk een van de politiemensen in zijn wijk betrokken was. Hij ging in dat geval naar het betrokken gemeentelid toe, “om te kijken hoe het daar gaat. Met hem/haar en het gezin”. Daarnaast om een luisterend oor te bieden.

Het pastoraatteam bij het ACP laat in dergelijke gevallen ook weten dat het pastoraatteam beschikbaar is. Dit team is eind jaren ’80 ontstaan. Het doel was dat er een aanspreekpunt per provincie zou zijn. Pastoraat vormt de kerntaak, soms verwijzen de leden politiemensen ook door.

Uit de ervaringen van mijn gesprekspartner komt naar voren dat er in dergelijke situaties vooral behoefte was aan een vertrouwd iemand “waar je tegen aan kunt praten, die een arm om je heen legt, die je laat merken dat je niet alleen bent, die een aanspreekpunt is”. Hierbij speelt op de achtergrond vervolgens ook mee dat je iets van een gelovige achtergrond bij je hebt, en eventueel een Bijbelverhaal of tekst, zonder te projecteren.

Bij mijn vraag naar de bronnen waaruit mijn gesprekspartner putte, noemde hij qua Bijbelteksten Psalm 23, het verhaal van de Goede Herder, Romeinen 8 (niets zal ons scheiden) en Joh. 3:16 (Alzo lief heeft God de wereld gehad...). Psalmen omschrijft hij als “woorden van mensen in bepaalde situaties, die dat onder woorden brengen”. Ook de verhalen van David, met Goliath, Batseba, Saul, Absalom en dergelijke, zijn verhalen die zijn “opgeschreven om te gebruiken, niet voor dogmatische verhalen eromheen”. Tenslotte wees hij nog op de zegen, met gebruik van de woorden: “De Heer zegent je en behoedt je, de Heer doet zijn aangezicht over je lichten en is je genadig. De Heer verheft zijn aangezicht over je en geeft je vrede”.

Het contact met politiemensen, vanuit het pastoraatteam van het ACP, vond voorts plaats in de vorm van gesprekken. Als voorbeeld noemde mijn gesprekspartner het contact met de weduwe van een politiemans. Langzaam droeg hij deze zorg over aan anderen in de directe omgeving. Dit onder de regel “wel je terugtrekken, niet je ervan aftrekken”.

Thema’s die een belangrijke rol spelen in de gesprekken zijn voorts onmacht, in de zin dat mensen in een situatie terechtkomen waar ze zelf niet meer uitkomen, en ook schuld(gevoelens). Mijn gesprekspartner is zelf niet geconfronteerd geweest met een schietincident. Indien hij in contact zou komen met iemand die daar wel bij betrokken is geweest, zou hij vragen stellen als “Waarom schoot je, wat voelde je, wat dacht je, hoe kwam je ertoe”. Deze vragen “geven een opening om het *(eventuele, MEV)* schuldgevoel bepraatbaar en hanteerbaar te maken, zodat hij of zij niet met een schuldgevoel blijft zitten. Van belang hierbij is om de persoon zelf zijn of haar verhaal te laten vertellen”.

Als do’s and don’ts voor ‘gewone’ predikanten die met politiemensen, die (potentieel) traumatische gebeurtenissen hebben meegemaakt, in contact komen, stelt hij: “Stel je nooit op als degene die weet hoe het zit en moet en in de toekomst moet”, voorts: “ga goed na waar het probleem zit, laat de ander vertellen en denk niet na een of twee zinnen dat je de oplossing zelf in handen hebt, want dan biedt je geen luisterend oor”. Een luisterend oor bied je zijns inziens “wanneer je het verhaal in je opneemt, als je niet interrumpeert”. Wanneer je er als een journalist

doorheen schiet, wil jij scoren. Dat moet je niet willen. “Je wilt horen wat iemand zegt, je probeert het probleem helder te krijgen. Dan kan je adviseren, helpen, een nieuwe afspraak plannen”. Bij een vervolgspraak denkt mijn gesprekspartner vervolgens aan een gesprek dat circa twee weken later plaats kan vinden. Dan kan in het voorafgaande gesprek iets gezegd worden als “denk er eens over na, dan praten we de volgende keer verder”.

Op mijn slotvraag of een Bijbelstudie een bruikbare vorm zou kunnen zijn in het contact met meerdere politiemensen, gaf mijn gesprekspartner aan dat hij in het algemeen niet snel Bijbelteksten zou gebruiken. “Wel op de achtergrond, maar niet expliciet. Ik ben zelf heel terughoudend met Bijbelstudie. Er wordt vaak te selectief met de teksten omgegaan”. Voorts stelde hij: “Politiemensen lezen de letterlijke tekst van de wet en passen die toe. Dat doen ze dan ook met Bijbelteksten en dat kan niet. Bij een Bijbelstudie vraag je ze op een heel andere manier te denken. Dan kom je in de top terecht. Niet bij de mensen die op straat werken”. “Als politiemans heb je 1) de wet en 2) je geweten/gevoelens. Je bent er om de mensen te helpen bij de handhaving van de wet. Het gaat er niet om dat je zegt: je mag niet fietsen zonder licht. Wel gaat het erom dat als je fietst zonder licht, je niet zichtbaar bent en aangereden kunt worden. Om die bewustwording gaat het”, aldus mijn gesprekspartner.

BIJLAGE 2F: VERSLAG N.A.V. GESPREK MET PREDIKANTE
(WERKZAAM IN EEN PLAATS WAAR EEN DRAMA PLAATSVOND
WAARBIJ MEERDERE DODEN VIELEN
EN SPRAKE WAS VAN NATIONALE MEDIA-AANDACHT)

De eerste vraag die ik stelde was hoe mijn gesprekspartner betrokken raakte bij het drama. Zij was die middag aan het lunchen met haar man op het balkon. Ze waren van plan naar een tuincentrum te gaan. “Toen zagen we twee burens elkaar huilend in de armen vallen en hoorden we dat er een schietpartij was”. Haar man zocht op internet wat er aan de hand was. Zo kwamen ze erachter. Haar man probeerde meteen naar het kerkgebouw, waar zij beiden als predikant aan verbonden zijn, te gaan, maar dit lukte niet meer, aangezien de kerk zich vlak bij de plaats van het drama bevond. Na een eerdere calamiteit was ‘hun’ kerk het opvangcentrum geworden, dus wisten ze dat dat in dit geval ook zeer waarschijnlijk zo zou zijn.

Toen haar man thuis kwam, daar het niet mogelijk was bij de kerk te komen, hebben ze het bestuur van de kerk op de hoogte gebracht. Anderhalf uur na de schietpartij gingen ze vervolgens samen naar het kerkgebouw. Toen zij aangaven de betrokken predikanten te zijn, konden ze snel doorlopen. In het gebouw kwamen ook andere bestuursleden van de kerk en de koster bijeen. De predikanten zijn niet gebeld door de burgerlijke gemeente. “Het is dat we het toevallig hoorden, daarom zijn we er naartoe gegaan”.

Ten tijde van het drama was er geen ‘rampenplan’ beschikbaar. “Toen we aankwamen was slachtofferhulp er nog niet, maar wel al wat mensen van de hulpverlening van de gemeente. Ook kwamen al snel wat mensen van het bestuur”. Daarnaast herkende mijn gesprekspartner een van de betrokkenen, die een gemeentelid was. “Wat ik deed was kijken wat er gebeurt, kijken waar mensen een luisterend oor nodig hebben. dat voel je dan wel aan. Mijn man had daarnaast contact met de pers. Op dat moment ben jij degene die zorgt dat er rust blijft. Zorgen dat er geen paniek uitbreekt is belangrijk, zeker als het gaat om iets wat je niet meer kunt veranderen”. (*Dit laatste in de zin van: ik had ... nog moeten doen, ik ben ... vergeten, MEV*)

Vanuit plaatsen waar eerder grootschalige incidenten hadden plaatsgevonden, kreeg mijn gesprekspartner mails waarin het belang van opvang in de komende tijd benadrukt werd. Daar werd dan ook voor gezorgd. Dezelfde avond maakte haar man nog een rooster, “zodat er van zondag tot en met zaterdag van 8.00 tot 22.00 steeds een geestelijk verzorger aanwezig zou zijn”. In diezelfde week vonden ook de verhoren van de politie plaats in het kerkgebouw, wat maakte dat er altijd wel iemand was. “Ook konden mensen die verhoord zouden worden van tevoren of na afloop van het verhoor even hun emoties delen met de aanwezige geestelijk verzorger”. Het

eerste half jaar na het drama was het voorts twee keer per week mogelijk om even binnen te lopen.

Op de dag van het drama ging de aandacht van mijn gesprekspartner uit naar de getroffensten: de mensen die op de plaats van het drama aanwezig waren. Zij werden opgevangen in het kerkgebouw. Met de hulpdiensten heeft zij voorts contact gehad op individuele basis. “Als het wat rustiger was in het kerkgebouw en er hulpverleners overbleven, vroegen we hoe het ging. Maar het was geen gerichte actie. We gingen niet naar het politiebureau toe of zo om te vragen hoe het ging”. Met betrekking tot eventuele nazorg voor medewerkers van de hulpdiensten achteraf, stelde mijn gesprekspartner dat de hulpdiensten overal vandaan kwamen, waardoor het moeilijk was en is om die bij elkaar te krijgen. “Twee jaar na het drama waren er wel vrij veel hulpverleners bij de herdenking. Toen hebben we ook gesprekken gehad: hoe is het, wat heb je meegemaakt. Het viel op dat ze er waren, het speelt kennelijk toch nog. Ze voelen zich nog betrokken. Ook dit jaar waren er een aantal politiemensen bij de herdenking. Zij legden ook bloemen”.

Collega's van mijn gesprekspartner hebben geen specifieke contacten met de hulpverleners gehad. Wel is er in de week na het drama een evaluatie geweest met de burgemeester, waar alle geestelijke verzorgers van de betreffende plaats bij elkaar waren. Deze afspraak stond al gepland en gaf aanleiding tot “een eerste evaluatie en confrontatie”. “De gemeente was bezig met het organiseren van de herdenking. De geestelijk verzorgers wilden meedenken, maar dat wilde de gemeente niet. Later heeft de gemeente wel excuses aangeboden”.

De Raad van Kerken van de plaats van het drama concludeerde wel dat “we als kerk niet makkelijk benaderbaar waren”. Inmiddels is er een telefoon die per drie weken rouleert onder de geestelijk verzorgers, het telefoonnummer staat in het rampenplan van de gemeente. Ook bij de GGD en de wijkagenten is het nummer bekend. In het rampenplan is vervolgens toegevoegd dat geestelijk verzorgers (inclusief imams e.d.) bij een eventuele volgende ramp herkenbaarder zijn. Ze krijgen dan een paarse band voor om hun arm met een witte duif erop. Ook dragen ze dan een badge met naam en/of functie. “Dan weten mensen tenminste met wat voor iemand ze spreken. Een naam onthouden doen ze dan toch niet”.

Of de kerken in de toekomst wel benaderd zullen worden, kan volgens mijn gesprekspartner niet met zekerheid gezegd worden. Bij een brand, kort geleden, was degene die namens de burgerlijke gemeente (het hoofd opvanglocatie) normaal het contact met de kerken zou moeten leggen er niet bij betrokken, waardoor de kerken ook niet op de hoogte gebracht werden...

Met betrokkenen die tevens lid zijn van de gemeente waaraan mijn gesprekspartner verbonden is, heeft zij nog steeds pastoraal contact. Met hulpdiensten was er alleen contact tijdens de week na het drama, toen er verhoren plaatsvonden. Verder alleen tijdens de herdenkingen, die plaatsgevonden hebben.

Op mijn vraag of de predikante contact heeft gehad met politiemensen in haar wijkgemeente, rond de tijd van het drama en ongeacht of zij aanwezig waren bij het drama, gaf zij aan dat er geen gemeenteleden werkzaam zijn bij de politie.

In het kader van de opvang van betrokkenen (afgezien van de hulpdiensten), vertelde zij voorts dat het tijdens de eerste opvangweek en op de dag van het drama zelf voornamelijk ging om het mens-tot-mens verhaal. “Bijbelteksten waren op dat moment niet echt relevant. Mensen moesten hun verhaal kwijt. De pers begon wel met ‘waaromvragen’”.

In de tijd die volgde, zei een van de getroffensten: “Heb het leven lief en wees niet bang”. Daarnaast: “Zorg dat de angst het niet wint”. Deze teksten heeft mijn gesprekspartner in het contact met andere betrokkenen ook gebruikt. “Angst moet je serieus nemen, maar je moet ook laten zien dat als angst de raadgever wordt, zo'n voorval nog meer kapot maakt dan het al kapot heeft gemaakt”, aldus de predikante.

Het woord “getroffene” komt overigens van deze betrokkene zelf af. “Getroffene” maakt degene die betrokken was namelijk minder passief dan “slachtoffer”, haar inziens.

Qua 'bagage' heeft mijn gesprekspartner voorts niets gemist. De bagage die zij kon gebruiken, bestond uit levenservaring. "Verder gaat het om een fingerspitzengefühl, wat je niet leren kunt". Als do's and don'ts noemt zij allereerst luisteren, vervolgens ook het zorgen voor een (letterlijk) 'bakkie troost' (dus meer dan koffie). Tevens is het van belang om je niet op te stellen als "ik ben de dominee, dus ik weet het". Ook is het belangrijk dat je zelf de rust kunt bewaren, "niet meegaan in paniek, een baken van rust zijn".

Aansluitend vroeg ik naar de wijze waarop zij zelf is opgevangen en stelde ik de vraag hoe zij het zelf heeft kunnen delen en verwerken. Mijn gesprekspartner gaf aan dat de werkbegeleider vrij snel aan de telefoon en op de mail was. "Zorg dat je ook voor jezelf blijft zorgen", was zijn advies. Ook zei hij: "kunnen we iets doen, laat het weten". De scriba van de PKN mailde daarnaast ook. De werkbegeleider wilde meteen een afspraak maken: "Volgende week kom ik dan en dan, je zorgt maar voor tijd in je agenda". De predikante heeft dit als erg fijn ervaren. "Onze katholieke collega's werden niet opgevangen. Wel hebben we elkaar regelmatig opgezocht, als protestantse en katholieke collega's".

Vervolgens zette ik de stap terug naar de zorg voor hulpverleners. Ik vroeg wat zij bij 'kleinere' (in de zin van: minder grootschalig in de media opgepakte) incidenten doet, zoals een dodelijke aanrijding. Gaat zij dan naar potentieel betrokken hulpverleners toe? Zij antwoordde dat zij dat niet doet, omdat er geen hulpverleners in haar wijk wonen. Contact met de wijkagent is er wel, maar dat is puur professioneel contact, wat losstaat van het eerdere drama. Politie mensen die wonen of werken in haar wijkgemeente, maar geen lid zijn van haar kerkelijke gemeente, benadert ze tenslotte ook niet.

Een tip voor andere predikanten die zij aan het eind van het gesprek nog wilde meegeven, was het naar buiten toe "met één mond" praten. In haar huidige woonplaats hebben ze de woonplaats zelf in drie delen verdeeld, met een eigen 'vertegenwoordiger' per deel voor de pers. Daarnaast is het van belang bij je verhaal te blijven.

BIJLAGE 2G: VERSLAG N.A.V. GESPREK MET PREDIKANTE (WERKZAAM IN EEN PLAATS WAAR EEN DRAMA PLAATSVOND WAARBIJ EEN KIND WERD OMGEBRACHT EN SPRAKE WAS VAN NATIONALE MEDIA-AANDACHT)

Deze predikante raakte betrokken bij het drama via een kerkenraadsvergadering. Bij een eerder incident was haar gevraagd waarom er in de dienst wel voor de gemeente en de wereld, maar niet voor de mensen in de wijk die getroffen waren door een brand, gebeden werd. Het antwoord was dat zij het niet wist. Toen is besloten bij vergaderingen eerst te bespreken wat er in de wijk speelt. De dag nadat het kind als vermist was opgegeven, was er toevallig een vergadering. "Toen kwamen kerkenraadsleden met het nieuws. We hebben meteen gekeken of zij en haar ouders in het ledenbestand van onze gemeente zaten. Mijn collega had dat bestand op zijn laptop, dus we konden het meteen controleren. Ze bleken inderdaad bij onze gemeente te horen. In de pauze ben ik toen vertrokken uit de vergadering en ben ik meteen naar het getroffen gezin gegaan".

Op dat moment wist zij niet wat haar taak min of meer zou zijn. "Ik kwam daar en stelde me voor, ging zitten, en zei vervolgens niets. Het voelde ergens ongemakkelijk: wat doe ik hier? Er was politie en familie. Rond 23.00 stapte ik toch maar op. Ik vroeg nog of ze wilden dat ik zou bidden. Dat riep weerstand op. Ook goed, dacht ik. Maar ik kwam toch als predikant en wist niet hoe zij erin stonden, hoe gelovig of niet ze waren, dus vroeg ik het toch even. In de dagen daarna ben ik er elke dag geweest" (*in de periode van vermissing, vondst en begrafenissen, MEV*).

Haar collega nam destijds de logistiek voor zijn rekening, waardoor mijn gesprekspartner zich volledig op de begeleiding van het gezin kon richten. Daarnaast was er een vicaris aan de gemeente verbonden, die vooral aanwezig was in het kerkgebouw en daar bijvoorbeeld ook een stilteplaats inrichtte. Naast het logistieke deel, nam haar collega ook het contact met de media op zich. Hij werd het aanspreekpunt. Dat vond de predikante erg fijn. Later die week belde ook de

scriba van de PKN. Hij wees ook op het belang en gemak van een taakverdeling. Toen zijn de betrokken predikanten nog meer gaan scheiden. “Waar we ook veel aan hadden, was iemand die vroeger journalist geweest was. Hij bood zijn hulp aan. Van hem hebben we veel geleerd. Met name zijn devies: meebewegen met de media”.

Met betrekking tot een rampenplan of een ‘plan voor incidenten’ stelde mijn gesprekspartner voorts dat dit al in de maak was, maar dat het nu beter is uitgewerkt. “Kerken zijn er nu expliciet in opgenomen. Dat was toen niet het geval. De burgerlijke instanties dachten niet eens aan ons”.

De pastorale ‘doelgroep’ van mijn gesprekspartner bestond in relatie tot het drama voorts alleen uit de familie van het slachtoffer. Familie van de dader woonde in andere plaatsen en vielen wat dat betreft niet onder de verantwoordelijkheid van deze kerkelijke gemeente, aldus de predikanten. “Met hulpverleners hebben we geen contact gehad buiten het professionele contact om. Achteraf zie ik dat wel als iets om mee te nemen. Dat dat wel in het rampenplan moet komen. Er is toen niet aan gedacht”. Buurtbewoners en gemeenteleden konden elkaar tenslotte vinden in de kerk, waar de vicaris aanwezig was. Maar mensen vonden elkaar ook buiten de ter beschikking gestelde wegen, aldus mijn gesprekspartner.

Met betrokken hulpdiensten is geen contact geweest vanuit de kerkelijke gemeente. Voor de toekomst wordt dit wel als aandachtspunt gezien. Bij de herdenkingsdienst waren er wel hulpverleners aanwezig, “maar ze waren ook zo weer weg. We hebben geen direct contact met ze gehad”. Contact wat er was met hulpdiensten sinds het drama, verliep puur professioneel. “Maar de aandacht is langzaam weggeëbd, aangezien we het – gelukkig – al enkele jaren niet meer nodig hebben gehad”. Of er politiemensen in de kerkelijke wijkgemeente van deze predikante wonen, weet zij eigenlijk niet.

‘Bagage’ die mijn gesprekspartner gemist heeft, vormt met name mediatraining. Daarnaast gaf zij aan dat het belangrijk is “dat je kunt terugvallen op professionele ondersteuning. Ik was erg blij met mijn collega en had het niet graag allemaal alleen gedaan. Andersom geldt dat voor hem ook. Dus eigenlijk moet je daar vooraf al een idee over hebben. Met wie je samen kan sparren”.

Als do’s and don’ts noemt zij vervolgens: 1) niet denken dat je het alleen kunt, 2) met één mond naar buiten toe reageren, 3) meebewegen met de media, 4) de gebeurtenissen/het contact met de media goed registreren.

Zelf is ze overigens niet echt opgevangen. “We hebben er wel samen over gepraat, mijn collega, de vicaris en ik. Maar ik heb het verder ook niet heel erg gemist. Ik had voldoende mensen om me heen om een en ander mee te kunnen delen. Wel is het zo dat, als ik gevraagd word er iets over te vertellen, dat ik snel weer in de ervaring van toen kan komen. Dan gaat mijn hartslag soms ineens omhoog, maar dat zakt ook weer snel af”.

Vervolgens zette ik de stap naar de opvang van hulpverleners. In het geval van ‘kleinere’ (in de zin van: minder grootschalig in de media opgepakte) incidenten, zoals een dodelijke aanrijding, ging zij in het verleden niet naar hulpverleners toe, in de toekomst wil zij daar wel meer op letten. Contact met de wijkagent heeft ze daarentegen niet. “Wie de wijkagent is wisselt zo snel, dat dat er eigenlijk niet meer van komt. Het zou wel goed zijn. Maar als ik zie dat een jaarlijks overleg tussen de werkgroep eredienst en de organisten en predikanten rond het idee van ‘hoe gaat het’ al moeilijk te organiseren is... dit zou nog veel moeilijker zijn”. Voorts: “Er zijn op beperkte schaal wel incidentele contacten met de burgerlijke overheid en buurtwerkers. Die contacten zijn door ons geïnitieerd. En binnen de gemeente zitten ook mensen met open oren en netwerken. Daarnaast zet de nieuwe burgemeester contact met geestelijke leiders op de agenda. Hopelijk werkt het ook zo dat men van twee kanten elkaar weet te vinden”.

Politiemensen die in haar wijkgemeente wonen of werken benadert mijn gesprekspartner, nadat zij weet heeft gekregen van een incident, vervolgens niet. Daar gaat ze nu, door de vragen die door mij gesteld worden, wel over nadenken.

Tot slot kreeg ik van haar nog wat literatuurtips.

BIJLAGE 3

ARTIKELEN UIT POLITIEBLADEN

- a) Collega Theo van der Hoek over drama Alphen a/d Rijn, 9 april 2011,
‘Na eerste schok gaat professionele knop om’
- b) De dag van Claudia Regelman, 13 mei 2000, Enschede,
vuurwerkcramp blaast complete woonwijk weg en eist 23 doden
- c) Ervaringen van Marcel Breugelmans en Nikolai Lieshout, 29 april 2009,
ongeval met noodlottige gevolgen
- d) De dag van Marco Takken, 19 september 2013, woonhuis ontploft in Didam
- e) De dag van Patrick Boogers, 24 augustus 2010, Reusel,
collega is getuige van zelfmoord door onthoofding
- f) De dag van Roeland Groen, 30 september 2004, Enschede,
Duitse crimineel schiet collega Jan Wind dood
- g) De dag van Cor Heek, 9 juli 2008, Amstelveen,
Cor Heek reanimeert zijn neergeschoten college Gabrielle Cevat tevergeefs
- h) Erik van Zuidam: “Dick Haveman”
- i) De dag van Gert van der Linde, 4 juni 2001, Barneveld,
vrouw van collega verongelukt
- j) Wat bedreigingen met wijkagent Halil deden

Bijlage 3a

Acp.nl/nieuws

Collega Theo van der Hoek over drama Alphen a/d Rijn:

'Na eerste schok gaat professionele knop om'

Politiemensen maken veel mee in hun werk. Van kleine incidenten tot grote gebeurtenissen. Doorgaans relatief 'normale' onderdelen van de werkdag. Het drama dat op zaterdag 9 april plaatsvond in winkelcentrum De Ridderhof in Alphen aan de Rijn was anders in omvang, maar vooral ook anders qua impact. De schok die heel Nederland voelde, raakte ook politiecollega's. Toch moet ook onder dergelijke dramatische omstandigheden professioneel worden gehandeld. Collega Theo van der Hoek (47) vertelt zijn verhaal.

Door: Frank van der Kuyl, redacteur

Theo is wijkagent in de Alphen wijk Stroomerwijk, Heijmanswetering, Groenord en Aarlanderveen. Een normale politiedag bestaat voor hem uit afspraken, vergaderingen, de wijk in gaan, bij mensen langs en ook regelmatig het draaien van een noodoproepdienst. Een dienst op zaterdag is daarbij ook vaak een relatief rustige dag. "Op dit soort dagen krijg je vaak te maken met een burenrufie, jeugdoverlast of een winkeldiefstal. Voor ons is dat dagelijkse kost en daar stel je je dan op in. Die zaterdag werd echter een hele andere dag. En daarmee ook de weken daarna", begint Theo zijn verhaal.

'Schietpartij met doden'

Zijn late dienst op 9 april begint om één uur 's middags. Met zijn collega Ilse Henzen (26), die momenteel stage bij hem loopt als wijkagent, heeft hij die dag verschillende afspraken ingepland staan met mensen uit zijn eigen wijk. Een wijk aangrenzend aan die van het winkelcentrum De Ridderhof. "Ik ben altijd wel iets eerder op het bureau dan dat mijn dienst begint. Die zaterdag kwam ik vanuit Zoetermeer (woonplaats, red.) rond kwart over twaalf aan. Ik merkte daarbij direct op dat het ongewoon onrustig was. Er waren sirenes te horen en er reden ambulances en politieauto's voorbij. Ik dacht meteen, dat is niet goed."

Eenmaal de parkeerplaats bij het bureau opgereden, worden Theo zijn vermoedens al snel bevestigd. Nog meer collega's rennen naar hun dienstwagens en rijden weg. De vlugge melding die hij nog van hen meekrijgt,



Collega Theo van der Hoek: 'Bij de eerste meldingen van het schietincident schrik je natuurlijk. Het ongeloof overheerst.'

12 Politiebericht mei 2011

Bijlage 3a

is glashelder: 'Schietpartij Ridderhof, met doden'. "Ik ben toen als een speer naar boven gegaan en heb mij omgekleed. Daarna ben ik snel gaan handelen. Ik heb een bus gepakt, de nog aanwezige collega's die mee wilden, waaronder Ilse, verzameld en ben vlug naar De Ridderhof toegereden."

Professionele knop

Aangekomen bij het nabijgelegen winkelcentrum is het schietincident nog in volle gang. De chaos in en rondom het winkelcentrum is groot. "Overal staan politieauto's en ambulances. Er lopen schreeuwende mensen om je heen. Iedereen die naar buiten komt is volledig in paniek. Daarnaast zijn veel collega's al in het winkelcentrum aanwezig. Je krijgt informatie van hen door. De dader zou zichzelf hebben doodgeschoten. En er zouden mogelijk nog meer daders zijn." De eerste reactie van Theo is als mens, maar al na enkele seconden schakelt het politie-instinct in. "Nadat je van de eerste schok bent gekomen, gaat direct de professionele knop om. Nadat je even vlug naar huis hebt gebeld, richt je je op de zaken die je als politieman in

zo'n situatie dient op te pakken. Je gaat mensen helpen, dingen regelen en zaken organiseren."

Eerste opvang

Om enige orde in de chaos te scheppen, richt Theo samen met zijn collega Ilse in buurtcentrum De Bron in allerijl een locatie voor eerste opvang in. "Ik heb daarbij vooral de regie op mij genomen, een eerste aanspreekpunt zijn. In zo'n situatie komt immers iedereen tegelijk binnen. Mensen die volledig in paniek zijn, veel lichtgewonden, maar ook mensen met schotwonden. Daar probeer je direct scheiding tussen aan te brengen en iedere groep een eigen plek te geven. Van mensen die daadwerkelijk getuigen en slachtoffer zijn van het incident tot mensen die familie en vrienden kwijt zijn. Daarnaast zijn er natuurlijk tal van praktische zaken te regelen. Zo heb ik aan de OvD (Officier van Dienst, red.) gemeld dat mensen naar De Bron konden worden doorgestuurd, maar je noteert ook namen, regelt koffie, laat ruimtes inrichten voor ambulancepersoneel en opvangteams van bedrijven als Albert Heijn en C1000. Je bent continu bezig. De uren vliegen voorbij."



Bijlage 3a

Acp.nl/nieuws

► Breekmoment

Het is laat in de avond, zo rond de klok van elf uur, als Theo op het eigen bureau aan de Kees Mustersstraat terugkeert. "Dat is wel even een breekmoment. Met alle commotie en drukte overdag is er geen tijd voor je eigen emotie en dan plots wel. Je gaat even rustig zitten met een bak koffie, wordt opgevangen door het bedrijfsomvangsteam, praat met collega's en denkt terug aan de spannende momenten van de dag. Zo waren er ook bommeldingen op een drietal winkelcentra. Maar het zijn toch vooral de beelden van die dag, zoals het vele verdriet van mensen, die voorbij blijven komen. De adrenaline pompt nog door je lijf en alle emoties proberen een plek te vinden."

Wanneer Theo enkele uren later thuis arriveert, komen daar de emoties los. "Je hele gezin is natuurlijk nog wakker en zit vol vragen. Die gesprekken raken je misschien nog wel het meest." Als de vermoeidheid toeslaat, probeert Theo te gaan slapen. "Je gaat in je bed liggen, maar kan eigenlijk niet slapen. Ik heb dan ook de hele nacht liggen malen. Alles van die dag komt weer langs."

Vrije zondag

Op de zondag die na het schietincident volgt, is Theo eigenlijk vrij. Toch wil hij aan het werk om zijn collega's te ondersteunen. "Ik heb die dag, samen met enkele collega's, de stille tocht en herdenkingsbijeenkomst bij De Ridderhof begeleid. Dat was heel mooi om mee te maken. Ook voor mijzelf als persoon." Theo spreekt die dag ook met premier Rutte en minister Opstelten van Veiligheid en Justitie. "Een heel prettig gesprek. Als mens tot mens. Niet voor het plaatje maar echt oprecht."

'Sommige beelden wil je liever niet zien.'

Lege filmset

Theo brengt dezelfde zondag, voor het eerst na het drama, een bezoek aan het winkelcentrum. "Ik heb er bewust voor gekozen om te wachten tot het eerste onderzoek door de collega's was afgerond. Sommige beelden wil je, als je daar een keuze in hebt, liever niet zien. Bij collega's die daarin een andere afweging hebben gemaakt of bijvoorbeeld als eerste ter plaatse waren, is de

impact van de dag nog groter gebleken dan bij mijzelf."

Het bezoek aan De Ridderhof beschrijft hij als onwerkelijk. "Het is net een lege filmset. Je ziet alle kogelgaten nog zitten. Alles staat stil en ligt er verlaten bij. Bosjes bloemen of een verloren schoen liggen op de grond. Een vol winkelwagentje is midden op het pad achtergebleven en boodschappen staan nog op de kassaband. De tijd heeft stilgestaan, maar alleen de mensen zijn weg."

Jonge collega's

De dramatische zaterdag laat ook in de weken erna zijn sporen achter. Zo ziet Theo de impact van de politiedag nog dagelijks terug, vooral bij jonge collega's. Mensen van begin twintig en vaak net klaar met hun opleiding. "Veel van hen waren als eerste ter plaatse en binnen enkele minuten na de eerste melding. Daarbij zijn het als vanzelfsprekend collega's die nog niet zo veel hebben meegemaakt. Dan is de confrontatie nog harder." Met ruim twintig dienstjaren als bagage heeft hij zelf al wel het nodige meegemaakt. "Natuurlijk niet zo extreem als dit drama, maar in mijn jaren bij de politie is er al veel voorbijgekomen. Dit soort ervaringen maken je wel iets weerbaarder."

Waardering

Toch biedt het 'familiegevoel', dat Politie Nederland kenmerkt, ook hem steun. "Collega's uit alle hoeken en windstreken kwamen die zaterdag direct naar Alphen. Al konden ze niet direct iets doen, ze stonden wel voor je klaar. Dat is zo fijn om mee te maken en verdient waardering." Ook binnen het eigen korps is dat voelbaar. "Door dit soort dagen samen te hebben beleefd, is de band zeker versterkt."

Daarnaast blijkt ook de waardering van burgers uit Alphen aan den Rijn voor het politiewerk een nieuwe dimensie te hebben gekregen. "Mensen hebben achteraf, na eerst wel enige negativiteit, ontzettend veel respect voor de politie gekregen. Dat merk ik ook in mijn eigen wijk. Zelfs van mensen waarmee je ambtshalve wel eens te maken hebt gehad. De band met de Alphenburgers is ook hechter geworden."

Piepend kastje

Het schietincident winkelcentrum De Ridderhof blijft nog dagenlang, maar wel in steeds mindere mate, de politiedagen van Theo beïnvloeden. Toch is ook zijn dagelijkse werk in een ander daglicht komen te staan. "Je bekijkt dingen nu soms in een ander perspectief. Zo had ik kort na 9 april een wijkzaak over een kastje dat een hoog piepend geluid veroorzaakt om katten te verjagen. Dat veroorzaakte overlast in de buurt en men vond dat de politie daar iets aan moest doen. Het contrast met het drama in De Ridderhof is dan erg groot. Het is echter werk dat je even serieus als altijd moet oppakken." ■

@WijkagentTheo

Meer lezen over het dagelijkse politiewerk van
wijkagent Theo van der Hoek in Alphen aan den Rijn?
Volg deze collega dan via zijn eigen twitteraccount @
WijkagentTheo (www.twitter.com/WijkagentTheo).

Bijlage 3b



PERSONEELSBAD POLITIE APRIL 2014

Claudia Regelmann (43), coördinator huiselijk geweld in Enschede, werkt in de noodhulp op de dag van de vuurwerkramp. Met collega Frans uit het Broek rijdt ze naar de brand bij S.E. Fireworks.

De grootste explosie kwam toen we nog een paar honderd meter van de fabriek af waren. Door de drukgolf knalden alle ruiten uit onze dienstauto. De jongen die ons tegemoet rende, vloog ineens tientallen meters door de lucht. Aan de starheid in zijn ogen zag ik dat hij op slag dood was.

Over de porto hadden we gehoord dat collega's steeds meer moeite hadden om mensen op afstand te houden bij een brand op de Tollensstraat. We wisten toen nog niet dat het om een vuurwerkopslag ging. Dat hoorden we pas tijdens het aanrijden. Van de eerste explosie hebben Frans en ik niets meegekregen. Die legde het portoverkeer gelijk plat. Op de Roomweg, een paar honderd meter van de brand af, zagen we vuurwerk boven de huizen ontploffen. Ik zei nog: "Wat jammer dat het nu ontploft. In het donker is het veel mooier."

Toen kwam de grote explosie. De jongen die op ons afrende, Nick heette hij, kwam vlak bij onze auto terecht. Ik schreeuwde tegen Frans: "Rij achteruit, we gaan dood!" Hoewel heel mijn lichaam wilde vluchten, het liefst helemaal naar Duitsland, zei mijn politiehart me dat ik aan de slag moest. Om mij heen leek het wel oorlogsgebied. Nick vormde een soort grens. Ik durfde niet naar hem toe te lopen. Daarachter was in mijn volle overtuiging iedereen dood: wijkbewoners, collega's, brandweerman. In een soort roes ging ik aan het werk. Ik liet auto's stoppen die de wijk uitvluchtten, zette er gewonden in en stuurde ze naar het ziekenhuis. Mijn doodsangst ging urenlang door. Rennende mensen riepen dat ik mijzelf in veiligheid moest

brengen, omdat er ammoniakvaten op het dak van de Grolschfabriek stonden. Als die zouden ontploffen, ging heel Enschede de lucht in. Ook zou er een gasflessenopslag vlakbij zijn. Toen familie en vrienden van wijkbewoners de wijk in wilden, heb ik huilend staan schreeuwen: "Jullie mogen niet verder. Jullie gaan daar dood. Ik ga sowieso dood, mijn collega's zijn al dood." Een Twents opaatje legde zijn hand op mijn schouder: "Wichtje, laat ze toch gaan. Jij hebt ze gewaarschuwd. Meer kun je niet doen."

Bij een café heb ik alle frisdrank op straat laten zetten voor de brandweermensen. Op dat moment voelde ik mij voor het eerst nuttig. Rond acht uur 's avonds werd ik afgelost. Ondanks mijn angst wilde ik nog niet weg, want ik voelde voor die plek op de Roomweg een grote verantwoordelijkheid. Toen pas hoorde ik dat er geen collega's omgekomen waren.

Na de ramp kon ik mijn angst niet verwerken. Bij meldingen van brand of gas kromp mijn maag ineen en liep het zweet mij over de rug. Ik ging zo ver mogelijk uit de buurt van het gevaar staan. Dat kon ik niet maken tegenover mijn collega's, vond ik. Ik kon ook niet meer goed inschatten of iets gevaarlijk was. Pas anderhalf jaar na de ramp trok ik aan de bel.

Bij mij werd PTSS vastgesteld. Zestien praat-sessies met een traumapsycholoog heb ik gehad. Het schoot voor mijn gevoel niet echt op, maar kennelijk heeft het toch iets voor me gedaan. Ik heb tot nu toe ook altijd gewoon in de noodhulp meegedraaid. Langzaam is mijn angst gesleten. Deze afgelopen jaarwisseling heb ik voor het eerst weer een vuurpijl afgestoken.'

Heb je ook een aangrijpend verhaal? Laat het ons weten en mail naar bladredactie@knp.politie.nl

Bijlage 3c

Reconstructie

Tekst: Erik van der Veen
Foto's: KLPD



Ongeval met noodlottige gevolgen

Een man en een vrouw laten het leven bij een ongeval op de A16. Tijd voor emoties hebben de hulpverleners niet. De Verkeerspolitie moet de sporen zo snel mogelijk vastleggen om de overlast voor het overige verkeer te beperken.

Samen met enkele collega's van de Dienst Verkeerspolitie gebruiken brigadier Marcel Breugelmans en hoofdagent Nikolai Lieshout juist hun lunch als de meldkamer zich meldt. Op de A16, ter hoogte van Hazeldonk, is zojuist een personenauto achterop een vrachtwagen gereden. "Volgens de informatie was het een grote klap", zegt Lieshout. De agenten van het Korps landelijke politiediensten (KLPD) laten hun lunch voor wat het is en haasten zich naar de plek van het ongeval, op een steenworp afstand van de grens met België. Het is dan 13.24 uur, woensdagmiddag 29 april 2009. Onderweg vergaart Breugelmans meer informatie over de situatie ter plekke. "Het zag er niet goed uit", zegt hij. "Er zaten twee personen in de auto van wie er een zou zijn overleden. De ander zat bekneld."

Nog voor Breugelmans, Lieshout en hun collega's de twintig kilometer van Moerdijk naar Hazeldonk hebben overbrugd, blijkt dat ook het tweede slachtoffer is overleden.

Regie

Als de agenten elf minuten na de melding bij hectometerpaal 71,0 aankomen, zien ze daar een behoorlijke ravage. De personenauto is vrijwel volledig onder de oplegger van de truck verdwenen. Het dak is er grotendeels af geritst. Een ambulance, twee motoragenten van de Koninklijke Marechaussee en collega's van de regiopolitie zijn al ter plaatse. Zij hebben zich over de aangeslagen vrachtwagenchauffeur en de getuigen ontfermd. Later zal de getuigen slachtofferhulp worden aangeboden. De brandweer arriveert kort daarop.

Aangezien het ongeval zich op de autosnelweg heeft afgespeeld, neemt het KLPD in overleg de regie op zich. De regioagenten hebben hun verkeersongevallendienst inmiddels gewaarschuwd, maar Breugelmans bestelt deze weer af. "Een aantal collega's van de Dienst Verkeerspolitie is ook gecertificeerd om zware ongevallen op te nemen, van daar", licht hij toe. Ook de traumahelikopter die onderweg is, kan rechtsomkeert maken, aangezien beide slachtoffers zijn overleden. De ambulance medewerkers blijven wel ter plaatse, voor het geval iemand onwel wordt. Het is een zonnige, warme dag en de stoffelijke overschotten bieden een lugubere aanblik. Het hoofd van het vrouwelijke slachtoffer is door de klap van haar romp gescheiden. "Een standaardongeval met fatale gevolgen",

Bijlage 3c

noemt Breugelmans de aanrijding op ongeveer een kilometer van de Belgische grens. "Maar we hadden nog geen idee wat de oorzaak was. Wel was bekend dat op de A16 tussen Breda en Antwerpen al enige tijd files ontstonden vanwege wegwerkzaamheden in België." Het vermoeden rijst al snel dat de vrachtwagen moest afremmen voor de file, wat de bestuurder van de personenauto mogelijk is ontgaan. Matrixborden met filesignalering ontbreken op dit deel van de snelweg. Maar uiteraard betreft het hier slechts een eerste aanname, die later op basis van technisch bewijs wellicht kan worden hard gemaakt. De KMar heeft de personalia van getuigen al opgenomen plus een korte verklaring. Daarna mogen zij doorrijden. "We wilden ze zo snel mogelijk van de pd hebben. Die bood niet bepaald een fris beeld", zegt Lieshout.

Afsluiten

Eerste zorg is nu de veiligheid van de collega's en het overige wegverkeer. Er is inmiddels een forse file achter de plek van het ongeval ontstaan. Daar heeft de politie een auto in de zogenaamde *fend-off* positie neergezet, om het verkeer tot stoppen te manen. "We hadden best veel collega's ter plaatse. Belangrijk is dat je eerst een veilige werkplek organi-

seert", doceert Breugelmans, die fungeert als leider plaats ongeval. In eerste instantie rijdt het overige verkeer over de vluchtstrook langs het ongeval, maar dat is niet wenselijk gezien de privacy van de slachtoffers. Daarop besluit de Verkeerspolitie de gehele tweebaansweg richting de grens af te sluiten. Toch een ingrijpende beslissing gezien de doorstroming op de verkeersader. "Geluk bij een ongeluk was dat het ongeval plaatsvond vlakbij een benzinstation", zegt Lieshout. "We konden het overige verkeer langs het pompeiland om de plek van het ongeval leiden."

Een kilometer of zes voor de plek van het ongeval ligt knooppunt Galder. Dit wordt afgesloten door Rijkswaterstaat. Bestuurders die vanuit de richting Rotterdam komen, worden bij Moerdijk al op de A17 omgeleid en rijden via Bergen op Zoom richting België. Bestuurders uit de richting Breda moeten omrijden via Eindhoven. "Dat is toch een behoorlijke omweg", merkt Lieshout op. Nu er geen verkeer meer komt vanaf knooppunt Galder, is er wat rust. Als het verkeer dat nog voor het pompeiland stond via het benzine-station langs het ongeval is gereden, is het de beurt aan de overige automobilisten. Zij mogen een stukje achteruit rijden, zodat ze ook langs het pompeiland hun weg richting Belgische grens

kunnen vervolgen. Maar voordat de snelweg helemaal leeg is, is er al ruim een uur verstreken.

Remmen

Het onderzoek op de plaats van het ongeval is intussen voortgegaan. "Er stonden twee mooie rechte remsporen, die eindigden onder de vrachtwagen", schetst Lieshout de situatie. "Daaruit kun je afleiden dat er hard is geremd, maar verder zegt het nog niks. Pas in een later stadium kunnen we berekenen hoe hard er is gereden." De chauffeur van de vrachtwagen, een Spanjaard, is behoorlijk geschrokken van het dodelijke ongeval. "We hebben hem naar het politiebureau gebracht, een verklaring afgenomen en slachtofferhulp aangeboden", zegt Breugelmans. De tachograaf uit de vrachtwagen wordt veiliggesteld. Daaruit is ondermeer de snelheid af te leiden. De brandweer wil inmiddels de slachtoffers uit het autowrak verwijderen. Maar het probleem is dat het verkeer dat vanuit België Nederland binnen rijdt, nog steeds zicht heeft op de plek van het ongeval. Dit probleem wordt provisioneel opgelost door er een brandweerauto voor te zetten tot Rijkswaterstaat een scherm heeft geregeld. De brandweer wil de slachtoffers ter plaatse uit het autowrak knippen, maar daar heeft Breugelmans zijn bedenkingen bij,



De auto is onder de oplegger geschoven.



Gezien de privacy van de slachtoffers wil men het verkeer niet over de vluchtstrook laten rijden.

>>

Bijlage 3c

■ Reconstructie

>> gezien de kostbare tijd die dit kost. "Wij wilden dat de auto onder de truck vandaan gesleept zou worden en met een doek eroverheen naar een takelbedrijf zou worden vervoerd, zodat de brandweer de slachtoffers daar kon bevrijden. In de tussentijd konden wij dan door met het onderzoek."

De brandweer wil dit echter niet. "De brandweerlieden waren jonge mensen, volgens hun commandant", vertelt Lieshout. "Ze hadden die ochtend al een dodelijk ongeluk gehad en voor de verwerking wilde de commandant het knippen liever ter plaatse doen. Anders zouden zijn collega's zich mentaal nog een keer moeten voorbereiden."

Uiteindelijk stemt Breugelmans in met het verzoek, zij het niet helemaal van harte. "Maar er komt een menselijk aspect bij en vanuit dat oogpunt konden we de wens van de brandweer wel begrijpen", zegt hij. En achteraf blijkt dat de brandweer vrij snel klaar is met haar werk. "Het takelbedrijf heeft eerst geprobeerd de oplegger weg te rijden, maar dat ging niet", zegt Breugelmans. "De auto werd meegesleept. Vervolgens is de oplegger omhoog getakeld, waarna de auto eronder uit is getrokken. Toen die losstond, was het vrij eenvoudig de slachtoffers eruit te halen."

Identiteit

Het is rond 16.00 uur als de auto onder de oplegger vandaan is. In de tussentijd

heeft de verkeerspolitie de tachograaf veiliggesteld en technisch onderzoek aan de vrachtwagen gedaan. Ook moet de plaats van het ongeval minutieus worden vastgelegd door middel van foto's en markeringspunten op de weg. Het is niet mogelijk technisch onderzoek aan de personenauto te doen. Dat volgt later. Een begrafenisondernemer verzorgt het vervoer van de slachtoffers, een man en een vrouw, naar het mortuarium voor een lijkshouwing. Lieshout gaat mee om de sporen op de lichamen en het letsel vast te leggen en de benodigde formulieren in te vullen.

De identiteit van beide slachtoffers moet vervolgens worden vastgesteld. Aan de hand van de identiteitsbewijzen van de twee slachtoffers wordt duidelijk om wie het gaat. Een 33-jarige man en een vrouw van 25 jaar.

Identiteitsbewijzen bieden echter geen volledige zekerheid. "De wet op de lijkbezorging schrijft voor dat twee mensen die de persoon bij leven hebben gekend de identiteit van de persoon moeten bevestigen", zegt Lieshout. "Doorgaans gaan die twee personen naar het mortuarium en krijgen daar het lichaam te zien."

Pas als de identiteit met zekerheid is vastgesteld, kan de officier van justitie de lichamen vrijgeven mits er geen sectie door het NFI hoeft plaats te vinden, bijvoorbeeld bij vermoedens van druggebruik. Dat is in dit geval niet aan de

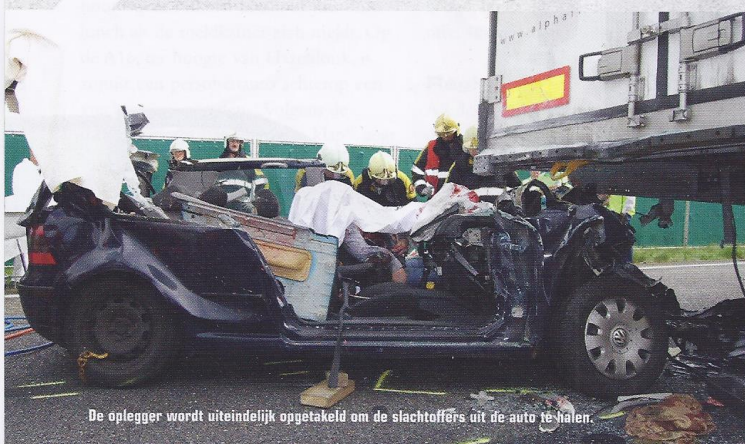
orde. Na de lijkshouwing gaat Lieshout naar het bureau om een pv van niet-natuurlijke dood op te maken. Omdat de slachtoffers ver van huis waren, belt hij met de collega's in de desbetreffende regio met de vraag of zij de familie persoonlijk willen informeren. "Ook omdat je de nabestaanden zo snel mogelijk in kennis wilt stellen, voordat ze het via de media vernemen", licht Lieshout toe. "Dat is wel zo menselijk."

Lading

Breugelmans is dan nog druk bezig op de plaats van het ongeval met het fotogrammetrisch vastleggen van de situatie ter plekke. Opmerkelijkheden zijn er niet. Om 17.40 uur is het werk op de plaats ongeval gedaan en geeft Rijkswaterstaat de weg vrij. Het verkeer kan weer doorstromen, maar voor de agenten van de Verkeerspolitie zit de klus er nog niet op. De Spaanse chauffeur zit nog op het bureau; zijn voertuig is echter vooralsnog in beslaggenomen voor technisch onderzoek. Al snel meldt de eigenaar van de lading zich. Zijn onderneming wil de goederen zo snel mogelijk naar de plaats van bestemming hebben. "Maar de oplegger moest voorlopig blijven staan", zegt Breugelmans. "Het was nog een heel geregeld voor de inhoud was overgeladen."

De avond is inmiddels gevallen. Het is alleen nog wachten op de bevestiging van de identiteit van de slachtoffers. Er doemt echter een probleem op. Het blijkt dat beide slachtoffers geen stelletje zijn zoals de verkeerspolitie vermoedde. En hun samenzijn kan mogelijk erg gevoelig liggen bij de nabestaanden. Daarom nodigt de politie de ene familie uit op het politiebureau terwijl de andere familie in het mortuarium is. Zodra zij daar klaar zijn, is het de beurt aan de andere familie. In geval van het vrouwelijke slachtoffer blijft het bij een technische confrontatie. Zij is niet meer toonbaar aan de familie. Aan de hand van lichaamskenmerken en persoonlijke eigenschappen wordt ook haar identiteit met zekerheid vastgesteld. ■

Erik.van.der.veen@politieacademie.nl



De oplegger wordt uiteindelijk opgetakeld om de slachtoffers uit de auto te halen.

Bijlage 3c

'Achter elk ongeluk zit een verhaal'

Nikolai Lieshout is Verkeersongevallenanalist Autosnelwegen bij het KLPD. Het ongeval op de A16 waarbij twee personen omkwamen, haalt hij vaak aan bij cursisten.

"Sinds 2008 deden wij altijd een beroep op de verkeersongevallenanalyse van de regio, omdat we zelf deze expertise nog niet hadden", licht hij toe. "Sindsdien volgen ook collega's van de Verkeerspolitie de opleiding en handelen we meer ongevallen zelf af. Zoals het ongeval op de A16. Dat was een van de eerste ongevallen die volgens onze werknormen is vastgelegd." De VDA onderzoekt de oorzaak en toedracht van ernstige ongevallen. Dat zijn incidenten met zwaar letsel of dodelijke afloop. Gecertificeerde specialisten voeren het onderzoek uit. Om later goed onderzoek te kunnen doen naar de reden van een ongeval, leggen zij op de plaats van het ongeval relevante informatie vast. Daarbij gaat het onder meer om remsporen, krassporen en de posities van de voertuigen en de slachtoffers. Deze worden gemarkeerd met spuitverf of krijt. De plaats van het ongeval wordt daarna fotogrammetrisch vastgelegd. Bij fotogrammetrie worden overzichtsfoto's van hun perspectief ontdaan waardoor ze meetbaar, controleerbaar en reproduceerbaar zijn. Door ze aan elkaar te leggen, ontstaat een overzichtsfoto. Van de betrokken voertuigen wordt de technische staat onderzocht en de schade vastgelegd.

Inhalen

"Voor ons draait het om sporen", zegt Marcel Breugelmans. "Daar haal je alles uit. Getuigenverklaringen kunnen onze bevindingen hooguit bevestigen." Dat was in dit geval ook zo. Een medeweggebruiker meldde dat de verongelukte automobilist hem inhaalde

met normale snelheid, terugging naar de rechterweghelft en zijn auto in de praktisch stilstaande truck boorde. Terwijl hij de file toch had kunnen zien bij het inhalen. Uit onderzoek bleek dat de automobilist tussen 133 en 139 kilometer heeft gereden. Ter plekke geldt een maximumsnelheid van 120. "Opmerkelijk was trouwens dat uit onderzoek bleek dat zijn ABS niet heeft gewerkt", merkt Lieshout op. "Aanvankelijk dachten we dat de vrachtwagen de auto nog een stukje had meegesleept, gezien het bandenspoor." Aan de hand van de tachograaf komt niet vast te staan of de vrachtwagen helemaal stilstond ten tijde van het ongeval, maar wel is duidelijk dat hij niet harder dan 13 kilometer per uur reed.

Belangen

"Achter elk ongeval zit een verhaal", zegt Breugelmans. "Onderzoek naar een verkeersongeval is te vergelijken met een moordonderzoek. Er is alleen minder media-aandacht voor." De officier van justitie besloot in dit geval geen verder strafrechtelijk onderzoek in te stellen, maar voor de civiele afhandeling is het wel zaak de precieze toedracht van een ongeval vast te stellen. De

verzekeringsmaatschappijen hebben immers ook hun belangen. En zo zijn er meer partijen die aan de Verkeerspolitie trekken, zeker vlak na een ongeval. Rijkswaterstaat wil de weg zo snel mogelijk vrij hebben, de brandweer wil de slachtoffers direct uit het autowrak halen, de transportondernemer wil zijn goederen veiligstellen en er is de zorg om de nabestaanden en getuigen. "Je rolt van het een in het ander", zegt Breugelmans. "Alles komt samen."

Impact

En daarbij komt ook nog de persoonlijke impact van een ongeval waarbij, in dit geval, twee jonge mensen op dramatische wijze het leven lieten. "Iedere dodelijke aanrijding doet iets met je", zegt Breugelmans, die eerder bij de spoorweggpolitie al het nodige op dit vlak meemaakte. "Het ene moment sta je daarbij, het volgende moment ben je in conclaaf met een ondernemer die alleen maar aan zijn lading denkt. En weer een dag later word je uitgescholden omdat je een bon geeft. Dat hoort allemaal bij het werk van een politieagent. Daarom is het belangrijk dat je goed in je vel zit, al verwerkt iedereen zoiets op zijn eigen manier."



Bijlage 3d

PERSONEELSLAD POLITIE FEBRUARI 2014

Terwijl twee Didamse tieners trainen bij de voetbalclub, voltrekt zich een paar kilometer verderop een drama. Hun ouderlijk huis ontploft en hun vader en moeder overleven de verwoesting niet. Medewerker basispolitiezorg Marco Takken voerde het slechtnieuwsgesprek.

De puinhoop was ongelooflijk. De vrijstaande woning was veranderd in een enorme laag puin waar een stuk dak overheen lag. De melding kwam 20.00 uur binnen: een woningbrand en explosie. Onderweg naar de woning bespraken mijn noodhulpmaatje Martin Breman en ik wat we konden aantreffen. Eenmaal op de plek des onheils was het toch anders dan we ons hadden voorgesteld. Dit was vernietiging; naar later bleek veroorzaakt door een gasexplosie. Ik hoopte zo dat niemand thuis was ten tijde van de ontploffing.

Gelaten

De officier van dienst gaf opdracht nieuwsgierigen op minstens honderd meter afstand van het rampgebied te houden. Het was immers nog onbekend of er nog brand- of explosiegevaar was. Martin en ik gingen bij een toegangsweg staan. Ineens stopte er een wagen. De bestuurder zei de trainer te zijn van Lesley, de 17-jarige zoon van het getroffen gezin. Ze hadden gehoord dat er iets ergs was gebeurd. De jongen zat in zijn auto. Ik moest slikken. Lesley moest van de officier van dienst worden opgevangen in het politiebureau. Ik stapte in de dienstwagen en reed voor de trainer en de zoon uit. Martin bleef achter om omstanders tegen te houden. Onderweg dacht ik: wat moet ik tegen die jongen zeggen? Er was niets concreets; ik kon alleen vertellen dat zijn ouders werden vermist. Op het bureau reageerde hij gelaten, alsof niet tot hem doordrong dat zijn huis was ontploft en zijn ouders nog niet waren gevonden. Al snel werd Lesley opgevangen in de woning van een tante, waar zijn naaste familie samenkwam. Er heerste

een bedrukte stemming. Sven, de 19-jarige zoon, kwam ook binnen: schreeuwend, huilend, gefrustreerd tegen de deuren slaand. Een oom pakte hem stevig beet in een poging de jongen rustig te krijgen.

Oorverdovend

Het was in die kamer zo emotioneel. Ik "voelde" alle ogen op mij gericht. Ik was de persoon waar informatie van moest komen. Graag wilde ik de onzekerheid over het lot van de vermiste ouders wegnemen, maar er viel nog steeds niets concreets te melden. Op dat moment voelde ik mij machteloos.

Ineens klonk een stem in mijn oortje; het was zacht maar kwam oorverdovend binnen. Onder het puin was het levenloze lichaam van een vrouw gevonden. Dat deelde ik mee. De mensen vulden zelf in dat het de moeder was. Een emotionele golf overspoelde de kamer; zelf had ik het ook bijna te kwaad. Een kwartier later kwam de tweede klap; de vondst van de dode vader.

Medeleven

Die jongens waren letterlijk in één keer alles kwijtgeraakt: ouders, huis, spullen. Poeh, ik moest buiten even een luchtje scheppen. Terug in de woning betoonde ik mijn medeleven, sloeg een arm om iemand heen. Nadat wijkagent Gerben Boesveld was gekomen en de zorg over de familie overnam, keerde ik terug naar Martin bij de toegangsweg. Tijdens de politieopleidingen leer je niet hoe je met slechtnieuwsgesprekken omgaat. Die kennis doe je op in de praktijk. Dit was een gesprek dat er bij mij inhakte. Ik had het echt te doen met die jongens.'



Heb je ook een aangrijpend verhaal? Laat het ons weten en mail naar bladredactie@knp.politie.nl

Bijlage 3e

PERSONEELBLAD POLITIE NOVEMBER 2013

In een uitgestrekt bosgebied moet Patrick Boogers (33) van basisteam De Kempen met zijn collega Daan op zoek naar een man met zelfmoordplannen. De tijd dringt. Als ze zijn blauwe Volkswagen eindelijk vinden, onthoofd de man zichzelf voor hun ogen.

Ik mis iets', zei ik tegen mijn collega Daan van den Hurk, toen we aan weerszijden van de auto stonden. 'Zijn hoofd ja, dat ligt tussen zijn benen' antwoordde Daan. Voor tot ons door-drong wat er was gebeurd, stormde een vrouw de plaats delict op. 'Ik moet hem zien, het is mijn vriend.' Onmiddellijk grepen we haar vast en hielden haar bij de auto weg. Ambulancebroeders die even later aankwamen, ontfermden zich over haar. In een roes gingen we aan de slag. Meldkamer bellen voor bijstand, plaats delict afzetten, sporen veiligstellen.

'We hebben een achtervolging'

Daan en ik waren die middag naar het bosgebied De Peel bij Reusel gestuurd. Daar zou een man met een touw zelfmoord willen plegen, met 25 xtc-pillen en veel drank op. Rond tien voor zes zag Daan koplampen van een auto. Zacht reden we op hem af. Vlakbij stapte Daan uit en wilde op de auto aflopen. Ineens gaf de auto gas, kon ik Daan nog net aan zijn broekriem naar binnentrekken. De auto schampte onze dienstwagen en reed langs ons heen. 'We hebben een achtervolging', gaven we aan de meldkamer door. Toen zagen we de auto verderop tegen een boom rijden. Met de hand op ons wapen liepen Daan en ik ernaar toe. Aan de binnenkant van de auto was echt overall bloed. Ik zag een lichaam schokken en trillen. En toen zag ik dat hij geen hoofd meer had. Hij had een gele sleepkabel om zijn nek gedaan en het andere uiteinde via een open achterraampje aan een boom geknoopt. De auto was een automaat. Hij hoefde alleen flink gas te geven.

Schouderklopjes

Mijn eerste emotie was boosheid. Ik heb staan vloeken en tieren. Maar er was op dat moment

te veel te doen om lang bij mijn gevoel stil te staan. Tot middernacht zijn Daan en ik op die plek aan het werk geweest. 'Wat moet ik doen', bleef ik me steeds afvragen. Maar ik had alles al gedaan wat ik kon doen, wist ik. We liepen over het bospad naar een dienstauto die ons naar het bureau ging brengen. Collega's spraken ons bemoedigende woorden toe, gaven schouderklopjes. Toen brak ik. Ik kon niet meer ophouden met janken.

Gele sleepkabel

In maart dit jaar kwam ik bij een zelfmoordmelding. Iemand had zich opgehangen – met een gele sleepkabel. Ik kon gelijk helemaal niets meer. Alles kwam terug. Ik kreeg zweetaanvallen en nachtmerries. Nog dezelfde maand heb ik op verzoek mijn wapen ingeleverd en ben met EMDR-therapie (eye movement desensitization and reprocessing) begonnen. De therapeut beweegt haar vingers vlak voor mijn gezicht heen en weer. Ik volg ze met mijn ogen terwijl ik mijn verhaal vertel. Ik moet dan een cijfer aan het ergste moment uit het verhaal geven. Ik begon met een negen, nu zit ik op een drie. Ik weet niet waarom, maar deze therapie werkt voor mij. Ik kan er nu goed over praten maar ik ben er nog niet.

Bandje

Een paar weken geleden heb ik een bandje gehoord dat de man in zijn auto, op weg naar zijn eigen dood, had ingesproken. Hij vertelde dat hij een minderjarig meisje seksueel getinte mails had gestuurd. Ook had hij geprobeerd haar in het echt te ontmoeten, maar zo ver was het niet gekomen. Met dit op zijn geweten wilde hij niet verder leven. Hij had ons bewust opgewacht. Ik vind zelfmoordenaars egoïstisch, nog steeds, maar ben nu wel minder boos.'

Heb jij ook een aangrijpend verhaal? Laat het ons weten en mail naar bladredactie@knp.politie.nl



Bijlage 3f

PERSONEELSBAD POLITIE DECEMBER 2013

Roeland Groen is chef van het team in de binnenstad van Enschede als een Duitse drugsdealer collega Jan Wind van dichtbij neerschiet. Jan overlijdt kort daarop in het ziekenhuis.

Het is alsof ik in een film loop, alles is heel onwerkelijk als ik over de mobilofoon hoor dat Jan is neergeschoten. Ik kan mijn oren niet geloven. Iedereen die nog op het bureau zit, vliegt naar buiten. Ik gris een paar collega's bij elkaar en pak een wagen naar de plaats delict. In de auto liggen te weinig veiligheidsvesten. Voor mij en een tweede collega is er geen vest meer. We besluiten toch de pd op te gaan, ik deel de taken uit. Opnieuw horen we schoten. Op een schoolplein verderop vinden we Rogier, ook hij is neergeschoten. Moeders met kinderen rennen krijsend langs ons heen. Mensen vluchten achter elektriciteitshuisjes en in bushaltes.

Ongeboeid

Ik ren de straat in waar de schoten vandaan komen en zie een collega van de aanhoudings-eenheid in schiethouding staan. Dan zie ik ook de verdachte. Ik trek mijn pistool. Allerlei lessen uit de schiettraining flitsen door mijn hoofd. Op het moment dat ik wil gaan schieten, draait de verdachte zich om en geeft zich over. De dienst-hond van een hondengeleider schiet langs mij heen op de verdachte af. Met zijn drieën houden we de man aan.

Dan pas hoor ik wat er precies is gebeurd. Mijn team houdt die dag een controle veel voorkomende criminaliteit. Jan heeft net samen met een collega een Duitse drugsdealer aangehouden. De man loopt met ze mee naar de dienst-wagen, ongeboeid en nog niet gefouilleerd. Op het moment dat Jan hem wil fouilleren, draait hij zich ineens om en schiet Jan neer.

Ik zag Jan met zijn vrouw elke zaterdag als ze de auto achter het bureau parkeerden. Even naar de markt voor een visje. Nu haalde ik zijn vrouw en dochter op om naar het ziekenhuis te gaan.

Ze weet dat ik Jan op straat heb zien liggen. Ik zeg niet hoe hopeloos ik zijn kansen schat. In het ziekenhuis is een openingsfeestje van een nieuw hartcentrum bezig. Door een glazen scherm zien we mensen proosten. Aan de andere kant van het glas sta ik met twee families tussen hoop en vrees. Een schril contrast.

Petten

Na uren kom ik terug op het bureau. Jan is inmiddels in het ziekenhuis overleden. Rogier vecht voor zijn leven. Ik praat mijn eigen leiding-gevenden bij en roep daarna alle collega's bij elkaar die op dat moment op het bureau zijn. Iedereen beleeft zo'n heftige gebeurtenis anders. Collega's die er niet direct bij betrokken zijn, zijn toch heel diep en persoonlijk geraakt. Dat zie je niet altijd direct, maar je moet er wel rekening mee houden.

Laat in de avond kom ik thuis. Ik zak in elkaar en in een stroom van woorden ontlad ik mezelf. Toch merk ik dat het lastig is te vertellen wat ik nog niet heb verwerkt. Ik realiseerde me bovendien dat hij mij, zonder veiligheidsvest, makkelijk had kunnen neerschieten. Rogier heeft de kogel die in zijn hoofd terechtkwam, wonderwel overleefd. Maar werken ging uiteindelijk niet meer.

Ook later heb ik te weinig ruimte voor mijn eigen verhaal en emotie genomen. Ik had die dag te veel petten op. Ik was naast chef van een omgevallen team en steun voor de getroffen families ook gewoon een diender die een collega had verloren en een boef wilde pakken. Als ik het kon overdoen, zou ik iemand anders naar het ziekenhuis laten gaan. Het was gewoon te veel. Omgaan met zo'n situatie leer je niet in een managementopleiding. Dat zou misschien wel moeten.'

Heb je ook een aangrijpend verhaal? Laat het ons weten en mail naar bladredactie@knp.politie.nl



Bijlage 3g

PERSONEELSBAD POLITIE OKTOBER 2013

Op weg naar haar werk in Amstelveen spreekt collega Gabrielle Cevat (28) Franklin F. aan op zijn slingerende rijstijl. Hij antwoordt met een dodelijke kogel. Cor Heek (52) van wijkteam Rivierenbuurt (Eenheid Amsterdam) reanimeert zijn collega. Tevergeefs.

Met mijn collega Rogier Woldhuis liep ik op het lichaam op de grond af. Geen tekenen van leven te zien. Toen wisten we nog niet dat dit het lichaam was van een collega, Gabrielle Cevat. Er zat een collega bij, een student nog. We namen de reanimatie over. We hadden even daarvoor een melding gekregen die niet duidelijk was, het zou gaan over een mogelijke inbraak. Later bleek dat de verdachte van de schietpartij, Franklin F., op zoek naar zijn ex en met erg veel drank op, bij zijn ex-schoonouders door een deur had geschoten. Daarna was hij naar het huis van zijn ex gereden op de Piet de Winterlaan in Amstelveen. Daar schoot hij Gabrielle dood toen zij hem aansprak op zijn slingerende rijstijl.

Politielegitimatie

We hoorden dat er een politielegitimatie op straat lag. We schrokken, het drong toen tot ons door dat het om een collega ging. Het was donker, het regende en er stond een gure wind. Eerst dacht ik dat het om Gabriëles beste vriendin ging, Amanda. Zij werkt bij mij in het wijkteam. Ze lijken veel op elkaar. Een collega belde haar nummer. Ze nam op. "Gelukkig, je leeft nog", zei de collega. Amanda begreep toen gelijk dat het met Gabriëlle mis was. Een pijnlijk moment, maar mijn collega wilde snel handelen.

Toen tot iedereen doordrong dat er een collega werd gereanimeerd, zwegen de porto en de mobilofoon. Een andere collega nam de reanimatie over. Rogier en ik wisten echter toen al dat het voorbij was. Een gevoel van nutteloosheid sloeg op ons neer. Toen een buurtbewoner

zich ineens op de plaats delict meldde, stonden we meteen weer op scherp. Hij had vanuit een woning, dertig meter bij ons vandaan, geluid gehoord. Later bleek dit een schot te zijn geweest. Dat moet de dader zijn, wist ik bijna zeker. Had ik eerder geweten dat hij daar binnen zat, dan was ik er zelf op af gegaan. Wie aan mijn collega's komt, die komt aan mij. Dat gevoel zit er bij mij heel diep in. Het arrestatieteam heeft Franklin F. aangehouden. Het was een schok te ervaren dat hij vanuit die woning alle tijd had gehad om op mij en mijn collega's te schieten.

Draak

Op het bureau nam de bedrijfspsycholoog me apart: "Het hoeft niet maar je zou hier PTSS (posttraumatische stressstoornis, red.) aan kunnen overhouden." Anderhalf jaar later sprak mijn dochter me aan. Ik was prikkelbaar, sliep slecht, had weinig zin in mijn werk. Twee dagen later zat ik via de politiepoli voor PTSS in het Academisch Medisch Centrum bij een psychiater. Ik ben geen prater, dus moest ik veel schrijven. Dingen die me geraakt hadden. Ik schrok van de lengte van de stukken. De psychiater omschreef PTSS als een draak die bepaalt wanneer hij jou bespringt. Nu bepaal ik zelf wanneer de draak uit de kooi komt en ik mijn emoties de vrije loop laat. In een schriftje heb ik brieven geschreven, aan Gabriëlle, maar ook aan de dader. Die brieven moest ik, als afsluiting van de behandeling, weggooien. Dat heb ik, samen met mijn gezin, gedaan op de Monte Baldo, een berg in Italië waar een Italiaan een kapelletje heeft gebouwd voor zijn twee verongelukte zoons. Een prachtige plek om dit voor mezelf af te sluiten."

Heb jij ook een aangrijpend verhaal? Laat het ons weten en mail naar bladredactie@knp.politie.nl



Bijlage 3h

Column

Erik van Zuidam

Dick Haveman

Dit keer geen twijfel over het onderwerp van deze column.
De tragische dood van collega Dick Haveman.

De bewuste avond thuis op de bank zie ik een aanzwellende stroom twitterberichten op mijn laptop verschijnen, die ik dan nog niet goed kan plaatsen. 'Baflo', 'dode', 'schieten'. Dan belt collega Oscar Dros vanuit de auto, hij had korpsleidingpiket; 'Rij ook maar naar het bureau, schietpartij met een collega en het ziet er niet goed uit'. Je weet dan genoeg. Dan is het dus toch gebeurd.

Voor de eerste keer in je 37-jarige loopbaan direct betrokken bij een gewelddadige dood van een collega tijdens de dienst. In Baflo, een dorpje met zowat de laagste criminaliteitscijfers van Groningen en met Dick Haveman als slachtoffer. Gedood in een noodlottige situatie met zijn eigen pistool, in een poging om dat te doen waartoe hij zichzelf geroepen zag: 'de samenleving beschermen'. Een bezielde en ervaren motorrijder, op en top getraind, lid van onze aanhoudingseenheid. Een jonge agente weet samen met andere collega's de man aan te houden, zelf raakt ze gewond. Een aspirant collega reanimeert tevergeefs Dick. In een woning iets verderop ligt het levenloze lichaam van een jonge vrouw, Renske Hekman. Door dezelfde man gedood. Tientallen politiemensen zijn in Baflo en doen hun werk op de verschillende PD's. Velen kennen Dick. Professionaliteit en emoties worstelen met elkaar.

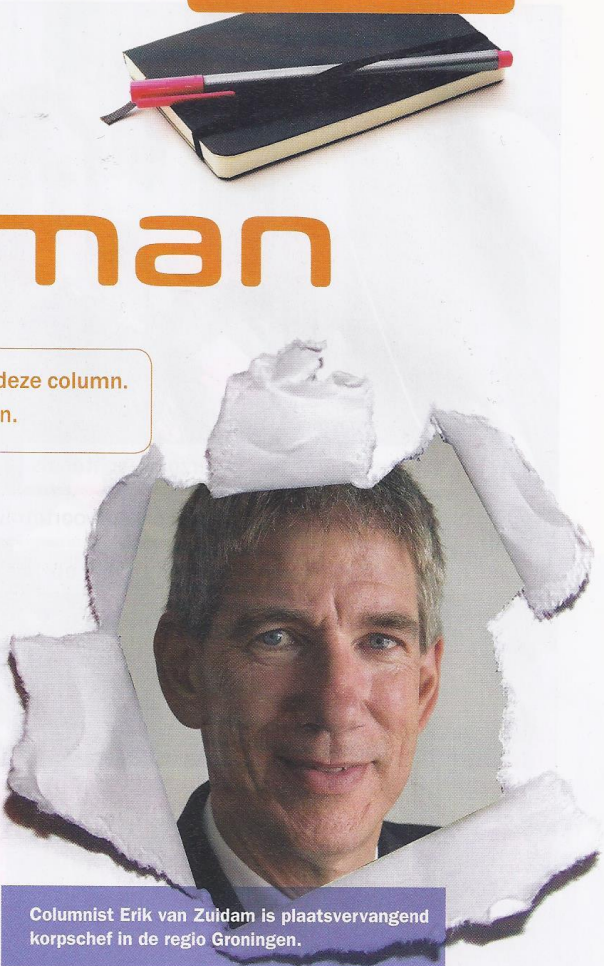
De twitterberichten blijven doorflitsen. Vele met halve waarheden. De interne informatievoorziening komt langzaam op gang. Het valideren valt niet mee. Op het hoofdbureau wordt naarstig gepoogd om zorgvuldigheid en snelheid in balans te krijgen en te houden. De eerste politietweet gaat er uit, nadat de feiten zijn gecheckt. Collega's van omliggende korpsen schieten te hulp en nemen taken over. In een overvol bedrijfsrestaurant worden de collega's door de leden van de regionale driehoek geïnformeerd over de dood van hun collega. De verslagenheid is groot.

Ondertussen belandt de hele organisatie in een achtbaan. Zorg voor nabestaanden van Dick en Renske, uitvaartbijeenkomsten, SGB0, TGO, Rijksrecherche, zorg voor collega's, bedrijfsopvang, mediadruk, zorg voor Baflo, lopende dienst... Amsterdamse collega's met ervaring rond de trieste dood van Gabrielle Cevat schieten te hulp en wijken een week lang niet van onze zijde. Uit het hele land, zelfs van daarbuiten, komen steunbetuigingen. Van collega's, organisaties en van heel veel burgers.

Het korps schudt op zijn grondvesten. Emoties komen in alle soorten en maten. Op verwachte en onverwachte plekken. Oscar en ik reizen dagenlang door de organisatie. Overal betekenisvolle bijeenkomsten. Het korps voelt zich verbonden als nooit eerder.

Een week later is het indrukwekkende afscheid met korpseer voor Dick. Een erehaag van meer dan 600 meter en een herdenkingsdienst in de Martinikerk in de Groninger binnenstad. Collega's uit Rotterdam surveilleren daar in eigen tijd en informeren omstanders. Het woord 'verbinding' heeft plots duizenden gezichten gekregen. Een goed gevoel bij een tragische gebeurtenis. ■

Columnist Erik van Zuidam is plaatsvervangend korpschef in de regio Groningen.



Bijlage 3i

PERSONEELSLAD POLITIE MAART 2014

Gert van der Linde komt nietsvermoedend aan op de plek waar een ongeluk is gebeurd. In het overleden slachtoffer herkent hij tot zijn schrik Jikke, de vrouw van zijn collega Leo Weidenaar.

Het was de zwaarste taak die ik ooit heb moeten volbrengen. Voor ik mezelf ertoe kon brengen aan te bellen, moest ik eerst een aantal maal diep slikken. Het was midden in de nacht, het huis was donker. Ik zie mijn hand nog naar de deurbel gaan. Leo zag mij en mijn collega Willem Maat voor de deur staan. Woorden bleken overbodig. "Nee hè", riep hij en schoot terug zijn huis in, naar de slaapkamer. Ik rende achter hem aan, bang dat hij zichzelf misschien iets zou aandoen. Naast het bed zag ik de nachtpon van zijn vrouw nog liggen.

Ik ken Leo Weidenaar al sinds 1970; hij zat één lichting na mij op de opleidingsschool in Lochem. Talloze malen hadden we tijdens een dienst samen in de auto gezeten. Inmiddels werkte hij bij de CID (Criminele Inlichtingendienst), maar we woonden al jaren in dezelfde wijk in Ede en zagen elkaar dus regelmatig, ook in de kerk. Leo was getrouwd met een struise Friezin, Jikke. Hoewel geboren Rotterdammer ben ik opgegroeid in Friesland, dat schept een band. Jikke was kraamhulp. Ze was die nacht om half vier uit bed gebeld voor een bevalling. Nog geen vijf kilometer van huis, op de A30 bij Barneveld, kreeg ze een aanrijding met een koe die los op de weg liep. De boer was vergeten stroom op de schrikdraad te zetten. Jikke was op slag dood.

Schouw

Mijn collega Klaas Broer was als eerste ter plaatse. Toen hij met een schok ontdekte dat het ken-
teken op naam van Leo stond, riep hij mij via de porto op. Hij zei er niet bij waarom hij juist mij op

de plek van het ongeval wilde hebben. Ik schrok dan ook verschrikkelijk toen ik Jikke zag. Ze heeft nooit een schijn van kans gehad. De koe was met zijn volle gewicht op de bestuurderskant terechtgekomen. Ze had haar nek gebroken.

Met Willem ben ik naar de schouw gegaan terwijl Leo en zijn kinderen, twee tienerdochters en één -zoon, thuis achterbleven met Leo's zus die direct na zijn telefoontje gekomen was. Even later, bij de confrontatie met het lichaam, wilden alle drie de kinderen erbij zijn. Leo had zijn armen om zijn kinderen heengeslagen.

Toen ze hun overleden vrouw en moeder zagen, klonk hun schreeuw rauw door de ruimte heen. Ik vond het heel heftig om het verdriet van Leo en zijn kinderen van zo dichtbij te zien. Na de confrontatie kwamen de vragen los, vooral bij Leo's zoon. Ik heb zo duidelijk mogelijk geprobeerd uit te leggen wat er was gebeurd. Tegen de boer is proces-verbaal voor dood door schuld opgemaakt. De zaak is uiteindelijk geseponeerd.

Littekens

Terug op het bureau bleek het nieuws als een lopend vuurtje te zijn rondgegaan. Het hele korps was er stil van. Voor mijn verwerking was het goed dat ik het verhaal aan verschillende collega's wel zo'n tien keer heb moeten vertellen. Gelukkig ben ik extravert, waardoor ik zaken niet opkrop. Ook vind ik thuis bij mijn vrouw een luis-
terend oor. Toch heeft dit ongeluk een litteken op mijn ziel achtergelaten. Maar ik beseft terdege dat ik slechts de bringer van het nieuws ben geweest. Voor de ontvanger is het vele malen erger. Ik zie nog steeds het verdriet in zijn ogen.'

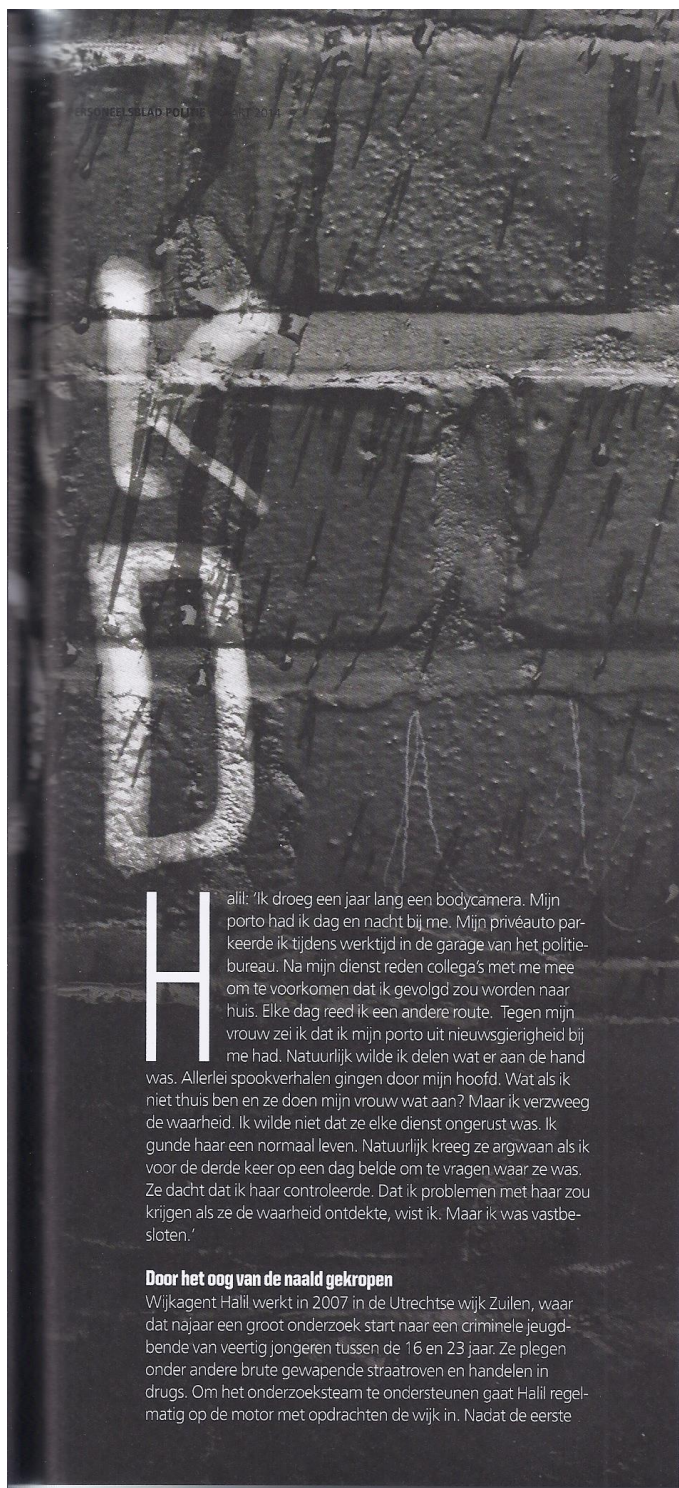


Heb je ook een aangrijpend verhaal? Laat het ons weten en mail naar bladredactie@knp.politie.nl

Bijlage 3j



Bijlage 3j



Halil: 'Ik droeg een jaar lang een bodycamera. Mijn porto had ik dag en nacht bij me. Mijn privéauto parkeerde ik tijdens werktijd in de garage van het politiebureau. Na mijn dienst reden collega's met me mee om te voorkomen dat ik gevolgd zou worden naar huis. Elke dag reed ik een andere route. Tegen mijn vrouw zei ik dat ik mijn porto uit nieuwsgierigheid bij me had. Natuurlijk wilde ik delen wat er aan de hand was. Allerlei spookverhalen gingen door mijn hoofd. Wat als ik niet thuis ben en ze doen mijn vrouw wat aan? Maar ik verzwegen de waarheid. Ik wilde niet dat ze elke dienst ongerust was. Ik gunde haar een normaal leven. Natuurlijk kreeg ze argwaan als ik voor de derde keer op een dag belde om te vragen waar ze was. Ze dacht dat ik haar controleerde. Dat ik problemen met haar zou krijgen als ze de waarheid ontdekte, wist ik. Maar ik was vastbesloten.'

Door het oog van de naald gekropen

Wijkagent Halil werkt in 2007 in de Utrechtse wijk Zuilen, waar dat najaar een groot onderzoek start naar een criminele jeugdbende van veertig jongeren tussen de 16 en 23 jaar. Ze plegen onder andere brute gewapende straatroven en handelen in drugs. Om het onderzoeksteam te ondersteunen gaat Halil regelmatig op de motor met opdrachten de wijk in. Nadat de eerste

31

GEWELD TEGEN POLITIEMENSEN IN PRIVÉTijd

'Agenten voelen zich nergens veilig'. 'Agent krijgt klappen in privétijd'. Media springen in november 2013 massaal op het onderzoek naar geweld tegen de politie van politievakbond ACP. In de enquête onder 1.300 agenten geeft bijna 30 procent aan dat zijzelf en/of familieleden in privétijd wel eens bedreigd zijn.

Korpschef Gerard Bouman zegt in een reactie bij EenVandaag zich kapot geschrokken te zijn. Is geweld tegen politiemensen dan opeens toegenomen? Volgens Frank Eggens, landelijk voorzitter expertgroep Geweld Tegen Politieambtenaren (GTPA) is het aantal geweldsincidenten tegen de politie in 2013 juist gedaald. De effecten van het Landelijk Programma Aanpak Geweld van de politie, met onder andere horecaverboden, een persoonsgerichte aanpak en een versnelde gang naar de rechter, zijn volgens hem bemoedigend.

In 2011 kwam uit onderzoek van onafhankelijk onderzoeksbureau DSP-groep naar voren dat 3 procent van van de politiemensen slachtoffer is van agressie en geweld in privétijd. Volgens Frank wordt dit grote verschil met het onderzoek van de ACP veroorzaakt door een andere definitie van geweld in privétijd. 'Maar de vraag is of het uitmaakt om hoeveel collega's het precies gaat. Tientallen hebben er last van en het heeft een forse impact op hun gezinsleven. Daar gaat het om.'

Binnenkort start een verdiepend onderzoek naar geweld, intimidatie en bedreiging in privétijd, ook tegen gezins- en familieleden. Frank: 'We willen alles boven tafel krijgen: hoe vaak komt het voor, in welke vorm, hoe beleven de collega's en hun familieleden dit en wat is de impact op de weerbaarheid van de collega? Dit om in de toekomst de juiste maatregelen te kunnen nemen.'

Train leidinggevenden

Binnen de politie is er de laatste jaren steeds meer aandacht voor geweld tegen

Lees verder op pagina 32

Bijlage 3j

32

'Ik ben door het oog van de naald gekropen'

▶ jongeren aan het einde van 2007 en het begin 2008 zijn aangehouden, komt een waarschuwing binnen via de Regionale Inlichtingendienst. Halil: 'Ik kreeg te horen dat ze me wilden pakken. Meer niet. Van mijn chef mocht ik alleen nog maar in een auto de straat op, altijd met een collega samen. Ik maakte me niet echt zorgen, dacht dat het wel zou overwaaien.' Totdat een grote groep jongens Halil tijdens een dienst uitscheldt. 'Alle k-woorden kwamen voorbij en ook wat ze met mijn moeder, vrouw en kind zouden doen. Ik reed naar ze toe, maar ze renden weg. Drie bleven over. Eén jongen wees me waarheen de rest gerend was. Ik vertrouwde het niet want hij weigerde normaal ook maar één woord met me te spreken. Ik ben omgekeerd en weggereden.' De volgende ochtend laat de RID de chef van Halil weten dat de jongeren waren weggerend om hem naar een afgelegen plek te lokken. Er lag een enorme berg klinkers klaar om hem te bekogelen. Halil: 'Ik ben door het oog van de naald gekropen.' Nieuwe aanhoudingen in de maanden erna verergeren Halil's situatie. Halil: 'In mei 2008 verschenen teksten met bedreigingen op muren en stoepen. Ik zou op een dodenlijst staan. Mijn naam werd zelfs in een deur van een bedreigde bewoner gegraveerd. Er verschenen doodsbedreigingen op een internetforum. De jongeren stuurden zelfs broertjes en zusjes naar het bureau om te vragen of ik dienst had.' Na een incident in januari 2008, waarbij de politie op een gewapende jongen schiet en Halil's naam onterecht rondgaat als schutter, mag de wijkagent helemaal niet meer de straat op. Hij moet binnen administratief werk doen. 'Na zes weken was ik dat zat. Ik wilde weer mijn eigen wijk in. Mijn chef weigerde. Ik

was het daar niet mee eens. Wij zouden als politie dan echt verloren hebben. In goed overleg mocht ik toch terug. Eerst samen met een collega in de auto, altijd een tweede auto als back-up. Ik stapte nooit uit, reed alleen rondjes. Later stak ik af en toe mijn hand eens op, zei gedag. Elke keer een stapje verder totdat ik weer alleen in de auto zat. Het heeft me een jaar gekost voordat het weer als vanouds was. En toen werd ik alsnog uit mijn wijk gehaald. Het was tijd voor vers bloed. Ik baalde als een stekker, had net alles weer op de rails. Maar vanuit het perspectief van de organisatie kon ik het wel begrijpen. Als donderslag bij heldere hemel werd er een brief bij mijn chef bezorgd. Alle veertig hadden 'm ondertekend, met voor en achternaam erbij. Ik vroeg nog: "Wat voor verwensingen staan er op?". Ze smeekten mijn chef om mij niet naar een andere wijk te sturen. Niet te geloven. Mijn eerlijkheid bleek mijn redding. Ik heb ze nooit genaaid. Als ik ze kon pakken, pakte ik ze. Maar niet voor zoiets onbenulligs als een kapot fietslichtje. Dat realiseerden ze zich ook. Uiteindelijk moest ik toch naar een andere wijk.

Terugkijkend had ik het gevaar eerder moeten erkennen. Ik dacht dat het wel zou meevallen en je doet ook een beetje stoer hè. Dat hoort er bij. Je moet echt steun zoeken bij collega's of je leidinggevende. Want als je niet lekker in je vel zit, merk je dat op straat ook. Bij mijn collega's kon ik stoom afblazen. Mijn chef was er ook altijd voor mij. Hij vroeg regelmatig hoe het ging. Al met al petje af voor hoe de organisatie de kwestie heeft opgepakt. Met mijn vrouw heb ik zoals verwacht vette ruzie gehad toen ik haar vertelde dat ik bijna anderhalf jaar lang bedreigd was.'

politiemensen. Zo staat in het landelijke protocol GTPA uit 2010 beschreven dat elke eenheid een speciale casemanager heeft die de bedreigde collega onder andere helpt met het voorbereiden van het strafproces en het verhalen van schade op de dader. Het programma Professionele Weerbaarheid moet politiemedewerkers fysiek en mentaal weerbaarder maken. Voor de nazorg kunnen collega's terecht bij hun leidinggevende, een casemanager, de bedrijfsgezondheidsdiensten of het 24/7-loket.

Toch is dit volgens Gerrit van de Kamp, voorzitter van de ACP, niet voldoende. 'Het programma Professionele Weerbaarheid is voornamelijk gericht op het weerbaarder maken van collega's in werksituaties. Maar je bent op je werk en thuis één en dezelfde persoon. Met de minister gaan we in gesprek over hoe we ook de privésituatie in het beleid kunnen meenemen.' Verder valt volgens Gerrit bij leidinggevenden nog winst te behalen. 'Wij pleiten voor een training in het geven van goede opvang van en

nazorg voor bedreigde collega's. Niet voor alle leidinggevenden is het nu duidelijk wat hun rol precies is.' Er komt een bewustwordingscampagne die leidinggevenden helpt bij het herkennen van minder weerbare collega's. Frank Eggens: 'Als werkgever hebben we de plicht om voor een veilige situatie te zorgen, maar de werknemer heeft tegelijkertijd de plicht om een onveilige situatie op tijd te melden bij de leidinggevende. Uiteindelijk willen we hetzelfde: duurzaam inzetbare medewerkers.'

BIJLAGE 4

DOCUMENTEN IN HET KADER VAN BEDRIJFSOPVANG

- a) Protocol 1 uit *Luisterend helpen*
- b) Protocol 2 uit *Luisterend helpen*
- c) Incidentenlijst uit *Luisterend helpen*
- d) Inzetcriteria uit de *Richtlijn psychosociale ondersteuning geüniformeerden*
- e) Kringenmodel uit de *Blauwdruk Mentale Zorglijn Politie*

Bijlage 4a



LS/O/P/

PROTOCOL I: voorlichting over de rol als hulpverlener.
voorlichting over de juridisch-technische procedure na een
(schiet)incident.

- a. Ik heb begrepen dat je betrokken bent geweest bij een incident waarbij
(er geschoten is; je je wapen gebruikt hebt).
Ik wil je uitnodigen om te vertellen wat er gebeurd is en hoe jij dat ervaren hebt.
Ik zit hier niet om een juridisch-technisch rapport op te maken, maar puur om
jouw verhaal aan te horen. Wat jij mij vertelt blijft onder ons.

Als je het goed vindt, dan wil ik je eerst voorlichten over de te volgen formele
procedure waar je mee te maken kunt krijgen.

Dit is een opvanggesprek. later zal er een juridisch-technisch rapport opgemaakt
worden. Dat staat los van wat jij me nu vertelt. Later kan de rijksrecherche
komen; binnen 48 uur om ook jouw verhaal te horen.

O.k. (naam), ik heb gehoord dat je te maken hebt gehad met
Wat is er gebeurd?

- b. Goh, ik heb begrepen dat je een nare ervaring hebt meegemaakt.
Ik wil je uitnodigen om je verhaal daarover te verwoorden. Ik ben lid van het
(bedrijfs)opvangteam dat speciaal in het leven is geroepen om mensen bij te staan
na een schokkende gebeurtenis. Ik wil je in ieder geval een luisterend oor bieden.
Als je wil kan je vertellen wat je hebt ervaren. Wat je vertelt blijft vertrouwelijk.

NB: Tijdens groepsopvang is je = jullie.



Bijlage 4b



LS/O/P

PROTOCOL II: voorlichting over mogelijke emotionele en lichamelijke reacties die op kunnen treden na een schokkende gebeurtenis.

Je hebt me duidelijk gemaakt dat je in aanraking bent gekomen met een situatie die sterk afwijkt van de alledaagse omstandigheden. Je hebt me ook laten merken wat het voor jou betekent, welke gevoelens het bij jou oproept en oproept.

Ik wil je graag informeren over hoe mensen op dergelijke schokkende ervaringen kunnen reageren. De situatie waarin je betrokken bent geweest is een ernstige stresssituatie, waarvan de gevolgen lange tijd voelbaar kunnen zijn, juist omdat de gebeurtenis zo ongewoon en ingrijpend was. Zo kunnen er lichamelijke reacties optreden zoals: rusteloosheid, slapeloosheid, hoofdpijn en misselijkheid. Ook kunnen er een of meer emotionele reacties optreden zoals concentratieproblemen, neerslachtigheid, jezelf gaan afzonderen, agressieve uitbarstingen en een toestand van verhoogde waakzaamheid. Bij iedereen kunnen een of meer van deze reacties optreden, hoewel de intensiteit, hoeveelheid en frequentie van dergelijke reacties sterk van individu tot individu verschillen.

Deze reacties, die niet altijd optreden, zijn niet prettig. Ze zijn echter wel typisch voor iemand die een schokkende gebeurtenis heeft meegemaakt. Het verwerken van een dergelijke gebeurtenis neemt de nodige tijd in beslag.

NB: Tijdens groepsopvang geldt: je = jullie



Bijlage 4c

Lijst 2: POLITIE

L/S/O/P/

Incidentenlijst:

Indien zich één van de op deze lijst voorkomende incidenten voordoet, dient opvang te worden ingezet.

Incidenten waarbij één of meerdere kinderen het slachtoffer zijn geworden, maken uitzonderlijke indruk.

- * Alle schietincidenten.
- * Levensbedreigende situaties voor individu of groep.
- * In directe confrontatie zijn geweest bij, of slachtoffer zijn geweest van een gijzeling.
- * Calamiteiten met ernstig gewonden en/of dodelijke slachtoffers (bijv. ontploffingen, branden, bomaanslagen, enz.)
- * Het toebrengen van ernstig letsel of het veroorzaken van de dood bij een burger.
- * Getuige of betrokken zijn in een situatie waarbij collega('s) ernstig bedreigd, ernstig gewond of gedood is (zijn).
- * Confrontatie met bizarre zelfmoordgevallen.
- * Confrontatie met ernstige seksuele delicten.
- * In een situatie geraakt zijn en daarbij extreme onmachtgevoelens hebben ervaren. (bijv. getuige zijn dat iemand verdrinkt, of levend verbrand zonder dat je iets uit kunt richten / iemand overlijdt in jouw aanwezigheid terwijl je wacht op de hulp van een ambulance en je kunt niets doen).
- * Ernstige verkeersongevallen.

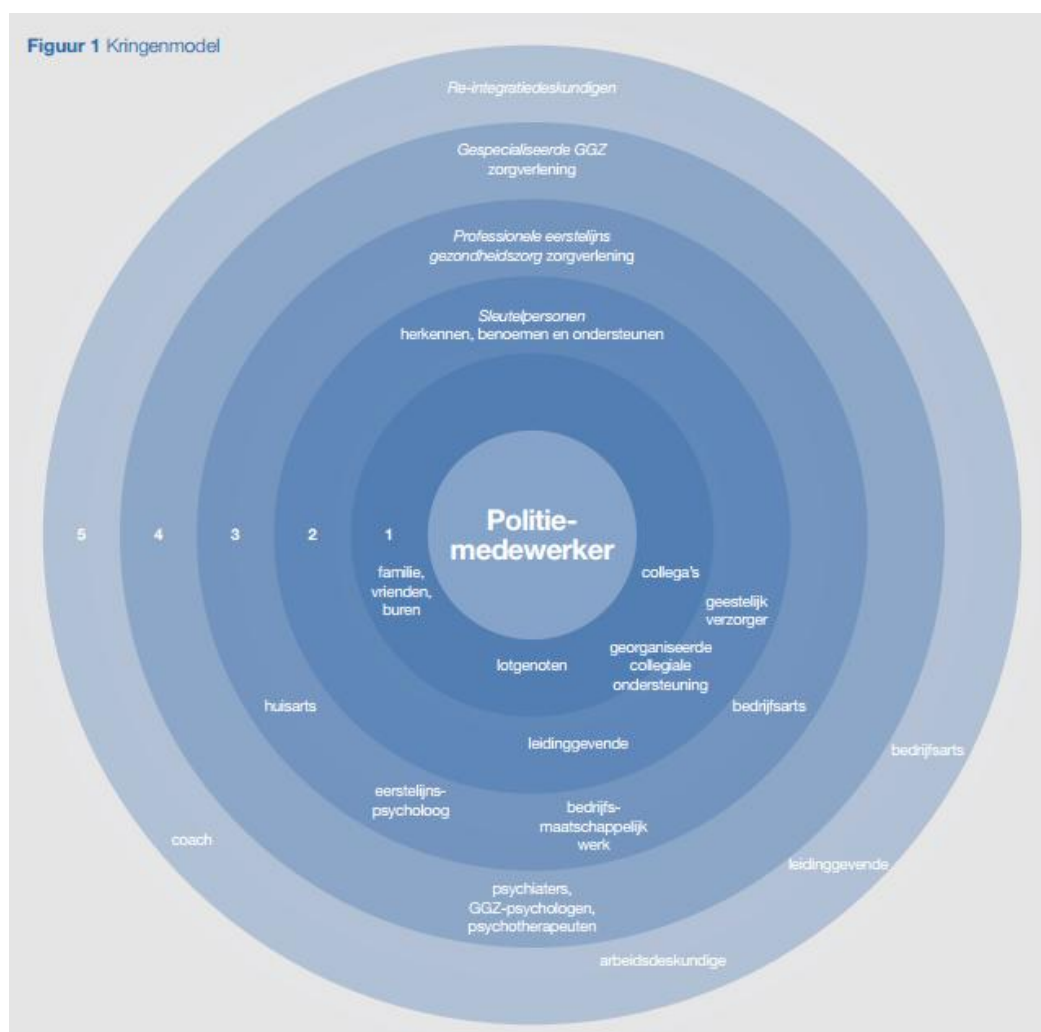


Bijlage 4d

Box 4b. Voorbeelden uit de praktijk: inzetcriteria politie/KLPD

- 1 Geweldsincidenten door of tegen een politieman/-vrouw, waaronder begrepen (psychische en/of fysieke) bedreiging met geweld;
- 2 collega gewond of dood, waaronder zelfdoding;
- 3 lijkzoeking, lijkvinding, zelfdoding;
- 4 ongeval(len) c.q. incident(en) waarbij een kind (of meerdere) zwaar gewond is (zijn) geraakt of is (zijn) overleden;
- 5 reanimatie;
- 6 ongeval(len) c.q. incident(en) waarbij één of meerdere volwassene(n) ernstig gewond en/of dood is (zijn);
- 7 ongeval(len) c.q. incident(en) waarbij één of meerdere collega(s) ernstig gewond is (zijn) of dood is (zijn);
- 8 lijkschouwing in het algemeen en op het lichaam van één of meerdere collega(s) in het bijzonder;
- 9 luchtvaartongeval(len) c.q. incident(en);
- 10 luchtvaartongeval(len) c.q. incident(en) waarbij één of meerdere collega(s) betrokken is (zijn);
- 11 eerste optreden bij seksueel geweld of misbruik;
- 12 ernstige psychische nood van een collega;
- 13 betrokken bij prik- of bijtincidenten;
- 14 ongewoon hoge frequentie van schokkende gebeurtenissen in relatie tot persoonlijke omstandigheden van een collega;
- 15 overige incidenten waarbij lijnchefs, collega's en/of betrokkenen om inzet van het BOT verzoeken.

Bijlage 4e



BIJLAGE 5 EINDVERSLAG BIJVAK ETHIEK

In mijn masterscriptie ga ik in op de vraag hoe predikanten Oudtestamentische teksten relevant kunnen maken voor politiemensen die potentieel traumatische gebeurtenissen hebben meegemaakt. Ik zal daarbij met name ingaan op teksten rond Koning David (de boeken van Samuel en Psalmen) en op de vraag hoe David een brug kan vormen tussen de theologie en de politie.

Op het moment dat ik dit verslag schrijf, ben ik nog halverwege mijn scriptie. Daarbij loop ik echter tegen een prangende vraag aan: Hoe (theologisch-ethisch) gerechtvaardigd is (juridisch) gerechtvaardigd geweld met potentieel dodelijke afloop?²³³

Wanneer een agent zijn wapen gebruikt en schiet, kan dat de dood ten gevolge hebben. Als er geschoten is, komt er, los van de afloop, altijd een onafhankelijk onderzoek van de rijksrecherche naar de legitimiteit van het wapengebruik. Indien je ‘geen gekke dingen hebt gedaan’ (oftewel, de standaardprocedure hebt gevolgd), wordt het eigenlijk bijna altijd wel als (juridisch) ‘gerechtvaardigd toegepast geweld’ bestempeld²³⁴. Maar hoe kijk je er als politieman of -vrouw zelf op terug? Als je geschoten hebt en het had niet de dood ten gevolge, kunnen vragen opkomen in de trant van ‘Wat als....?’, ‘Ik ben christen en wat als ik diegene wel had doodgeschoten?’. Als het daadwerkelijk een dodelijk schot was, kan dat resulteren in vragen als ‘Ik heb... Wat nu?’. Juridische rechtvaardiging betekent voor de persoonlijke beleving niet altijd geestelijke berusting.

Een van de agenten die betrokken was bij de strandrellen van Hoek van Holland en daar ook heeft moeten schieten, verwoordde zijn worsteling als volgt:

“Goddank is geen enkele collega geraakt op die avond. Er moet een peloton engeltjes op onze schouders hebben gezeten. Ik ben christen. Of mijn schoten verenigbaar zijn met mijn geloof, heeft me achteraf wel lang bezig gehouden. In de Bijbel staat immers dat je niemand mag doden. Vóór ‘Hoek van Holland’ had ik nog nooit een wapen getrokken en nooit zo over deze kwestie nagedacht. Maar nu hield het me wel bezig. Ik heb daarom mijn vragen voorgelegd aan onze dominee”²³⁵.

Uit het onderzoek van de rijksrecherche bleek dat deze politieman niet het dodelijke schot gelost had. Zijn inzet van geweld werd beoordeeld als (juridisch) gerechtvaardigd. Dat geldt eveneens voor zijn collega’s. Een ieder die op deze avond heeft geschoten, heeft (juridisch) gerechtvaardigd gehandeld. Maar dat was voor deze politieman vanuit theologisch-ethisch oogpunt dus nog niet voldoende om er zelf in te kunnen berusten.

Een vraag die vervolgens opkomt, luidt: hoe reageer je als predikant wanneer een politieman of -vrouw met zo’n vraag bij je komt? Je kunt er zelf wel van overtuigd zijn dat hij of zij geen andere keuze had en dat het ‘onvermijdbaar en dus in die zin goed en acceptabel’ is geweest, maar als diegene het als geloofskwestie benadert, wat is dan je eigen theologisch-ethische kader om op terug te vallen?

²³³ ‘Potentieel dodelijk’: wanneer het geweld is ingezet, wordt men zich achteraf ervan bewust dat het de dood ten gevolge heeft gehad of had kunnen hebben.

²³⁴ Zoals ook Markham het verwoordt: “In political theory, legitimate violence is identified as the use of power by a legitimate authority grounded in the consent of the people. So in a democracy, where an elected government makes laws (which are then implemented by a police force that is held accountable) against those who break the laws, we can see the legitimate exercise of power, which sometimes must take the form of force. (Force here is simply another word for ‘legitimate violence.’)”, zie Markham, I.S., (2008²), *Do Morals Matter? A Guide to Contemporary Religious Ethics*, Malden/Oxford/Carlton, 142.

²³⁵ Iersel, S. van, (2010), *Spoedassistentie Hoek van Holland. Persoonlijke verhalen van agenten uit het korps Rotterdam-Rijnmond over de strandrellen op 22 augustus 2009*, Rotterdam, 45vv.

Helaas is er, zover ik weet, geen literatuur verschenen over de vraag hoe theologisch-ethisch gerechtvaardigd juridisch gerechtvaardigd politiegeweld is. Wel is er veel nagedacht over hoe theologisch-ethisch gerechtvaardigd oorlogsvoering wel of niet kan zijn.

Vanuit deze gedachte maak ik nu eerst een uitstap naar het denken over oorlog en geweld. In het bijzonder zal ik ingaan op het concept van de rechtvaardige oorlog²³⁶, wat Markham de 'just war tradition'²³⁷ noemt. Aansluitend zal ik van daaruit een brug trachten te slaan naar de politiek.

Drievoudige typologie in het denken over oorlog en geweld

In zijn artikel, *'De rechtvaardige oorlog: zoeken naar de zin van een eeuwenoud concept'*, bespreekt Theo Boer, zoals de titel al zegt, het concept van de rechtvaardige oorlog. Alvorens hij echter op de voorwaarden voor een rechtvaardige oorlog ingaat, benoemt Boer de drievoudige typologie die in het algemeen gehanteerd wordt "bij de beschrijving van het denken over oorlog en geweld"²³⁸. In deze typologie kan er sprake zijn van 1) het pacifisme, 2) de rechtvaardige oorlog en 3) het kruistochten- of heilige oorlog model.

Bij het politieke pacifisme maakt Boer een onderscheid tussen het getuigende (of principiële) pacifisme, waarbij geweld wordt afgewezen omdat het altijd intrinsiek verkeerd en onacceptabel is, en het pragmatische pacifisme, waarbij geweld niet principieel wordt afgekeurd, maar waarbij men ervan uit gaat dat geweld alleen maar meer geweld oproept en dat geweldloosheid effectiever is in de bestrijding van geweld²³⁹.

Bij het kruistochten- of heilige oorlog model verwijst Boer vervolgens naar Allen, die de kruistochtenmentaliteit als volgt omschrijft: "(1) Kruisvaarders zien rechtvaardigbare oorlogen als een strijd tussen de machten van goed en kwaad. Hun strijd is Gods strijd – God staat aan hun kant en uitsluitend aan hun kant –, en hun vijanden zijn Gods vijanden. Wie niet voor hen is, is tegen hen. [...] (2) Kruisvaarders streven absolute doelen na. [...] Compromissen zijn een erger kwaad dan de oorlog zelf; (3) In een kruistocht zijn de middelen in beginsel onbeperkt. Elk gebruik van geweld dat bijdraagt aan de overwinning is toegestaan"²⁴⁰.

De rechtvaardige oorlog ziet Boer tenslotte als "politek-realistische variant van het pacifisme"²⁴¹. Kernpunt van zijn betoog hieromtrent wordt mijns inziens samengevat in het volgende citaat: er zijn "maatschappelijke en politieke structuren nodig die mensen en staten verplichten om elkaars rechten te respecteren – desnoods met dwang of geweld. [...] De basis en de zin van rechtvaardige maatschappelijke structuren ligt in het evangelisch liefdegebod. In lijn hiermee kunnen we de theorie van de rechtvaardige oorlog opvatten als een strategisch-politieke vertaling van het pacifisme van Jezus: het liefdesgebod toegepast op de complexiteiten van nationale en internationale conflicten [...] In plaats van dat de theorie van de rechtvaardige oorlog de ontkenning is van Jezus' pacifisme, impliceert zij de erkenning van de normativiteit ervan"²⁴². Ja, geweld en oorlog is intrinsiek verkeerd, maar soms is men ervan overtuigd dat er geen andere uitweg mogelijk is. Absolute zekerheid is er overigens in het model van de rechtvaardige oorlog nooit, want dat zou de rechtvaardige oorlog doen opschuiven richting de kruisvaardersmentaliteit. Maar wanneer men een gewetensvolle poging doet "om het kwaad in de wereld in toom te houden"²⁴³, is de rechtvaardige oorlog wel in lijn te zien met Jezus' liefdesgebod.

²³⁶ Boer, Th.A., (2003), 'De rechtvaardige oorlog: zoeken naar de zin van een eeuwenoud concept', *Nederlands Theologisch Tijdschrift* 67, 2 (2003), 89-107, geraadpleegd via http://www.pthu.nl/over_pthu/Medewerkers/boer/Boer-De_rechtvaardige_oorlog.pdf, d.d. 5 juni 2014.

²³⁷ Markham 2008, 148.

²³⁸ Boer 2003, 1.

²³⁹ Boer 2003, 6vv.

²⁴⁰ Boer 2003, 5.

²⁴¹ Boer 2003, 10.

²⁴² Boer 2003, 12.

²⁴³ Boer 2003, 12.

Rechtvaardige oorlogsvoering

In het voorgaande benoemde ik het model van de rechtvaardige oorlog. In deze paragraaf zal ik ingaan op de voorwaarden die daarvoor zijn opgesteld. In het model wordt onderscheid gemaakt tussen *Jus ad bellum* en *Jus in bello*: “criteria om tot oorlog over te mogen gaan” en “criteria die binnen de oorlogsvoering gelden”²⁴⁴.

Over de criteria om tot oorlog over te mogen gaan, wordt al eeuwenlang nagedacht. Markham stelt dat vanaf ongeveer 340 n.Chr., ten tijde van de bekering van Keizer Constantijn, het christendom begon met het zoeken naar wegen om oorlogsvoering te rechtvaardigen²⁴⁵. Augustinus zou vervolgens het zaad gezaaid hebben voor de “just war tradition”, de rechtvaardige oorlog²⁴⁶. Hij vond vele Bijbelteksten die oorlogsvoering zouden kunnen rechtvaardigen, zoals Ex. 15: 1-18, Deut. 20: 10-18 en Joz. 6-7. Als God bevel gaf tot het voeren van oorlog en als God verantwoordelijk was voor het aanstellen van de leiders van de volkeren, dan moest oorlog, onder bepaalde omstandigheden, toch te rechtvaardigen zijn, aldus Augustinus²⁴⁷. Hij stelde uiteindelijk twee voorwaarden, namelijk die van de juiste autoriteit en de gerechtvaardigde reden²⁴⁸.

In de dertiende eeuw voegde Thomas van Aquino een derde voorwaarde toe, te weten een juiste intentie²⁴⁹. In de tijd van Vitoria en Suárez, in de zestiende eeuw, werd de traditie verder ontwikkeld en werden er nog eens drie voorwaarden toegevoegd, te weten: het is het laatste redmiddel, er is een redelijke kans op succes en er is sprake van proportionaliteit²⁵⁰.

Opvallend is dat Boer de laatste twee criteria, proportionaliteit en redelijke kans op succes, samenneemt als een criterium²⁵¹. Hij voegt een extra criterium toe: Verklaring van oorlog en oorlogsdoeleinden. Tegelijkertijd merkt hij er bij op dat dit een omstreden criterium is, omdat het in sommige gevallen onverstandig is, vanuit militair oogpunt, om een oorlog te verklaren alvorens aan te vallen. Bij Markham ontbreekt dit criterium.

In de eenentwintigste eeuw is de ‘just war tradition’ nog steeds actueel. In deze tijd zijn ook de criteria die binnen de oorlogsvoering gelden, de *Jus in bello*, van belang. Voor het morele gedrag in oorlogstijd zijn de uitgangspunten het discriminatiebeginsel en het proportionaliteitscriterium²⁵².

Rechtvaardige oorlogsvoering in de praktijk

Boer werkt de voorwaarden in zijn artikel vervolgens verder uit²⁵³. De belangrijkste aspecten daarvan zal ik hier benoemen.

Onder gerechtvaardigde reden, wat Boer de belangrijkste voorwaarde vindt, verstaat men zijns inziens “(a) bescherming van burgers of staten tegen onterechte aanvallen, (b) het herstellen van ten onrechte afgenomen rechten en (c) het verdedigen of opnieuw vestigen van een rechtvaardige politieke orde”²⁵⁴. Hierbij wordt in principe uitgegaan van een defensieve oorlog²⁵⁵.

²⁴⁴ Boer 2003, 2.

²⁴⁵ Markham 2008, 148.

²⁴⁶ Markham 2008, 148vv.

²⁴⁷ Markham 2008, 149.

²⁴⁸ Door hem verwoord als “the need for a legitimate authority” en “the cause must be just”, Markham 2008, 149. De Nederlandse vertaling is ontleend aan Boer 2003, 89-107.

²⁴⁹ Markham 2008, 149.

²⁵⁰ Markham 2008, 149.

²⁵¹ Boer 2003, 3vv.

²⁵² Markham: “it is wrong to target non-combatants” en “it is necessary to use proportionate means” Markham 2008, 151vv.

²⁵³ Boer 2003, 2vv.

²⁵⁴ Boer 2003, 2.

²⁵⁵ Boer 2003, 2.

Bij de juiste autoriteit gaat het erom dat slechts een staatsmacht de oorlog mag verklaren, waardoor het beperkt blijft tot het behartigen van publieke- en niet van privébelangen.

Het criterium van het laatste redmiddel is voorts bedoeld om oorlog uitsluitend te rechtvaardigen als alle andere, minder gewelddadige, middelen zijn uitgeput. Het is een lastig criterium, want wanneer is iets echt een laatste redmiddel? Boer verwijst hierbij naar de oorlog in Irak, waarbij dit criterium een breekpunt werd in de Transatlantische coalitie.

Bij proportionaliteit en redelijke kans op succes geeft Boer aan dat dit het meest ‘utilistische’ criterium is. Het is ook omstreden, vanwege twee redenen: “Ten eerste is de kansberekening over de mogelijke uitkomsten van een oorlog onderhevig aan grote onzekerheid. [...] Een tweede bedenking is de mogelijkheid van een botsing met het recht op zelfverdediging”²⁵⁶. Het lastige van deze criteria is dus dat het lastig is te schatten of een oorlog in verhouding staat tot wat ‘de ander’ heeft gedaan. Het is de vraag hoe dat te meten is. Daarnaast is zelfverdediging niet per definitie iets wat leidt tot een redelijke kans op succes. Maar het zou ook irreëel zijn om te verwachten dat men, wanneer men wordt aangevallen, niet in verweer zou mogen komen. Dat geldt overigens niet alleen in het groot, maar ook in het klein, aldus Boer²⁵⁷.

Het laatste criterium van de *Jus ad bellum*, in de volgorde van Boer, betreft de juiste intentie, waarbij het erom gaat dat de bedoeling van de oorlog niets minder mag zijn “dan het scheppen van een (veel) betere en meer rechtvaardige vrede dan de situatie voor de oorlog”²⁵⁸. Andere intenties, zoals verachting, wraak of de vereffening van een rekening, zijn geen juiste intenties.

Met het oog op de criteria die vallen onder het *Jus in bello*, stelt Boer dat het proportionaliteitscriterium vergelijkbaar is met de gelijknamige voorwaarde onder het *Jus ad bellum*, zij het in dit geval toegepast op de middelen die gebruikt worden in de strijd. Bij het discriminatiebeginsel gaat het erom dat “nietstrijdenden” niet gebruikt mogen worden als middel in de oorlog. “Nietstrijdenden” zijn hier degenen die niet in de rol van de strijdende partij zitten, dus burgers. Hierbij maakt het niet uit wat iemand vindt, wat hij/zij denkt of wil. Het gaat om de rol die men in de conflictsituatie heeft.

Bij het laatste criterium wijst Boer tenslotte op drie problemen: de poreuze grens tussen strijdende en niet-strijdende partijen, de vraag in hoeverre men doelen mag bestoken waarvan men weet dat men er ook burgers mee kan of zal treffen en de mogelijkheid dat de tegenstander gebruik maakt van jouw terughoudendheid bij het aanvallen van burgerdoelen²⁵⁹.

Van oorlog naar politiegeweld

Na een beschrijving gegeven te hebben van het model van de rechtvaardige oorlog, zal ik nu trachten de verschillende voorwaarden door te vertalen naar de wereld van de politie. Aansluitend zal ik de doorvertaalde voorwaarden ook toepassen op de strandrellen in Hoek van Holland.

In navolging van het *Jus ad bellum* en het *Jus in bello* zou ik ook hier onderscheid willen maken tussen voorwaarden die, achteraf gezien, het overgaan tot het inzetten van politiegeweld rechtvaardigen en voorwaarden die, wederom achteraf gezien, het ingezette politiegeweld zelf rechtvaardigen. Ik wil hierbij benadrukken dat het om rechtvaardiging *achteraf* gaat. Waar bij het overgaan tot oorlogsvoering vaak vooraf nagedacht is over de vraag of dat wel of niet gebeuren moet (denk aan Irak, Afghanistan, maar ook nu, rond de spanningen in Oekraïne: eerst praten, onderzoeken, enzovoorts), is er bij het inzetten van politiegeweld vaak geen tijd om na te denken: wanneer een politiemann of -vrouw in het nauw komt en zijn of haar wapen moet trekken, beslist hij of zij in een split second om te schieten. Vandaar dus rechtvaardiging *achteraf*.

²⁵⁶ Boer 2003, 3vv.

²⁵⁷ Boer 2003, 4.

²⁵⁸ Boer 2003, 4.

²⁵⁹ Boer 2003, 4.

De eerste voorwaarde bij het model van de rechtvaardige oorlog was, in de volgorde van Markham, de juiste autoriteit. Deze voorwaarde is mijns inziens zeker door te trekken naar de wereld van de politie en de inzet van politiegeweld. Vraag is dan: is degene die een gewelddoel middel inzet daartoe bevoegd? Indien ja, dan is er sprake van rechtvaardig politiegeweld. Wie bevoegd is, wordt vermeld in Art. 4 van de Ambtsinstructie voor de politie: “Het gebruik van een gewelddoel middel is uitsluitend toegestaan aan een ambtenaar: a. aan wie dat gewelddoel middel rechtens is toegekend, voor zover hij optreedt ter uitvoering van de taak met het oog waarop het gewelddoel middel hem is toegekend, en b. die in het gebruik van dat gewelddoel middel is geoefend”²⁶⁰.

Voorwaarde twee is de gerechtvaardigde reden. Ook deze voorwaarde is door te trekken naar de wereld van de politie. Politiegeweld kan niet zomaar ingezet worden. Er moet een goede reden zijn om over te gaan tot bijvoorbeeld het gebruiken van het dienstwapen.

In zijn beschrijving van deze voorwaarde werkte Boer, in het kader van de rechtvaardige oorlog, drie deelaspecten uit. Ik heb deze eerder al aangehaald: a) bescherming van burgers of staten tegen onterechte aanvallen, b) het herstellen van ten onrechte afgenomen rechten en c) het verdedigen of opnieuw vestigen van een rechtvaardige politieke orde. Dat soortgelijke deelaspecten ook gelden voor de politie, blijkt uit de drie hoofdtaken van de politie: “1. Strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde, 2. Handhaving van de openbare orde en 3. Hulpverlening aan hen die dit behoeven, een en ander in ondergeschiktheid van het bevoegde gezag en in overeenstemming met de geldende rechtsregels”²⁶¹. Mijns inziens komen de drie deelaspecten bij een rechtvaardige oorlog terug in de drie hoofdtaken van de politie. Ook komt het defensieve karakter van de inzet van het geweld bij de politie uit deze omschrijving naar voren.

De derde door Markham genoemde voorwaarde is die van de juiste intentie. De inzet van geweld moet het scheppen van een (veel) betere en meer rechtvaardige vrede dan de situatie van voor de oorlog zijn. Dat geldt ook voor de politie. De inzet van geweld moet een betere, meer rechtvaardige en veiligere situatie dan de situatie van voor de inzet van het geweld op het oog hebben. Van andere intenties, zoals het vereffenen van een rekening, kan geen sprake zijn.

Voorwaarde vier was die van het laatste redmiddel. Oorlog is een laatste redmiddel. Dat is de inzet van politiegeweld ook. Veelal zal getracht worden met woorden een situatie op te lossen. Echter, in sommige situaties helpen woorden en waarschuwingen niet. Wanneer dan ook nog het eigen leven of die van collega's of burgers in gevaar dreigt te komen, kan het inzetten van politiegeweld als laatste redmiddel beschouwd worden. De moeilijkheden die dit dilemma met zich meebrengt in het kader van oorlogsvoering blijven ook hier een rol spelen. Niet voor niets wordt ieder schietincident bijvoorbeeld onderzocht door de objectieve/neutrale Rijksrecherche.

De vijfde en zesde voorwaarde bij Markham, die door Boer samengenomen werden, waren voorts een redelijke kans op succes en proportionaliteit. Ook deze voorwaarde(n) zijn door te trekken naar de politie. Heeft de inzet van geweld zin? Kan daardoor beter of sneller het gewenste resultaat bereikt worden? En daarnaast: staat bijvoorbeeld de inzet van het dienstwapen in verhouding tot de dreiging waarvan sprake is? Wederom kunnen de moeilijkheden die in het kader van oorlogsvoering genoemd worden, ook bij de politie een rol spelen. Kansberekening is onzeker, zelfverdediging kan in het geding komen.

Ook de laatste voorwaarde die alleen Boer noemt, die van verklaring van oorlog en oorlogsdoeleinden, is door te vertalen naar de politiewereld. Wanneer sprake is van mogelijke inzet van politiegeweld, wordt eerst gewaarschuwd, middels woorden, en indien daar de tijd voor is, bij schietincidenten ook met waarschuwingsschoten. Goed, politiegeweld kan niet zo vooraf aangekondigd worden als bij oorlogsvoering mogelijk is, maar vaak gaat aan het daadwerkelijk inzetten van geweld door politiemensen wel een waarschuwing vooraf.

²⁶⁰ Art. 4 Ambtsinstructie voor de politie 1994.

²⁶¹ Art. 2 Politiewet 1993. Zie ook Timmer, J.S., (1999), *Politiewerk in gevaarsituaties. Omgaan met agressie en geweld van burgers in het basispolitiewerk*, Amsterdam, 13.

Al met al zijn dus alle voorwaarden die vallen onder het *Jus ad bellum* door te vertalen naar de wereld van de politie. Dat geldt mijns inziens ook voor de voorwaarden die vallen onder het *Jus in bello*, namelijk het proportionaliteitscriterium en het discriminatiebeginsel.

Wanneer politiegeweld wordt ingezet, is het voor een gerechtvaardigde inzet van dat geweld van belang dat er sprake is van proportionaliteit qua middelen. Het gebruik van een vuurwapen is niet altijd proportioneel, maar in bepaalde omstandigheden zeker wel.

Ook de laatste voorwaarde is door te vertalen. In de 'strijd' dienen nietstrijdenden niet gebruikt te worden als middelen. Oftewel, men moet proberen omstanders, burgers, zoveel mogelijk buiten het politiegeweld te houden. De problemen die daaruit voortvloeien in oorlogstijd spelen hier ook een rol: de scheidslijn tussen strijdende en nietstrijdende partijen is soms lastig te trekken. Bij sommige grootschalige incidenten is het daarnaast niet altijd uit te sluiten dat onschuldige burgers getroffen worden. Tenslotte kan 'de tegenpartij' misbruik maken van de terughoudendheid van de inzet van geweld aan politiezijde door zich te mengen onder burgers.

Zo bezien zijn de criteria van rechtvaardige oorlogsvoering dus zeer goed door te trekken naar de politiewereld. Deze theologisch-ethische reflectie kan daarmee behoren tot de 'bagage' van een predikant die de vraag voorgelegd krijgt of iemands schoten verenigbaar zijn met het christelijk geloof. Om terug te komen op deze casus, zal ik de voorwaarden nu toepassen op de strandrellen in Hoek van Holland. Daarbij zij opgemerkt dat ik uitga van de informatie die ik tot mijn beschikking heb, wat niet veel verder komt dan wat vermeld staat in *Spoedassistentie Hoek van Holland* en de mediaberichten die ik destijds heb meegekregen.

Strandrellen in Hoek van Holland – theologisch-ethisch gerechtvaardigd gebruik van geweld?

1. Was er sprake van een juiste autoriteit?
Ja. De agent die geschoten heeft was bevoegd tot de inzet van dit gewelddmiddel, zie art. 4 Ambtsinstructie voor de politie.
2. Was er sprake van een gerechtvaardigde reden?
Ja. Er was sprake van handhaving van de openbare orde. Daarnaast liep het leven van de agent en zijn collega's gevaar.
3. Was er sprake van een juiste intentie?
Ja. De intentie was het stoppen van het geweld van de hooligans en het scheppen van een betere, meer rechtvaardige en veiligere situatie waarin onschuldigen niet getroffen zouden worden. Daarnaast ook het beschermen van de levens van zichzelf en collega's. Van verachting voor de vijand, wraakoefening of het vereffenen van een rekening was geen sprake.
4. Was dit het laatste redmiddel?
Ja. Nadat de agenten zich teruggetrokken hadden achter de hekken, in de duinen, kwamen de hooligans achter ze aan. Waarschuwingen en waarschuwingsschoten hielpen niet. Agenten zagen geen andere mogelijkheden om de hooligans te stoppen. Hun eigen levens stonden op het spel.
5. Was er een redelijke kans op succes?
Dit is, zoals gezegd, een lastige voorwaarde. Maar als we het omkeren, moet toch wel geconcludeerd worden dat zonder inzet van het wapen de kans dat de agenten er lichamelijk nagenoeg ongeschonden uitkwamen, veel kleiner was geweest. De kans was groot geweest dat de hooligans waren doorgegaan, met alle gevolgen van dien. Zo bezien was er een redelijke kans op succes.
6. Was er sprake van proportionaliteit?
Ja. Wanneer hooligans agenten achtervolgen tot buiten de hekken van het terrein en vervolgens met flessen zand en wat al niet meer naar hen gooien met het doel de agenten

te verwonden (of erger), dan is er bij de inzet van het dienstwapen mijns inziens sprake van proportionaliteit.

7. Werd duidelijk gemaakt dat politiegeweld ingezet zou gaan worden?

Ja. Agenten hielden hun wapens al vast voor zij daadwerkelijk schoten. Tevens zijn eerst waarschuwingsschoten gelost.

8. Was er sprake van proportionaliteit ten aanzien van de middelen?

Ja. Zoals gezegd werden agenten ook met potentieel dodelijke materialen bekogeld. De betrokken agenten werden met de dood bedreigd, dus was het vuurwapengebruik mijns inziens proportioneel.

9. Werd rekening gehouden met het discriminatiebeginsel?

Ja. Dat blijkt bijvoorbeeld uit wat de betrokken agent hierover zegt: “Op het feestterrein konden nog onschuldige mensen lopen die misschien niet weg hadden kunnen komen. Toen we door de hekken waren, was dat niet meer mogelijk, omdat de mensen hiervoor een bocht moesten maken. Omdat we op het duin iets hoger stonden, zagen we op de achtergrond veel bezoekers naar de uitgang rennen. Een andere groep boog af om bij ons te komen. Degenen die op ons af kwamen, deden dat dus met opzet”²⁶². Er was dus alleen sprake van ‘de strijdende partij’ en onschuldige burgers konden, in de duinen, niet meer getroffen worden.

Terug naar de pastorant en de dominee

Op basis van de naar de politiewereld doorvertaalde criteria voor rechtvaardige oorlogsvoering waren de schoten van de agent, die ik aan het begin van dit verslag citeerde, een vorm van theologisch-ethisch gerechtvaardigd gebruik van geweld. De opmerkingen van Boer dat 1) de basis en de zin van rechtvaardige maatschappelijke structuren ligt in het evangelische liefdesgebod 2) de theorie van de rechtvaardige oorlog niet de ontkenning is van Jezus’ pacifisme, maar de erkenning van de normativiteit ervan, maken vervolgens dat ‘de schoten’ daadwerkelijk verenigbaar zijn met het christelijk geloof.

Echter... dan rijst bij mij de vraag, vanuit mijn aanstaande predikantschap, heeft de agent in kwestie hier iets aan? Ja, de schoten waren mijns inziens, op basis van de traditie, verenigbaar met het christelijk geloof. Al sinds de derde eeuw heeft het mensen vervolgens ook beziggehouden. Je bent dus zeker niet de eerste. En op basis van de traditie zijn voorwaarden geformuleerd. Aan alle voorwaarden heb je voldaan.

Ik wil hier vervolgens echter wel twee kanttekeningen plaatsen. Allereerst gaat het er mijns inziens niet om of de predikant het vanuit theologisch-ethisch oogpunt kan rechtvaardigen, maar de pastorant, degene die geschoten heeft. De bovenstaande redeneringen dienen dan ook als achtergrondinformatie, als bagage, gezien te worden. Het is geen recept. Wel kan het voor de pastorant van belang zijn, om deze redering vanuit de traditie te horen. De traditie omvat immers meer dan, bot gezegd, ‘de mening van de dominee’.

Daarnaast zegt dit niets over wat er in de *Bijbel* staat. De pastorant in dit geval worstelde juist daarmee. Dat *daar* staat dat je niemand mag doden. De predikant zal hier dus, naar mijn mening, ook ‘iets mee moeten’. De uitwerking van Boer geeft daarvoor overigens wel aanreikingen, in die zin, dat het in overeenstemming is met Jezus’ liefdesgebod. Toch zal ook ingegaan moeten worden op het gebod, ‘gij zult niet doodslaan’. In mijn scriptie doe ik dat dan ook, voor dit verslag reikt dat te ver.

De daadwerkelijke reactie van de predikant van de agent met deze worsteling heeft hij in zijn verhaal opgenomen. Ik zou het een voorbeeld voor andere predikanten willen noemen, daar zowel de theologisch-ethische reflectie als de pastorale gevoeligheid van de predikant, erin doorklinken. Het is het vervolg van het eerdere citaat:

²⁶² Iersel, van 2010, 44.

“Ik heb daarom mijn vragen voorgelegd aan onze dominee. Hij mailde mij dat je heus wel een christen kunt zijn en toch iemand kunt neerschieten. Het gebod luidt namelijk: gij zult niet doodslaan. Dat is niet voor niets zo geformuleerd. Je mag niet wederrechtelijk²⁶³ doden. Maar in geval van oorlog, zelfverdediging en bij taken van politie en marechaussee ben je soms wel gerechtigd om te schieten. In het Oude Testament geeft God zelf ook enkele keren opdracht om te doden. Het ligt volgens de Bijbel heel genuanceerd”²⁶⁴.

Waar de predikant het heeft over het niet wederrechtelijk mogen doden en het in geval van oorlog, zelfverdediging en bij taken van politie en marechaussee soms wel gerechtigd zijn om te schieten, zien we de lijnen van de rechtvaardige oorlogsvoering doorschemeren. Op die wijze vormen deze criteria dan ook de ‘bagage’ van de predikant, zijn of haar theologisch-ethische denkkader. Daarnaast gaat hij of zij dus gelukkig ook in op het gebod. Want wat de traditie zegt, geeft niet per definitie antwoord op vragen die opkomen vanuit de Schrift. Op basis van een combinatie vallen echter wel pastorale handreikingen te formuleren op de vraag of juridisch gerechtvaardigd geweld ook theologisch-ethisch gerechtvaardigd geweld is. Ja, als voldaan is aan de criteria die vallen onder het naar de politie doorvertaalde *Jus ad bellum* en *Jus in bello*.

²⁶³ In strijd met het recht, onrechtmatig. Sterkenburg, P.G.J. van, et al., (1996²), *Van Dale. Handwoordenboek Hedendaags Nederlands*, Utrecht/Antwerpen, 1160.

²⁶⁴ Iersel, van 2010, 46.

BIJLAGE 6
PSALM 121

1 Een pelgrimslied.

Ik sla mijn ogen op naar de bergen,
van waar komt mijn hulp?

2 Mijn hulp komt van de HEER
die hemel en aarde gemaakt heeft.

3 Hij zal je voet niet laten wankelen,
hij zal niet sluimeren, je wachter.

4 Nee, hij sluimert niet,
hij slaapt niet,
de wachter van Israël.

5 De HEER is je wachter,
de HEER is de schaduw
aan je rechterhand:

6 overdag kan de zon je niet steken,
bij nacht de maan je niet schaden.

7 De HEER behoedt je voor alle kwaad,
hij waakt over je leven,

8 de HEER houdt de wacht
over je gaan en je komen
van nu tot in eeuwigheid.

LITERATUURLIJST

Literatuur vanuit politiekcontext

- Bleijendaal, R. et al., (2008), *'Kracht van meer dan geringe betekenis'. Deel A: Politiegeweld in de basispolitiezorg*, Apeldoorn en Amsterdam.
- Bloemberg, P., (2005), *'De barometer van de "grensganger"'. Een onderzoek naar de waardering van de geestelijke zorgverlening bij de politie*, Kampen.
- Drenth, G. et al., (2008), *'Kracht van meer dan geringe betekenis'. Deel B: Sturing en toetsing van de politieke geweldsberoepsgedrag*, Apeldoorn en Amsterdam.
- Iersel, S. van, (2010), *Spiedassistentie Hoek van Holland. Persoonlijke verhalen van agenten uit het korps Rotterdam-Rijnmond over de strandrellen op 22 augustus 2009*, Rotterdam.
- Luijpen, R., et al., (1994), *Luisterend helpen. Theorie en praktijk van de eerste opvang bij schokkende gebeurtenissen*, n.pl.
- Naeyé, J., et al., (2008), *Agressie en geweld tegen politiemensen*, Apeldoorn en Amsterdam.
- Naeyé, J., (2009), *Belediging en bedreiging van politiemensen*, Apeldoorn en Amsterdam.
- Naeyé, J., (2010), *Uitgangspunten voor politioptredens in agressie- en geweldssituaties*, Apeldoorn en Amsterdam.
- Timmer, J.S., (1999), *Politiewerk in gevaarsituaties. Omgaan met agressie en geweld van burgers in het basispolitiewerk*, Amsterdam.
- Wit, S.H.M. de, (1999), *'Onder je pet praten'. Een verkennende studie naar de wenselijkheid van geestelijke verzorging bij de politie*, Leusden.

Literatuur gerelateerd aan thema's in het Oude Testament

- Bar-Efrat, S., (2009), *Das Zweite Buch Samuel. Ein narratologisch-philologischer Kommentar*, trans. Szedlák, Y., et al., Stuttgart.
- Drewermann, E., (2007), *De Tien Geboden. Tussen opdracht en wijsheid*, trans. Nusselder, M., Zoetermeer.
- Fischer, I. (ed.), (2013), *Macht – Gewalt – Krieg im Alten Testament. Gesellschaftliche Problematik und das Problem ihrer Repräsentation*, Freiburg.
- Fokkelman, J.P., (1981), *Narrative art and poetry in the books of Samuel*, vol. 1 "King David", Assen.
- Lascaris, A., (1993), *Het Soevereine Slachtoffer. Een theologisch essay over geweld en onderdrukking*, Baarn.
- Maanen, D. van, (n.y.), *Koning David. Leven en regering van de man naar Gods hart*, Baarn.
- Noort, E., (1990²), *Geweld in het Oude Testament. Over woorden en verhalen aan de rand van de kerkelijke praktijk* (Ter Sprake 28), Den Haag.
- Peels, H.G.L., (2007), *God en geweld in het Oude Testament*, Apeldoorn.
- Rooze, E., (1997), *Amalek. Over geweld in het Oude Testament*, Kampen.
- Schuman, N.A., (1993), *Gelijk om gelijk. Verslag en balans van een discussie over goddelijke vergelding in het Oude Testament*, Amsterdam.
- Schuman, N.A., (2008), *Drama van crisis en hoop. De psalmen: gedicht, gebundeld en gebeden*, Zoetermeer.
- Swindoll, C.R., (2002), *David. Een man van passie & bestemming*, trans. Jonge, H. de, Den Haag.
- Zink, J., (1998), *De Tien Geboden opnieuw*, trans. Dannenberger - de Kok, Kampen.

Theologische woordenboeken, naslagwerken en commentaren

- Christensen, D.L., (2001), *Deuteronomy 1:1-21:9. Second Edition* (Word Biblical Commentary, vol. 6a), Nashville.
- Craigie, P.C., et al., (2004), *Psalms 1-50. Second Edition* (Word Biblical Commentary, vol. 19), Nashville.
- Durham, J.I., (1987), *Exodus* (Word Biblical Commentary, vol. 3), Nashville.
- Freedman, D.N., et al. (eds.), (1992), *The Anchor Bible Dictionary*, vol. 6, New York.

- Koehler, L. en Baumgartner, W., (2001), *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament. Study edition*, rev. Baumgartner, W. en Stamm, J.J., (et al.), trans. Richardson, M.E.J. (ed.), vol. 1, Leiden.
- Koehler, L. en Baumgartner, W., (2001), *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament. Study edition*, rev. Baumgartner, W. en Stamm, J.J., (et al.), trans. Richardson, M.E.J. (ed.), vol. 2, Leiden.
- Sakenfeld, K.D., et al. (eds.), (2007), *The New Interpreter's Dictionary of the Bible D-H*, vol. 2, Nashville.
- Sakenfeld, K.D., et al. (eds.), (2009), *The New Interpreter's Dictionary of the Bible Me-R*, vol. 4, Nashville.
- Sakenfeld, K.D., et al. (eds.), (2009), *The New Interpreter's Dictionary of the Bible S-Z*, vol. 5, Nashville.

Bijbeledities

- NBV *Studiebijbel. De Nieuwe Bijbelvertaling met uitleg, achtergronden en illustraties*, (2008¹), Heerenveen.
- Wolf, Daniel de, (2013), *David. Greatest hits & misses*, Amsterdam.

Literatuur gerelateerd aan trauma's en/of PTSS

- Fuller Rogers, D., (2002), *Pastoral Care for Post-Traumatic Stress Disorder. Healing the Shattered Soul*, New York.
- Pargament, K.I., (1997), *The Psychology of Religion and Coping*, New York.
- Herman, J.L., (2007¹²), *Trauma en herstel. De gevolgen van geweld – van mishandeling thuis tot politiek geweld*, trans. Camp, M. op den, et al., Amsterdam.

Algemene en overige literatuur

- Hannay, M., et al., (1996³), *Van Dale. Handwoordenboek Engels – Nederlands*, Utrecht/Antwerpen.
- Markham, I.S., (2008²), *Do Morals Matter? A Guide to Contemporary Religious Ethics*, Malden/Oxford/Carlton.
- Sterkenburg, P.G.J. van, et al., (1996²), *Van Dale. Handwoordenboek Hedendaags Nederlands*, Utrecht/Antwerpen.

Artikelen, geraadpleegd via internet

- Brake, H. te (ed.), (2012²), *Richtlijn psychosociale ondersteuning geüniformeerd*, Amsterdam.
Geraadpleegd via <http://www.impact-kenniscentrum.nl/sites/default/files/Psychosociale%20Ondersteuning%20Geunifomeerd%20tweede%20druk%202012%20%28enkel%29.pdf>, d.d. 3 juni 2014.
- Boer, Th.A., (2003), 'De rechtvaardige oorlog: zoeken naar de zin van een eeuwenoud concept', *Nederlands Theologisch Tijdschrift* 67, 2 (2003). Geraadpleegd via http://www.pthu.nl/over_pthu/Medewerkers/boer/Boer-De_rechtvaardige_oorlog.pdf, d.d. 5 juni 2014.
- Erbele-Küster, D., (2013), *Ethikē (AT)*, n.p. Geraadpleegd via <http://www.bibelwissenschaft.de/wiblex/das-bibellexikon/lexikon/sachwort/anzeigen/details/ethik-at/ch/a74088a837ad61d4cb68e8908684da7b/>, d.d. 5 juni 2014.
- Gersons, B.P.R., et al., (2012), *Blauwdruk Mentale Zorglijn Politie*, n.pl. Geraadpleegd via <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/02/04/blauwdruk-mentale-zorglijn-politie.html>, d.d. 3 juni 2014.
- Vink, N., (2013), *De nazorg nader bekeken. Een onderzoek naar het nazorgtraject na incidenten met agressie en geweld tegen politieambtenaren*, Utrecht. Geraadpleegd via <http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/280409>, d.d. 3 juni 2014.

Ambtsinstructie voor de politie. Geraadpleegd via <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/richtlijnen/2007/05/08/ambtsinstructie-voor-de-politie.html>, d.d. 4 juni 2014.

Handreiking Rampenspirit. Zorg voor de geest. Geraadpleegd via <http://www.burgemeesters.nl/files/File/Crisisbeheersing/docs/rampenspirit.pdf>, d.d. 14 juli 2014.

Websites

<http://www.ad.nl/ad/nl/1012/Nederland/article/detail/3643280/2014/04/28/Doodsbang-was-ik-hij-bleef-botsen.dhtml>, d.d. 29 april 2014.

<http://www.biblija.net/>, d.d. 10 juni 2014.

<http://www.crisisinformatie.nl/wat-is-een-veiligheidsregio/>, d.d. 3 juni 2014.

<http://www.jongerenbijbel.nl/thema/1-samuel>, d.d. 24 juni 2014.

<http://www.labuschagne.nl/ps023.pdf>, d.d. 7 juli 2014.

<http://www.stichtingledenvoorleden.nl/>, d.d. 3 juni 2014.

<http://nos.nl/artikel/579304-politiemensen-ook-prive-bedreigd.html>, d.d. 26 november 2013.

<http://nos.nl/artikel/610294-veel-agenten-met-stressstoornis.html>, d.d. 13 februari 2014.

<http://nos.nl/artikel/621131-tbser-omgekommen-bij-arrestatie.html>, d.d. 9 maart 2014.

<http://nos.nl/artikel/649086-vrouw-probeert-agent-te-wurgen.html>, d.d. 17 mei 2014.

<http://nos.nl/artikel/650716-chauffeur-dood-bij-tunnelbrand.html>, d.d. 21 mei 2014.

<http://www.npo.nl/artikelen/helden-in-de-knel--2>, d.d. 18 juli 2014.

<http://www.nu.nl/algemeen/2046939/veel-agenten-hebben-minder-plezier-in-werk.html>, d.d. 7 januari 2014.

http://www.nu.nl/binnenland/3655593/meer-geweld-politieagenten.html?kl=771&ku=1010605&utm_source=SIM&utm_medium=email&utm_campaign=20081009_berichten_doorsturen_popup&utm_content=&utm_term=, d.d. 7 januari 2014.

http://www.nu.nl/binnenland/3669593/tientallen-meldingen-geweld-bij-politiebond.html?kl=771&ku=1010604&utm_source=SIM&utm_medium=email&utm_campaign=20081009_berichten_doorsturen_popup&utm_content=&utm_term=, d.d. 7 januari 2014.

http://www.pdcentrum.nl/info/over_ptss.htm, d.d. 12 juli 2014.

<http://www.uitzendinggemist.nl/afleveringen/1400429>: Bureau Rooijakkers & Verster, aflevering "Politiekogels" - Wanneer schiet een agent?, d.d. 27 februari 2014.

<http://zembla.incontxt.nl/seizoenen/2014/afleveringen/13-02-2014>, d.d. 27 februari 2014.

http://zembla.incontxt.nl/seizoenen/2014/afleveringen/13-02-2014/ptss-probleem_groter_dan_gedacht, d.d. 13 februari 2014.

Kranten en tijdschriften

Hendriks, M., (2014), 'Agent krijgt doden niet meer van netvlies', *Algemeen Dagblad* zaterdag 3 mei (2014).

Jasper, M., (1997), 'Nol Smolders, aalmoezenier bij de politie. "Er wordt nog steeds niet genoeg gepraat over emoties"', *Korpskrant* 15 januari (1997).

Kortekaas, L., (2014), 'Tbs'er komt om bij arrestatie in Alkmaar', *Algemeen Dagblad* maandag 10 maart (2014).

N.a., (2013), 'Bijna 1 op 10 agenten 'zit in de knoop'', *Algemeen Dagblad* dinsdag 5 februari (2013).

Eupen, Th.A.G. van, (1974), 'Over macht, onmacht, hoop', *Ecclesia* 1973-74 (1974).

Kuyl, F. van der, (2011), 'Collega Theo van der Hoek over drama Alphen a/d Rijn: 'Na eerste schok gaat professionele knop om'', *Politiebericht. Bondsmagazine ACP*, 2 (2011).

- Groot, Y. de, (2014), 'Rijksrechercheur Anne Molenaar: 'Wij doen gedegen onderzoek en er is ruimte voor emoties'', *Politiebericht. Bondsmagazine ACP*, 1 (2014).
- Nelissen, K, (2014), 'Wat bedreigingen met wijkagent Halil deden', 24/7. *Personeelsblad van de politie* 2, 14 (2014).
- Straathof, E., (2013), 'De dag van Patrick Boogers', 24/7. *Personeelsblad van de politie* 1, 1 (2013).
- Straathof, E., (2013), 'De dag van Cor Heek', 24/7. *Personeelsblad van de politie* 1, 10 (2013).
- Straathof, E., (2013), 'De dag van Patrick Boogers', 24/7. *Personeelsblad van de politie* 1, 11 (2013).
- Straathof, E., (2013), 'De dag van Roeland Groen', 24/7. *Personeelsblad van de politie* 1, 12 (2013).
- Straathof, E., (2014), 'De dag van Claudia Regelmann', 24/7. *Personeelsblad van de politie* 2, 15 (2014).
- Veen, E. van der, (2011), 'Ongeval met noodlottige gevolgen, *Blaauw. Het politievakblad* 7, 8 (2011).
- Walter, S., (2014), 'De dag van Marco Takken', 24/7. *Personeelsblad van de politie* 2, 13 (2014).
- Walter, S., (2014), 'De dag van Gert van der Linde', 24/7. *Personeelsblad van de politie* 2, 14 (2014).
- Zuidam, E. van, (2011), 'Dick Haveman', *Politiebericht. Bondsmagazine ACP*, 2 (2011).

Overige bronnen

Bibleworks 7.

Bronvermelding quotes op eerste pagina van ieder hoofdstuk

- Hoofdstuk 1: "Dit heb je niet achter je bureau bedacht" – uitspraak van predikant in toevallige ontmoeting.
- Hoofdstuk 2: "Een gewoon mens maakt dit niet mee" – Smeets, S., (2013), 'Bonuscollega's', 24/7. *Personeelsblad van de politie* 1, 11 (2013), 36.
- Hoofdstuk 3: "Toen wij het terrein opgingen, voelde het alsof we in een arena vol wilde leeuwen stapten, klaar om ons op te vreten." - Iersel, S. van, (2010), *Spoedassistentie Hoek van Holland. Persoonlijke verhalen van agenten uit het korps Rotterdam-Rijnmond over de strandrellen op 22 augustus 2009*, Rotterdam, 29.
- Hoofdstuk 4: "...dat je ziet dat je niet de enige bent die dit doormaakt..." – citaat uit gespreksverslag met politieman die betrokken was bij de strandrellen in Hoek van Holland, zie bijlage 2a.
- Hoofdstuk 5: "Een goede herder kent zijn schapen" – aanvankelijke werktitel van mijn scriptie.
- Hoofdstuk 6: "Inzetten voor recht en gerechtigheid" – de rode draad bij de politie, bij David in zijn publieke leven en in de psalmen.